

4.3.2024

JANAKKALA

Harvialan osayleiskaava-alueen kulttuuriympäristöselvitys

Tilaja:
Janakkalan kunta

Kristian Tuomainen
Heilu Oy
HEILU.FI

Kuva- ja karttalähteet ja käytetyt lyhenteet:

KTJ	Kiinteistötietojärjestelmä
KA	Kansallisarkisto
MML	Maanmittauslaitos, avoimet aineistot
JAN	Janakkalan kunnan rakennusvalvonnan arkisto

Rakennusten nykykuvat: Kristian Tuomainen, Heilu Oy.

Teemakartat: Kristian Tuomainen (KT), Heilu Oy. Pohjakartat MML.

Historiallisten karttojen asemointi: Teemu Tiainen (TT), Heilu Oy.

Kannen kuva: Harvialan kartanon entinen autotallirakennus lokakuussa 2023. Kuvannut Kristian Tuomainen.

Kuva 1. Vuoren vanhan asuinrakennuksen ikkuna.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	6
1.1 Tehtävän kuvaus ja selvityksessä käytetyt menetelmät	6
1.2 Kulttuuriympäristön keskeisiä käsitteitä	7
1.3 Arvotusperusteet ja kulttuuriympäristö kaavoituksessa.....	8
1.4 Kuvaus alueesta ja sijainnista	10
2. Kaavoitustilanne, aiemmat inventoinnit ja kulttuurihistorialliset arvot	11
2.1 Maakuntakaava	11
2.2 Alue yleis- ja asemakaavoissa	12
2.3 Aiemmat inventoinnit ja kulttuuriympäristöarvot.....	13
3. Alueen historiallinen kehitys.....	14
3.1 Turun piispanpöydästä osaksi Janakkalaa	14
3.2 Kartanon kehitys muokkaa maisemaa	15
3.3 Helsinki-Hämeenlinna-rautatie ja metsätaloutta palvelevat Harvialan yksityisradat	19
3.4 Harviala vanhoilla kartoilla.....	20
4. Harvialan alueen maisema.....	23
4.1 Maisemamaakunta ja maisemaseutu	23
4.2 Harvialan maiseman osa-alueet	24
4.2.1 Kartanokulttuuri ja taimistot	25
4.2.2 2000-luvun pientalojen asuinalue	29
4.2.3 Jokivarsi- ja rantametsät.....	31
4.2.4 Viljely- ja kylämaisema	33
4.2.5 Metsäinen haja-asutusalue.....	36
4.3 Maisemavauriot.....	38
5. Rakennetun kulttuuriympäristön kohdealueet.....	39
5.1 Harvialan kartano, ns. Yläkartano	40
5.1.1 Päärakennus	42
5.1.2 Konttori	43
5.1.3 Lämpökeskus	44
5.1.4 Autotallirakennus	45
5.1.5 Yläpakkaamo	46

5.1.6 Alipuutarhurin asunto	47
5.1.7 Saunarakennus	48
5.2 Harvialan aseman alue.....	49
5.2.1 Harvialan entinen rautatieasema.....	50
5.2.2 Vahtitupa	51
5.3 Harvialan kartano, Alikartanon alue	52
5.3.1 Karjarakennus	53
5.3.2 Tiilinen talousrakennus	54
5.3.3 Työntekijöiden rakennus	55
5.3.4 Hallirakennus.....	56
5.4 Katajamäen työväenasunnot.....	57
5.5 Karrantalo	61
5.6 Nyrkkiälä	63
5.7 Marjoniemi	65
5.8 Harvialan korjauspaja	67
5.9 Hakumäen työväenasunnot	69
5.10 Alimylly	72
5.11 Vanha-Heikkilä.....	75
5.12 Mäntymäki	78
5.13 Mäenpää	80
5.14 Ylimylly.....	83
5.15 Joentaus	85
5.16 Tuliola	87
5.17 Lussilammin ympäristö	89
5.18 Harvialan entinen nuorisosiirtola	93
5.19 Sorola.....	96
5.20 Harvialan voimala	98
5.21 Vanha-Suikkari	100
5.22 Haulionrannan ja Alikartanontien risteys	102
5.23 Harvialan koulu	105
5.24 Vuori	109
5.25 Lystilä.....	111

5.26 Ristitie (Ristiä)	113
5.27 Koljalan V.P.K.	115
7. Yhteenveto Harvialan alueen kulttuuriympäristöarvoista.....	117
7.1 Maisemalliset ominaispiirteet	117
7.2 Rakennetun kulttuuriympäristön arvot.....	118
Lähteet.....	120

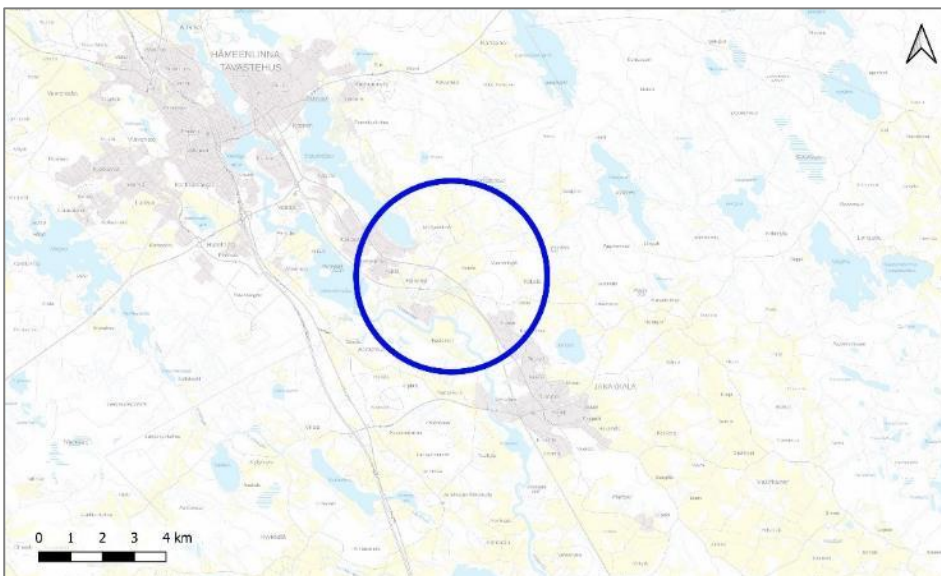
1. Johdanto

1.1 Tehtävän kuvaus ja selvityksessä käytetyt menetelmät

Selvitys esittelee Janakkalan kunnassa Kanta-Hämeessä sijaitsevan Harvialan osayleiskaava-alueen maiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön. Selvitys on tehty Janakkalan kunnan tilauksesta yleiskaavatyön taustaksi. Selvitystyötä on ohjannut Hämeenlinnan kaupunginmuseo. Selvityksen lähtökohtina toimivat alueelta aikaisemmin tehdyt inventoinnit ja selvitykset sekä alueen maisemakuvan ja rakennushistoriallisten arvojen tarkastelu niiden taustailmiöitä vasten. Selvityksen tavoitteena on ollut tuottaa tietoa kaavoitukselle ja muodostaa ajantasainen kokonaiskuva selvitysalueen rakennuskulttuurista, lähimaisemasta ja historiallisista ominaispiirteistä. Kulttuuriympäristön selvittämistä yleiskaavoituksen yhteydessä edellyttää maankäyttö- ja rakennuslaki.

Tämä raportti esittelee aluekokonaisuuden maiseman ja rakennetun ympäristön yleiskaavatason mukaisesti valokuvilla, kartoilla ja tekstikuvauksilla. Niillä kuvataan Harvialan alueen ominaispiirteet ja kulttuurihistorialliset arvot sekä paikallisen maiseman perusrakenne Janakkalan kunnan luoteisosassa Hämeenlinnan kaupungin rajalla. Aineistoina olivat aiemmat selvitykset, kirjallisuus, historialliset kartat ja Janakkalan kunnan rakennusvalvonnan arkistoaineistot. Rakennukset inventoitiin ulkoa, sisätiloja ei selvityksessä huomioitu.

Selvityksen on tuottanut Heilu Oy:n rakennustutkija, FM Kristian Tuomainen. Historialliset kartat (ellei toisin mainita) on asemoinut arkeologi Teemu Tiainen. Maastotyöt alueella on toteutettu loka- ja joulukuussa 2023, raportti marraskuussa 2023 – maaliskuussa 2024. Työ on tehty arkistolähteitä ja kirjallisuutta tutkien, alueet ja rakennukset on inventoitu paikan päällä. Työmenetelmä perustuu rakennetun kulttuuriympäristön selvitysohjeisiin, yhteispohjoismaiseen kulttuuriympäristöjen selvittämisen DIVE-menetelmään sekä Suomen ympäristökeskuksen oppaaseen Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa (2013).

Kartta 1. Kartalla on osoitettu selvitysalueen sijainti Janakkalan ja Hämeenlinnan rajalla.

1.2 Kulttuuriympäristön keskeisiä käsitteitä

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt. Kulttuuriympäristö muodostuu eri-ikäisistä ja mittakaavaltaan erilaisista tekijöistä, kohteista ja alueista. Kulttuuriympäristöä hahmotetaan usein näkökulman ja tarkastelukohteen mukaan ja puhutaan sen eri ulottuvuuksista: maisemasta, rakennetusta kulttuuriympäristöstä, arkeologisesta kulttuuriperinnöstä eli muinaisjäänöksistä ja perinnebiotoopeista. (YM 2013, s. 10–11.)

Maisema muodostuu luonnon elementeistä ja ihmisen vaikutuksesta niihin. Maisema on ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksena syntynyttä ympäristöä, jota voi tarkastella esimerkiksi alueellisena, visuaalisena, kokemuksellisenä tai historiallisena kokonaisuutena. Maisemaa voidaan tyypitellä luonnonmaisemaksi tai kulttuurimaisemaksi sen mukaan, onko maisema ensisijaisesti luonnonelementtien vai ihmisen toiminnan tulosta.

Maisemavaurio tai maisemahäiriö on tapahtumasta tai toimenpiteestä aiheutunut maiseman ominaispiirteiden tai maisemakuvan laadun heikentyminen. Maisemavauriot voivat olla pysyviä, ajan myötä korjaantuvia tai maisemoinnilla korjattavissa. Maisemavaurioksi voidaan luokitella esim. voimalinja, moottoritie tai hakkuuaukea.

Rakennettu kulttuuriympäristö eli rakennusperintö tarkoittaa rakennettuja alueita, rakennuksia sekä erilaisia rakenteita, kuten teitä, siltoja, kanavia tai sähkölinjoja.

Arkeologinen kulttuuriperintö eli muinaisjäänökset muodostavat kulttuuriympäristön vanhimman ajoitettavan kerrostuman ja kulttuuriympäristön historiallisen pohjan. Muinaisjäänökset ovat maisemassa, maaperässä tai veden alla säilyneitä rakenteita, muodostelmia tai esineitä, jotka ihminen on tehnyt.

Perinnebiotoopit eli kedot, niityt, hakamaat ja metsälaitumet ovat perinteisen karjatalouden muovaamia, yleensä runsaslajisia elinympäristöjä, jotka ovat tuottaneet karjan tarvitseman talvirehun tai olleet laitumina. Perinnebiotooppien perinteinen hoito on pääasiassa ollut niittoa, laidunnusta tai heinäkorjuun jälkeistä laidunnusta. Kaikki perinnebiotooppien luontotyypit ovat nykyään uhanalaisia.

(OKM & YM 2014, s. 9; YM 2013 s. 56–55; Ympäristöhallinnon verkkopalvelu.)

1.3 Arvotusperusteet ja kulttuuriympäristö kaavoituksessa

Arvotetut kohteet ovat osa alueellista kokonaisuutta. Arvottamista tehdään nykyhetkestä käsin, jonka vuoksi selvityksiä on syytä päivittää, vaikka ympäristö olisi muuttunut vain vähän. Rakennusten ja ympäristön kohteiden arvo liittyy paikkaan, johon rakennettu kulttuuriympäristö on syntynyt ja kehittynyt aikojen saatossa. Kulttuuriympäristö muuttuu, ihminen muokkaa ympäristöä edelleen ja tavat liikkua, viljellä maata, kasvattaa karjaa, hoitaa metsiä, asua ja tuottaa sekä käyttää palveluita muuttuvat. Kulttuuriympäristön kerroksellisuus muistuttaa siitä, ettei ympäristö kuulu vain nykyisille käyttäjille vaan myös tuleville kertoen edellisten polvien jäljistä, arvostuksista ja tavoista muokata ympäristöä ja sen rakenteita.

Työn lähtökohdat perustuvat maankäyttöä ja rakennusperinnön suojelua ohjaaviin kansainvälisiin ja kansallisiin tavoitteisiin ja viranomaisten tehtäviin maakunnassa ja kunnassa. UNESCO:n, ICOMOS:in ja Euroopan neuvoston kansainvälisissä sopimuksissa, peruskirjoissa ja julkilausumissa on aina 1970-luvulta lähtien edistetty kulttuuriperinnön parissa tehtävän työn integroimista osaksi maankäytön suunnittelua. Arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot, kohteiden alueellinen monimuotoisuus ja ajallinen kerroksisuus turvataan maakuntien suunnittelussa ja kuntien kaavoituksessa sekä valtion viranomaisten toiminnassa. Kansallisesti kulttuuriympäristöjen vaalimista ohjaavat Museolaki (2019/314), laki rakennusperinnön suojelemisesta (2010/498) sekä Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/199 ja sen 2018 uudistetut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä Muinaismuistolaki 295/1963. Kanta-Hämeen alueella kulttuuriympäristöstä vastaavat Hämeen ELY-keskus ja alueellisena vastuumuseona toimiva Hämeenlinnan kaupunginmuseo.

Kulttuuriympäristöt ovat aluekehityksen voimavara ja tärkeä imago- ja identiteettitekijä alueille. Laadukas ja ajallisesti kerrostunut kulttuuriympäristö on tavoiteltu asuinympäristö. Kulttuuriympäristöt ovatkin nousseet merkittäväksi näkökulmaksi maankäyttöä ja yksittäisiä hankkeita koskevassa päätöksenteossa.

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt. Uudet rakennukset ja rakenteet, täydennysrakentaminen, purkaminen tai käytön muutokset muuttavat ja luovat kulttuuriympäristöä. Kun rakennetaan jotain uutta, on huomioitava jo olemassa oleva rakennuskanta ja ympäristö. Uutta rakennettaessa syntyy uusi kokonaisuus, jolla saattaa olla voimakkaastikin entisestä poikkeavat ominaispiirteet ja painopisteet. (YM 2013:3, 10.)

Työ seuraa Museoviraston arvotusperusteita ja rakennetun kulttuuriympäristön merkittävyyden arvioimisen mallia:

Rakennetun kulttuuriympäristön merkittävyyttä arvioidaan vakiintuneen mallin avulla, jossa tarkastellaan alueita, kohteita ja rakennuksia seuraavien arvojen kautta:

- rakennushistoriallinen:** Kohdetta leimaavat sen rakentamisajankohdalle ominaiset piirteet, jollekin muutosajankohdalle ominaiset piirteet tai jatkuvuudet. Kohde ilmentää esimerkiksi rakennusaikaansa, tai materiaali- tai rakennusteknisiä piirteitä.
- historiallinen:** Kohteeseen liittyy esimerkiksi merkittäviä henkilöhistorian, sosiaalishistorian, elinkeinohistorian, sotahistorian, liikennehistorian tai teollisuushistorian ilmiöitä.
- maisemallinen:** Kohteella on merkitystä ympäröivässä maisemassa tai kaupunkikuvassa tai kohteella on merkitystä ympäröivän maiseman muodostumiselle esimerkiksi elinkeinotoiminnan kautta.

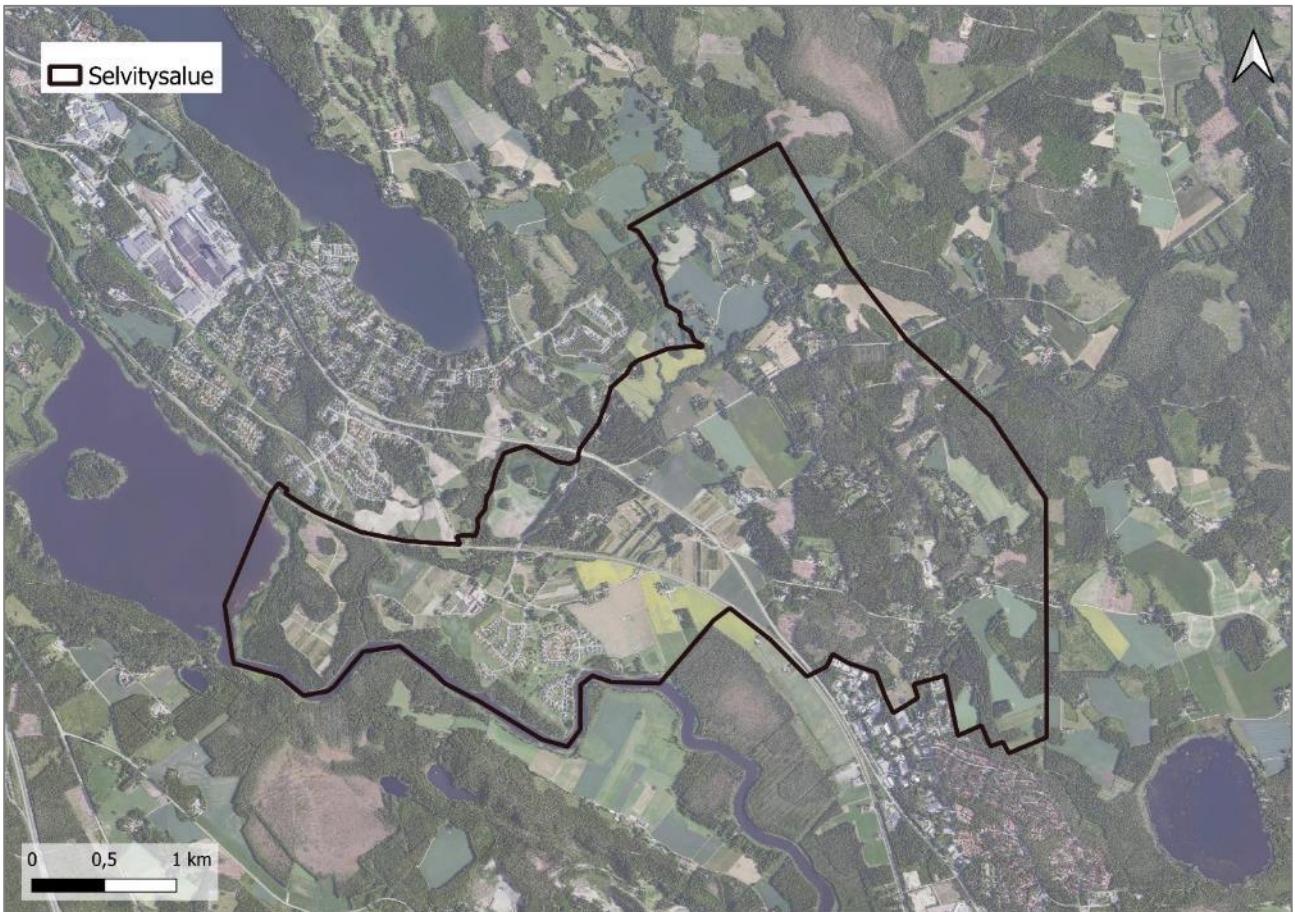
Selvityksessä inventoidut rakennetun kulttuuriympäristön kohdealueet on arvoitettu luokkiin I ja II. Luokan I kohteet ilmentävät merkittäviä rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja, ja kohteet tulisi huomioida kaavoituksessa. Luokan II kohteet ilmentävät alueella oleellisia kulttuurihistoriallisia arvoja, mutta niiden huomioiminen kaavoituksessa on harkinnanvaraista.

Kuva 2. Näkymä Yläkartanon alueelta. Harvialan kartanon entinen autotallirakennus muodostaa näkymällisen päätepisteen Harvialan kartanon tien mutkassa.

1.4 Kuvaus alueesta ja sijainnista

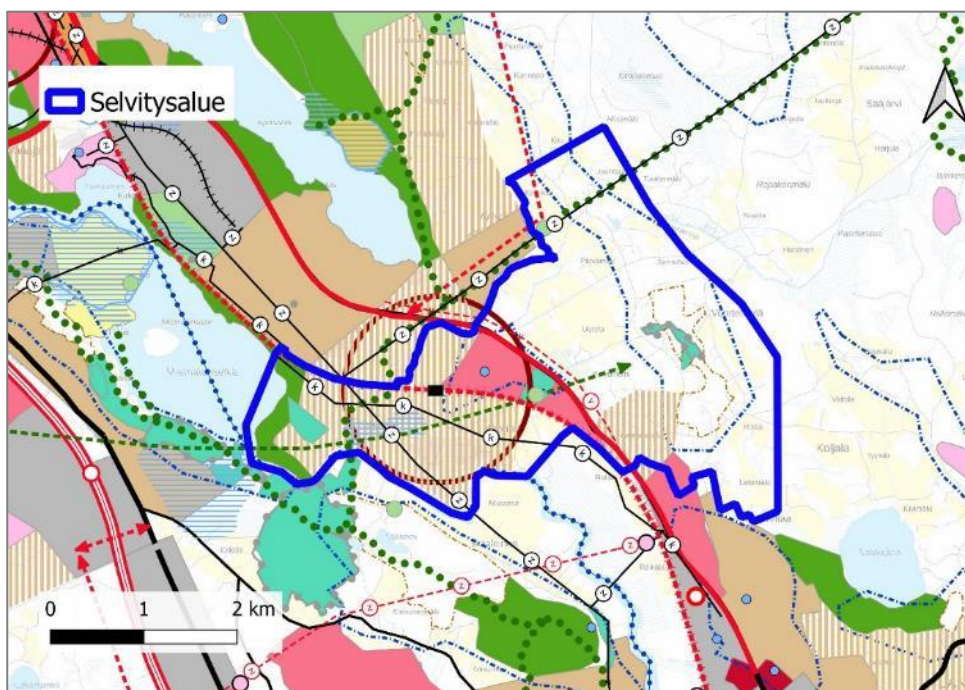
Harvialan osayleiskaava-alue sijoittuu Janakkalan luoteisosaan ja on kooltaan noin 11,5 km². Alueen länsi- ja pohjoisreuna mukailee kuntarajaa (Janakkala-Hämeenlinna) ja seurailee Hiidenjokea ja Sääjärvenojaa. Alueen itä- ja eteläreuna myötäilee nykyisiä kiinteistörajvoja Vuortenkylässä, Kauriinmaalla ja Alangossa, saavuttaen Hiidenjoen Harvialan eteläpuolella. Alueen länsiosa on junaradan ja teiden halkomaa peltomaisemaa, kartanoaluetta ja taimitarhaa. Hiidenjoen pohjoisrannalla on 2000-luvun puolella rakennettu pientaloalue. Itäosa kaava-alueesta on puolestaan mäkisempää metsämaastoa, jota pirstovat tiestöt, pienet peltoalueet sekä pientaloasutus. Kaava-alueen sisäpuolelle ei sijoitu vesistöjä lukuun ottamatta Sääjärvenojasta leveneviä pieniä lampia alueen pohjoisosassa. Alue rajautuu länsiosastaan Hiidenjokeen, Vanajaveden Miemalanselkään ja Sääjärvenojaan. Alue sijoittuu korkeusväleille noin 79,4 – yli 120 m mpy. Matalimmillaan alue on sen länsiosassa Niemenpään tienoilla Miemalanselän ja Hiidenjoen rannoilla. Korkeimmat kohdat ovat Vuortenkylässä, missä moreenimäet ovat paikoitellen hyvinkin jyrkkäpiirteisiä.

Kartta 2. Ortoilmakuvassa näkyy selvitysalueen sijainti suhteessa vesistöihin, metsäalueisiin ja keskeisiin liikenneväyliin. Karttakuva KT/ Heilu Oy, ilmakuva MML 2023.

2. Kaavoitustilanne, aiemmat inventoinnit ja kulttuurihistorialliset arvot

2.1 Maakuntakaava

Kartta 3. Ote Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040:sta. Harvialan yleiskaava-alue on rajattu kartalle sinisellä, merkintä KT/ Heilu Oy. Maakuntakaavan HAME-tietomallin mukainen aineisto ladattu WMS-rajapintapalvelun kautta (lounaistieto.fi/maakuntakaavat).

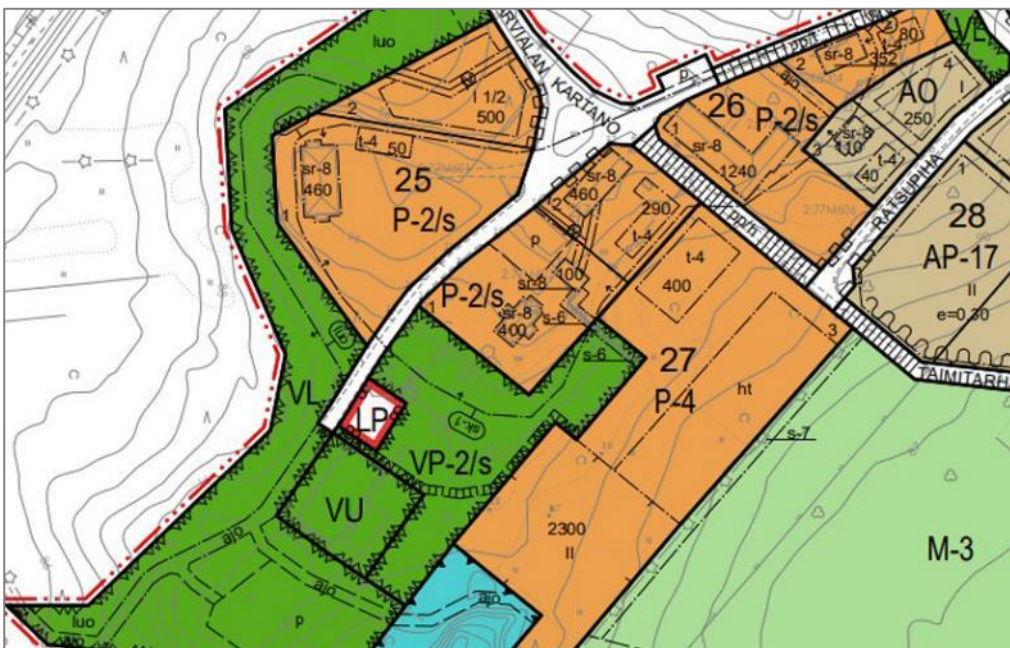
Selvitysalueella on voimassa Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040, joka on saanut lainvoiman 21.10.2021. Länsiosa selvitysalueesta on maakuntakaavassa osoitettu pääosin taajamatoimintojen reservialueeksi, alueen keskivaiheilla rautatien ja Harvialantien välinen alue on osoitettu työpaikka-alueeksi. Harvialan asema on merkitty taajamajuna-asemaksi, ja aseman seutu kaupunkikehittämisen kohdealueeksi. Harvialantien pohjoispuoli selvitysalueen luoteisrajalla on maatalousaluetta. Harvialan alueen itäosassa on tärkeä tai vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue, arvokas geologinen muodostuma ja Natura-alueverkostoon kuuluva luonnonsuojelualue. Alueen länsiosasta kohti itäosaa on osoitettu ekologisen yhteyden tarve.

Selvitysalueen läntisessä kärjessä ja keskivaiheilla sijaitsevat maakuntakaavassa osoitetut muinaismuistoalueet. Selvitysalueen länsiosassa sijaitsee maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö, Harvialan kartano ja kulttuurimaisema.

2.2 Alue yleis- ja asemakaavoissa

Selvitysalueella ei ole voimassa oikeusvaikutteista yleiskaavaa. Suurimmalla osalla selvitysalueella on voimassa kunnanvaltuuston vuonna 1983 hyväksymä oikeusvaikutukseton koko kuntaa koskeva Janakkalan yleiskaava. Pääosa alueesta on osoitettu maa- ja metsätalousvaltaisena alueena (M). Alueelle on osoitettu aluevarausmerkintöjä myös teollisuustoiminnoille (T), kyläkeskusalueelle (AT), maa- ja metsätalousalueelle (MT) sekä maa- ja metsätalousvaltaiselle alueelle, jolla on ulkoilunohjaamistarvetta tai ympäristöarvoja (MU). Lisäksi suunnittelualueelle on osoitettu pistemäisinä kohteina muinaismuistoalue (SM) ja luonnonsuojelualue (SL) sekä ulkoilureitti erillisellä merkinnällä. Selvitysalueen eteläosassa on voimassa pieneltä osin myös Turengin oikeusvaikutukseton yleiskaava vuodelta 1981. Kaavassa on osoitettu suunnittelualuetta teollisuustoimintojen alueeksi (T) ja pieneltä osin maa- ja metsätalousvaltaiseksi alueeksi (M). (Janakkalan kunta 2023.)

Selvitysalueella on voimassa kaksi oikeusvaikutteista asemakaavaa. Vanhempi asemakaavoista on Harvialan Alikartanon alueen ensimmäinen asemakaava, joka on tullut voimaan vuonna 2005 (kv. 14.11.2005). Alue on pääosin jo rakentunutta pientalojen asuinalueita. Toinen asemakaavoista on Harvialan kartanoalueen asemakaava, joka on tullut voimaan vuonna 2023 (kv 9.1.2023 § 6). Kaavassa on osoitettu palvelurakentamista sekä lisäksi uutta pientalovaltaista asuntoaluetta, toimitilarakennusten korttelialueita ja virkistyspalveluita. (Janakkalan kunta 2023.) Harvialan kartanon alue on kaavassa osoitettu merkinnällä P-2/s, palvelurakennusten korttelialue, jolla ympäristö säilytetään. Kartanopihan eteläpuolista puistoa koskee merkintä VP-2/s, puistoalue, jolla ympäristö säilytetään. Kartanoon kuuluneet rakennukset on kaavassa osoitettu suojelumerkinnällä sr-8, suojeltava rakennus, jota ei saa purkaa. Kartanoalueelle on lisäksi osoitettu suojeltavan alueen osan merkinnät s-6, alueella sijaitsevaa kivimuuria ei saa purkaa, ja s-7, alueella sijaitsevat kuusi- ja pihta-aidat tulee säilyttää, sekä merkintä sk-1, kyläkuvallisesti tärkeä alue.

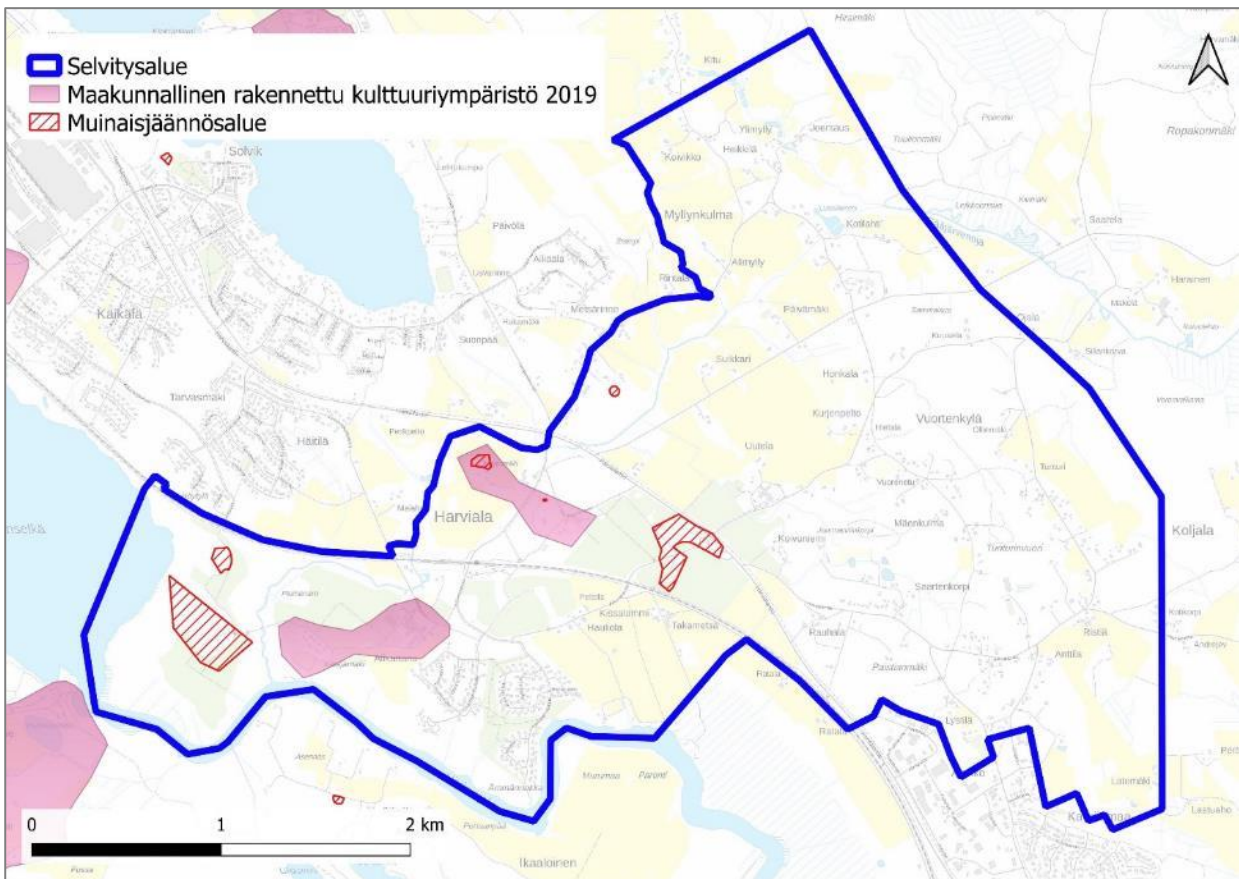

Kartta 4. Ote Harvialan kartanon asemakaavakartasta kartanopihan kohdalta. Kartan rakennukset on osoitettu suojelumerkinnällä sr-8. Karttaote: janakkala.fi.

2.3 Aiemmat inventoinnit ja kulttuuriympäristöarvot

Selvitysalueetta koskevat maakuntakaava 2040:n selvitykset. Harvialan alue ei sijaitse valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella. (Hämeen liitto 2016.) Kanta-Hämeen maakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen päivitysinventointi valmistui vuonna 2019 (Hämeen liitto 2019). Päivitysinventoinnin tuloksia ei kuitenkaan viety maakuntakaava 2040:een, vaan rakennettujen kulttuuriympäristön osalta maakuntakaava 2006:n aineistot ovat edelleen voimassa. Selvitysalueella sijaitsee kahdesta erillisestä alueesta koostuva maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö, Harvialan kartano ja kulttuurimaisema.

Janakkalan rakennusperintö on inventoitu yleispiirteisellä tasolla Kuuden kunnan rakennuskulttuuri -hankkeessa, jonka toteuttivat yhteistyössä Hämeen ympäristökeskus ja kuusi kanta- ja pääjähämäläistä kuntaa vuosina 2002–2004. Harvialan osayleiskaava-alueelta huomioitiin inventoinnissa yhteensä 11 rakennusta tai kohdealuetta, joilla todettiin olevan kaavatasolla huomioitavia kulttuuriympäristöarvoja. (Ahola 2005.) Kartanon alueelta on toteutettu puutarha- ja puistoinventointi osana Teknillisen korkeakoulun maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelman opetusta vuonna 2007.

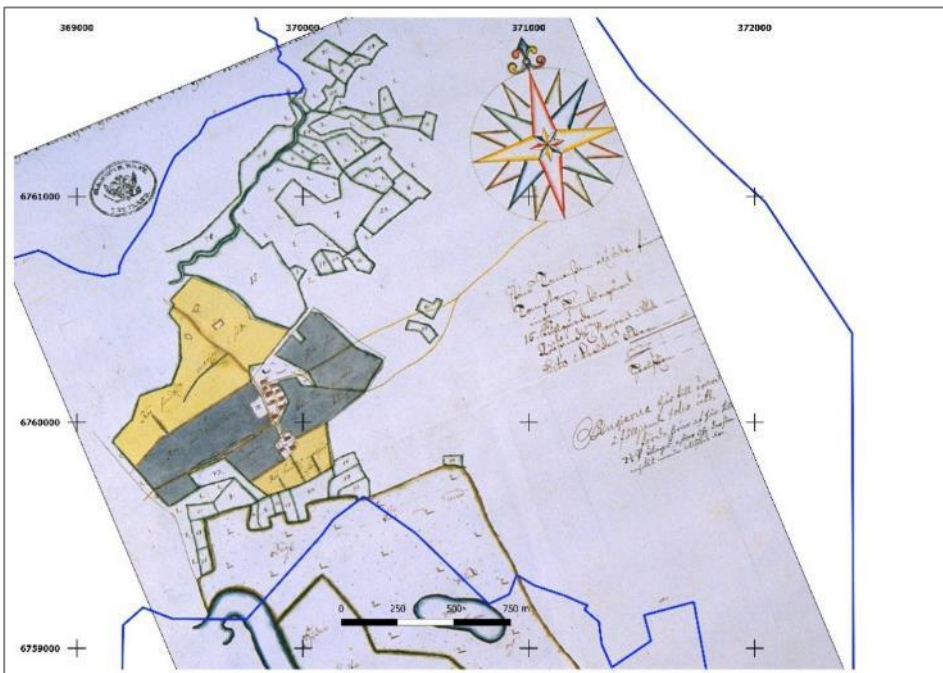
Kartta 5. Kartalla on osoitettu selvitysalueelle ja sen läheisyyteen sijoittuvat maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt sekä muinaisjäännösalueet. Rakennetut kulttuuriympäristöt on kartalla osoitettu vuoden 2019 selvitysaineiston mukaan, ja ne saattavat poiketa Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040:n merkinnöistä. Karttakuva KT/ Heilu Oy, sisältää Hämeen liiton ja Museoviraston suunnitteluaineistoa. Taustakartta MML 2023.

3. Alueen historiallinen kehitys

3.1 Turun piispanpöydästä osaksi Janakkalaa

Harvialan alue on aiemmin kuulunut Vanajan kuntaan. Kunnan lakkauttamisen yhteydessä v. 1967 Vanajan alueet liitettiin Hämeenlinnaan, Hattulaan, Janakkalaan ja Renkoon. Historiallisissa lähteissä Vanaja mainitaan jo 1300-luvun alussa ja sitä pidetäänkin yleisesti yhtenä Hämeen vanhimmista pitäjistä (esim. Salokannel 1956:3). Selvitysalueelle sijoittuvat Niemenpään, Harvialan ja Koljalan vanhat kylät. Koljala (aiemmin Kodjala) esiintyy asiakirjoissa ensi kerran v. 1374, Niemenpää v. 1383 ja Harviala v. 1425 (Suvanto 1976: 130, 143). Keskiajan kuluessa ja historiallisen ajan alussa Harvialasta muodostui alueen keskus. Esim. Harvialaan liitettiin viimeistään 1500-luvun puolivälissä muun muassa Niemenpää ja osa Koljalasta (Rytkönen 1992:25–26).

Vanha Harvialan kylä on 1600- ja 1700-luvuilla todennäköisesti sijainnut nykyisen Alikartanon paikalla, kun taas ns. Yli- tai Yläkartanon alueella on ollut vielä 1700-luvulla vanha Koljalan kylä. Perimätiedon mukaan Harvialan kylän paikalle syntyi kartano Ruotsin vallan aikana. Aluksi alueita hallitsivat kirkko ja Piispa Pentti, joka oli Turun piispana vuosina 1321–1338. Harviala kuului tuolloin siis Turun ”piispanpöytään”, jolla jo keskiajan lopulla oli yhteensä 170 tilaa (Salokannel 1959, s. 95). Harvialan kantatila oli rälssisäteri eli veroista vapautettu ratsutila, jolla oli velvollisuus varustaa ratsusotilas kuninkaan joukkoihin. Varsinaisen kartanon aseman verovapauksineen Harviala sai viimeistään 1300-luvun loppupuolella. Keskiajalta lähtien Harviala on myös ollut samassa omistuksessa kuin läheinen Niemenpään rälssisäteri, jota on pidetty kuuluisan Kurkisuvun kantatilana. (Hakala 2007.)

Kartta 6. Vuoden 1702 maakirjakartta Koljalan alueesta asemoituna suhteessa selvitysalueen rajaukseen. Koljalan kylään on merkitty 12 taloa, joista yhdeksän kylän pohjoisosaan ja kolme sen eteläosaan.

3.2 Kartanon kehitys muokkaa maisemaa

Kuva 3. Ilmakuva Harvialan kartanon alueesta vuodelta 1938, MML. Suurikokoinen, peltojen ympäröimä karjarakennus erottuu selkeästi rautatien eteläpuolella kuvan keskivaiheilla.

Keskiajalta lähtien monet tunnetut aatelissuvut kuten Svärd, Lejon, Cruus, Wrede, De la Gardie ja von Troil ovat hallinneet kartanon maaomaisuutta. Cruusien aika 1600-luvulla oli Harvialan loistoaikaa ja sen alueet olivat silloin laajimmillaan. Von Troilien aikaan, vuonna 1806 kartanon päärakennus sijaitsi vielä Alikartanon puolella, suunnilleen suuren punatiilisen navettakolossin paikalla. (Salokannel 1959, s. 108–109 ja 115–117; Hakala 2007.) Vuonna 1815 Knut von Troil myi tilan majuri Otto Joachim Brusiinille, joka kuitenkin kuoli pian tämän jälkeen. Tila siirtyi edelleen hänen pojalleen ja sittemmin pojanpojalleen, kunnallisneuvos Otto Reinhold Brusiinille, joka muodosti tilasta osakeyhtiö Harviala Oy:n vuonna 1908. Brusiinin aikana Harvialan kartanosta kehittyi merkittävä talouskeskus. Tuolloin perustettiin useita uusia torppia ja mäkitupa-alueita. Uusia viljelmiä avattiin ja entisiä kunnostettiin. (Hakala 2007.)

Metsän arvon noustessa 1800-luvun puolivälin jälkeen myös Harvialassa alettiin tehostaa metsätaloutta, ja torppareiden metsänkäyttöä rajoitettiin. Ensimmäiset metsänvartijat Harvialaan tulivat jo 1860-luvun lopulla. (Vilkuna 2004, s. 301.) Vuosina 1861–1863 Otto R. Brusiin rakennutti kartanolle uuden päärakennuksen samalle paikalle, jossa Harvialan kartanon nykyinen päärakennus sijaitsee. Kartanon uutta keskusta alettiin kutsua Yläkartanoksi erotuksena ns. Alikartanosta, jossa päärakennus aiemmin sijaitsi. Brusiinia pidetään myös uuden päärakennuksen suunnittelijana. Uusi, komea päärakennus oli puurakenteinen ja osittain kolmikerroksinen. (Hakala 2007.)

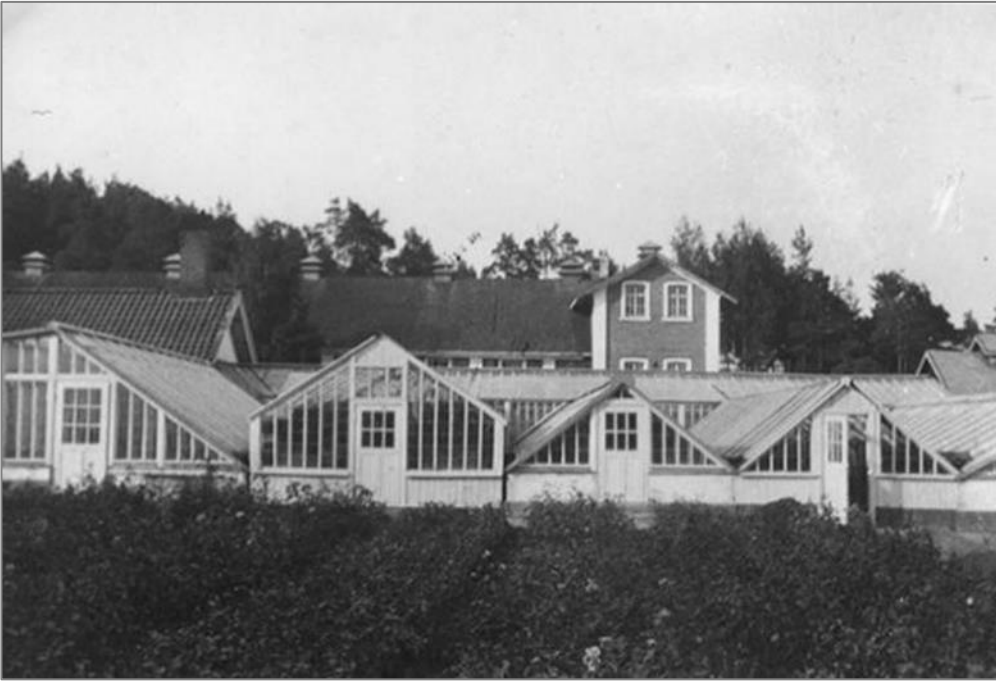
Kuva 4. Harvialan kartanon entinen päärakennus 1860-luvulta kuvattuna 1910–1920-luvulla. Rakennus tuhoutui räjähdetehtaan räjähdyksessä 1941. Kuva: Lusto – Suomen Metsämuseo.

Vuonna 1913 Oy. W. Rosenlew & Co osti Harviala Oy:n osakkeet Brusiineilta. Tilan pinta-ala oli tällöin noin 13 500 ha, josta lähes 900 ha oli peltoa ja niittyä. Rosenlew rakennutti Harvialaan useita toimihenkilöiden sekä maa- ja metsätyöväen asuintaloja. 1900-luvun alussa myös kartanon päärakennuksen ympärille rakennettiin uusia rakennuksia, kuten

kaksikerroksinen konttorirakennus ja sittemmin purettu isännöitsijäntalo. 1920-luvulla kartanon talouskeskus siirtyi talousrakennusten osalta takaisin peltojen yhteyteen Alikartanolle ja Brusiinien aikaiset talli- ja navettarakennukset päätalon pihapiirissä otettiin muuhun käyttöön. (Hakala 2007.)

Kartanon isännöitsijäksi alkuvuodesta 1918 tullut agronomi Boris Schildt ryhtyi kehittämään erityisesti kartanon karjataloutta. Hänen toimestaan rakennettiin uusi, suuri navetta Alikartanoon rautatien toiselle puolelle. (Vilkuna 2004, s. 307–308.) Arkkitehtien Frosterus & Gripenberg suunnittelema navetta oli valmistuessaan vuonna 1923 Suomen suurimpia ja komeimpia. Vuodesta 1922 lähtien Harvialan kartanossa harjoitettiin erittäin voimaperäistä karjanjalostusta. Suurimmillaan, ennen sotia, tilalla oli yli 200-päinen karja. (Hakala 2007.)

Harvialan kartanossa harjoitettiin myös kasvihuone- ja lasinalaisviljelyä. Kartanon metsänhoitajana toiminut maisteri Runeberg oli kiinnostunut myös koristekasveista, joten kasvihuoneiden yhteydessä alettiin pitää pientä taimitarhaa. (Vilkuna 2004, s. 307.) Aluksi kasvatettiin vain metsäpuiden taimia, mutta pian taimiviljely laajeni myös koristepuiden ja pensaiden sekä omenapuiden kasvatukseen. Harviala osti 1917 Pälkäneellä sijainneen Ruokolan taimitarhan. Taimiston puut ja pensaat kuljetettiin proomuilla Harvialaan ja kaupan mukana saapui myös pari alan ammattimestä Ruokolasta Harvialaan. Tämän jälkeen Harvialan taimitarha kasvoi nopeasti, ja jo vuonna 1928 se oli maamme suurin. Myös kasvihuoneviljely kasvoi samaan aikaan valtavasti. Harvialaan rakennettiin suuret kasvihuoneet, ja jo 1920-luvun lopussa kasvihuoneissa oli enemmän työntekijöitä kuin taimitarhalla. (Hakala 2007.)

Kuva 5. Harvialan kasvihuoneita ja taimitarhaa Yläkartanolla vuonna 1936. Kuva: Lusto – Suomen Metsämuseo.

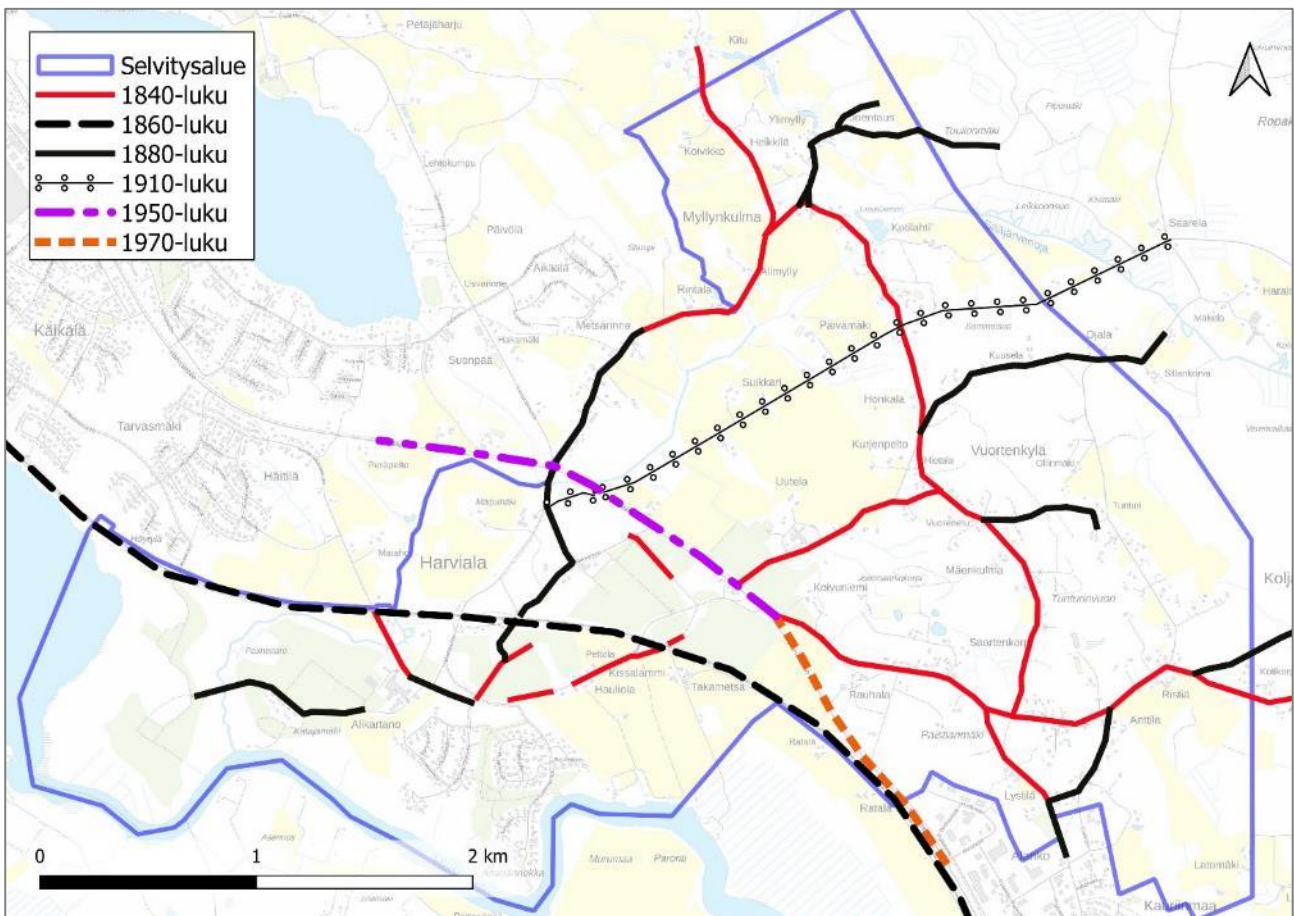
Talvisodan ja jatkosodan aikana kartanon rakennukset olivat osin puolustusvoimien käytössä. Harvialassa oli mm. hevosvarikko vuoden 1940 loppuun asti, ja Lastuvillatehdas muutettiin tiettävästi miinalataamoksi. Elokuussa 1941 tässä rakennuksessa tapahtui räjähdys, jonka aiheuttama paineaalto rikkoi ikkunalaseja Hämeenlinnassa saakka. Kolme ihmistä kuoli ja useita loukkaantui. Itse tehtaasta jäi jäljelle vain syvä kuoppa ja useita muitakin rakennuksia tuhoutui – näistä merkittävin oli Brusiinien aikainen päärakennus (Vilkuna 2004, s. 376). Tämän jälkeen vanhan päärakennuksen perustuksille rakennettiin uusi, yksikerroksinen rakennus, joka paikalla on vielä nykyäänkin. (Hakala 2007.)

Harvialan kartanon kokonaispinta-ala oli vielä vuonna 1913 noin 13 500 ha, mutta 1940-luvulta lähtien pinta-ala pieneni huomattavasti monien maanlunastusten vuoksi. Oy W. Rosenlew Ab:n omistama Harviala Oy joutui luovuttamaan huomattavan osan maistaan asutustarkoituksiin. (Salokannel 1967, s. 4) Harvialan karjatalous loppui vuonna 1962. (Vilkuna 2004, s. 420).

Harvialassa keskityttiin entistä enemmän taimiviljelyyn ja Alikartanon suuri tiilinavetta otettiin taimitarhan käyttöön. Nykyäänkin taimiviljelyksiä suojaavat kuusi- ja pihta-aidat istutettiin 1950-luvulla. Harvialan taimitarhojen pääartikkeleita olivat 1960-luvun alussa koriste puut ja -pensaat, aitataimet sekä monivuotiset kukat. Metsäpuutaimien tuotanto, jolla Harvialan taimitarha oli aikanaan aloittanut, tyrehtyi sodan jälkeen täysin suurten, valtion tuella perustettujen keskustaimitarhojen aloittaessa toimintansa (Vilkuna 2004, s. 421). 1960-luvulla Harvialan kasvihuoneet ja taimitarha olivat Suomen suurimmat ja tunnetut ympäri maata. (Salokannel 1967, s. 4; Hakala 2007.) Harviala oli tuolloin myös Vanajan kunnan suurin työnantaja. (Vilkuna 2004, s. 419.)

Kartanon mailla kasvatettiin fasaaneja ja järjestettiin fasaanijahteja luultavasti jo 1800-luvulla. Fasaanien kasvatusta ja herrojen fasaanijahtit jatkuivat ainakin 1960-luvulle asti, jolloin mm. presidentti Urho Kekkonen on osallistunut Harvialassa fasaanijahtiin. Monien tiheiden kuusikkojen syntyminen kartanon lähiympäristöön on todennäköisesti liittynyt fasaanien kasvatukseen, sillä kuusivaltaiset metsät ovat olleet suotuisia elinympäristöjä näille linnuille. (Hakala 2007.)

Janakkalan kunta osti Harvialan alueen Rauma Repolalta vuonna 1988. Hankitun alueen pinta-ala oli noin 330 ha ja alue käsitti maita rautatien molemmin puolin. Taimikeskus myytiin Harviala Oy:lle vuotta myöhemmin. (Hakala 2007.)

Kartta 7. Kartalla on osoitettu historiallisten karttojen ja kirjallisten lähteiden avulla ajoitettuja liikenneväyliä, jotka ovat säilyneet selvitysalueella tähän päivään. 1860-luvun kerrostuma on Helsinki-Hämeenlinna rautatie. 1910-luvulta säilynyt tielinja on alun perin tehty Harvialan kartanon metsätaloutta palvelevaksi rautatieksi, ja muutettu 1950-luvulla tieksi. Harvialan alueella on säilynyt useita tielinjauksia, jotka näkyvät jo 1840-luvun pitäjänkartalla tai 1880-luvun senatinkartalla.

3.3 Helsinki-Hämeenlinna-rautatie ja metsätaloutta palvelevat

Harvialan yksityisradat

Rautatie Helsingistä Hämeenlinnaan valmistui vuonna 1862. Harvialaan avattiin Turengin aseman alainen laiturivaihe vuonna 1899. (Iltanen 2009, s. 70.) Liikennepaikalta johdettiin jo sen avaamisvuonna hevosvetoinen rautatie kartanon tarpeisiin: samana vuonna Helsingfors Ångsågs Aktiebolaget osti huomattavan määrän koivuhalkoja kartanon metsistä kymmenen vuoden hakkuujalla. Puutavaran kuljettamiseksi yhtiö rakensi yhteistyössä kartanon kanssa pistoraitteen pääradan Harvialan pysäkiltä varastoalueelle ja siitä edelleen noin 55 km pituisen hevosrautatien Sääjärvelle. Tämä kapearaiteinen ”rillitie” tuli valmiiksi vuonna 1912, jolloin halkokuljetukset aloitettiin hevosvetoisilla vaunuilla. (Vilkuna 2004, s. 301; Hakala 2007.)

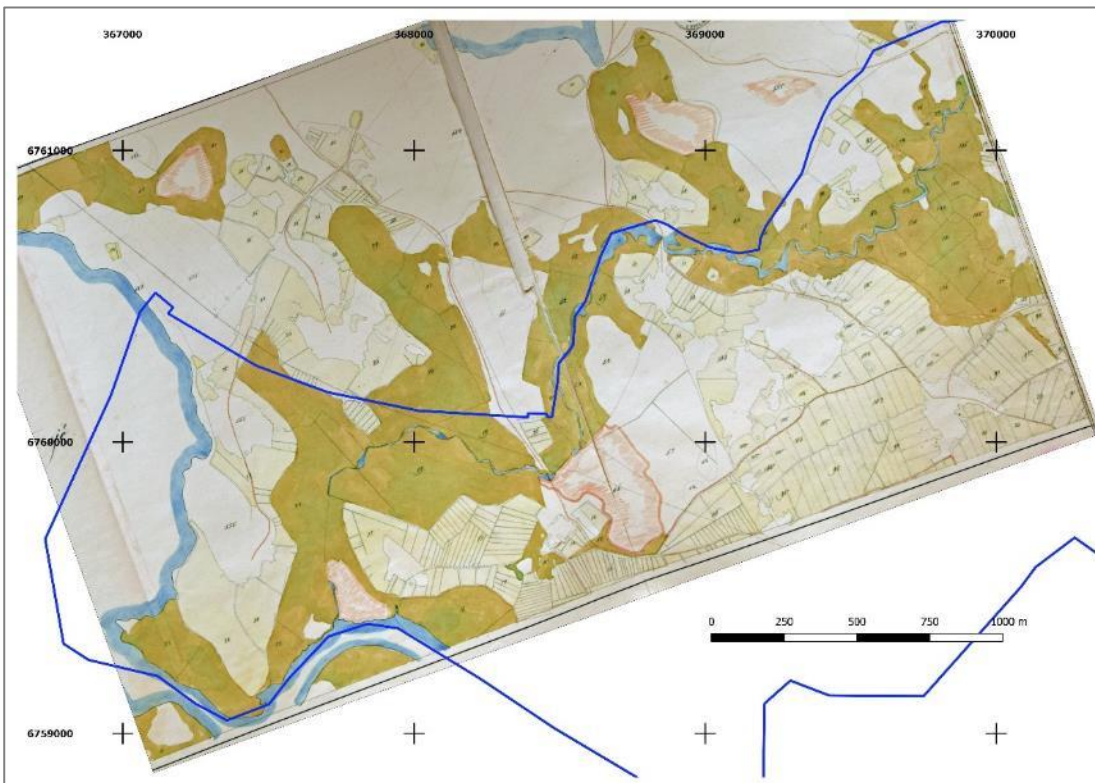
Hakkuiden lisääntyessä ja työmaiden siirtyessä yhä syvemmälle yhtiön metsiin tarvittiin aikaisempaa parempia puutavaran kuljetusteitä. Hevosvetoinen rillitie ei enää riittänyt ja 1914 aloitettiin veturein liikennöitävän metsäradan linjan raivaus. Radan viimeinen osio valmistui ja päätepiste Suurisuo saavutettiin syksyllä 1917. (Vilkuna 2004, s. 306.) Puutavaran kuljetukseen tarkoitettu 16 kilometriä pitkä rata ulottui Lammin rajalle saakka. Vuosina 1919–1924 oli käytössä myös toinen haara Äikäälän kartanon eli Vanajanlinnan rakennustyömaalle. Kesäisin radalla oli myös henkilöliikennettä, kun vanajalaisia kuljetettiin avotavaravaunuissa Sääjärvelle jumalanpalveluksiin. (Iltanen 2009, s. 70.)

Metsärautatie purettiin vuonna 1955, ja ratapenger tasoitettiin autotieksi. Metsätaloutta kartanon mailla harjoitettiin edelleen: autot ja metsäautotiet korvasivat rautatien puutavaran kuljetuksissa. 1950-luvun jälkipuoliskolla ja 1960-luvun alussa metsäautoteitä rakennettiin kartanon metsiin yli 60 km. (Vilkuna 2004, s. 419.) Harvialan asema alennettiin vuonna 1954 pysäkiksi ja 1968 miehittämättömäksi seisakevaihteeksi. Tavaraliikenne lopetettiin 1976 ja henkilöliikenne 1981. Liikennepaikka lakkautettiin vuonna 1982. (Iltanen 2009, s. 70.)

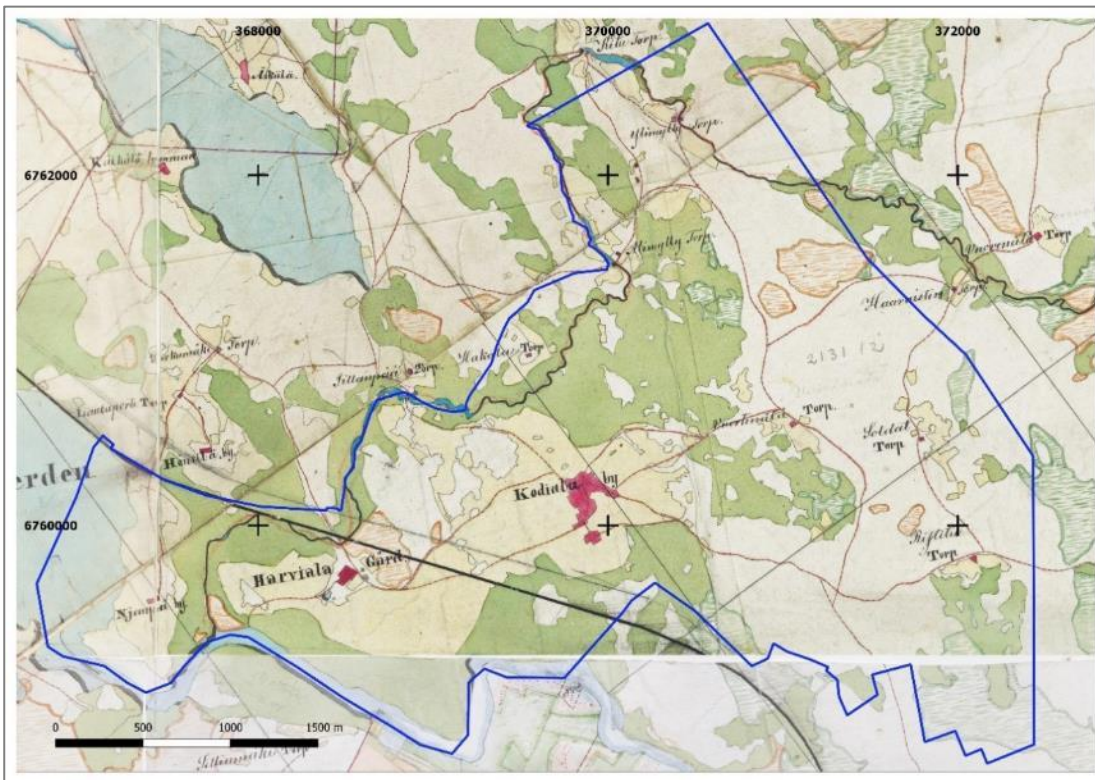

Kuva 6. Ajoittamaton kuva Harvialan kartanon rautatieltä 1900-luvun alusta. Kuvassa on 750 mm raideleveydellä olevia kapearaidehöyryvetureita. Kuva: Lusto – Suomen Metsä museo.

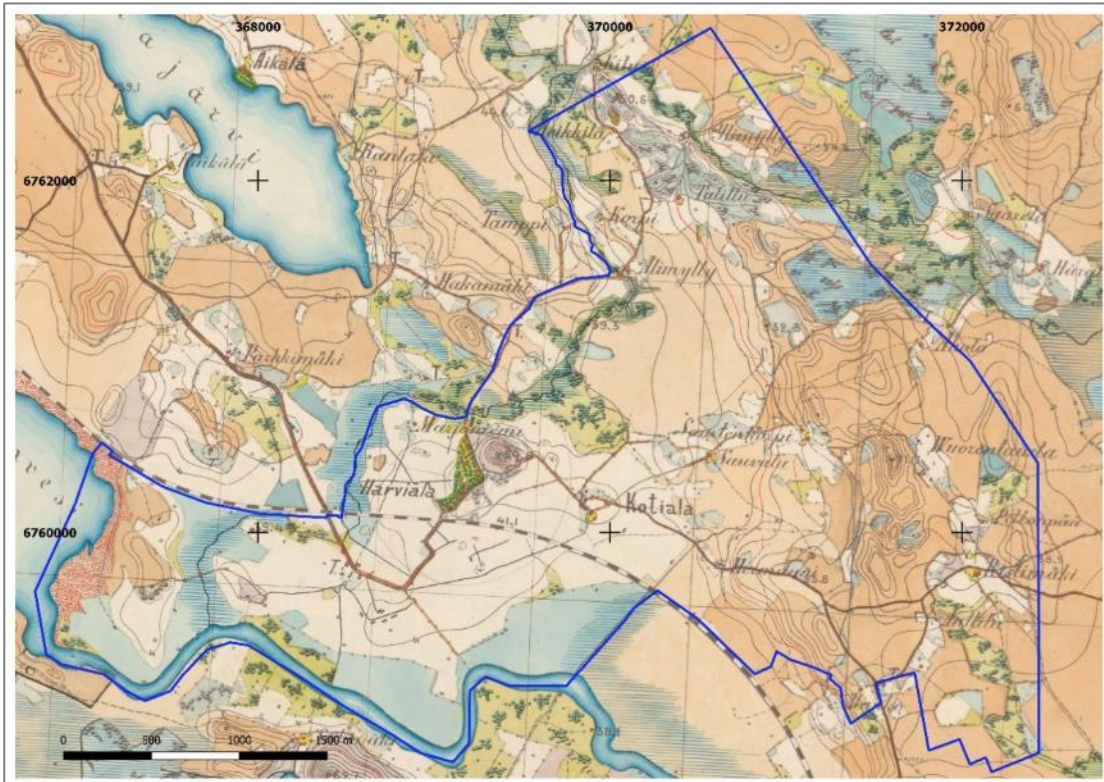
3.4 Harviala vanhoilla kartoilla

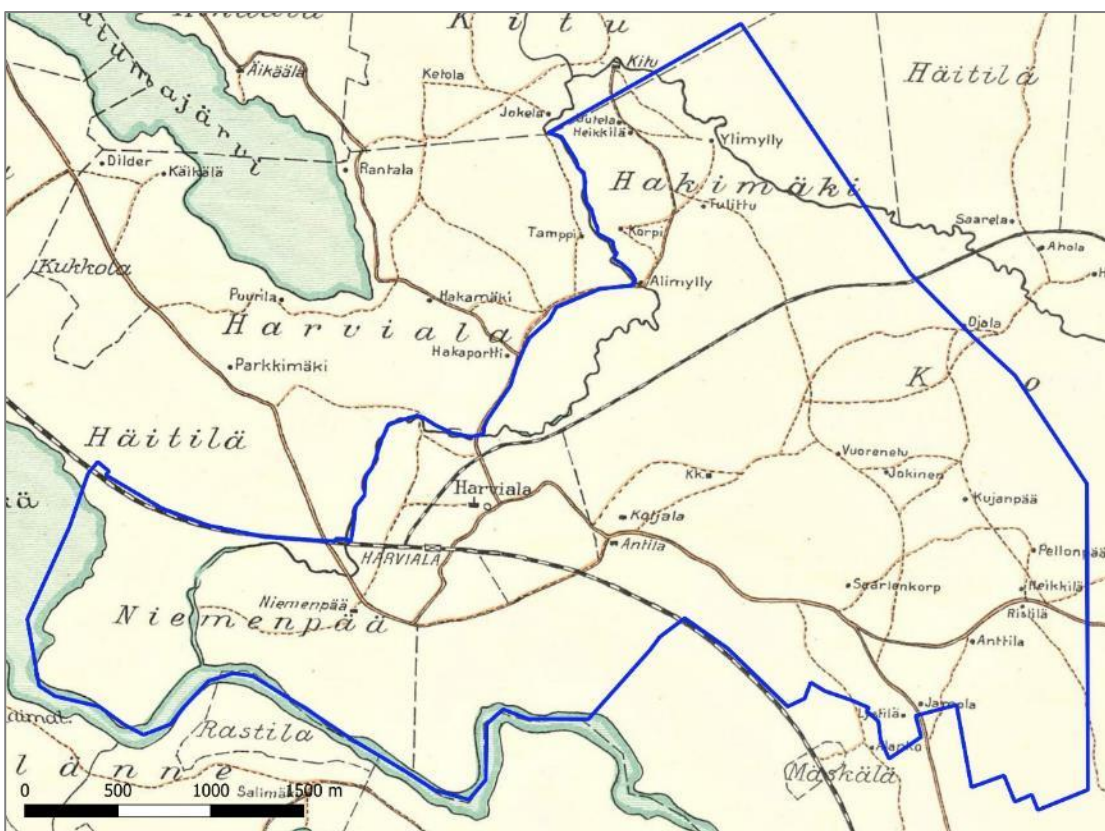
Kartta 8. Harvialan alueen peltokartta vuodelta 1804. Peltokarttaan ei ole merkitty alueen rakennuksia, mutta niiden sijainteja voi päätellä peltojen, niittyjen ja metsäalueiden väliin jäävistä alueista, joiden vierestä kulkee teitä.

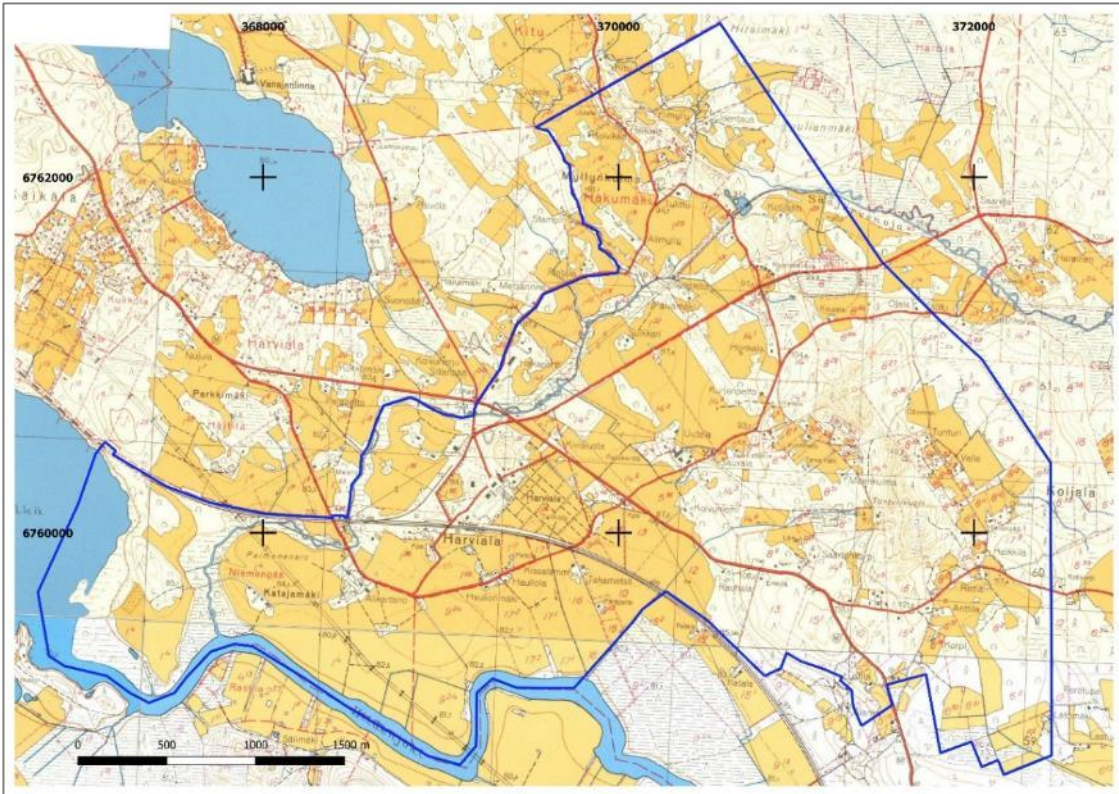
Kartta 9. Yhdistelmäkartta vuoden 1842 pitäjänkartasta. Rautatien linjaus on piirretty karttaan myöhemmin.

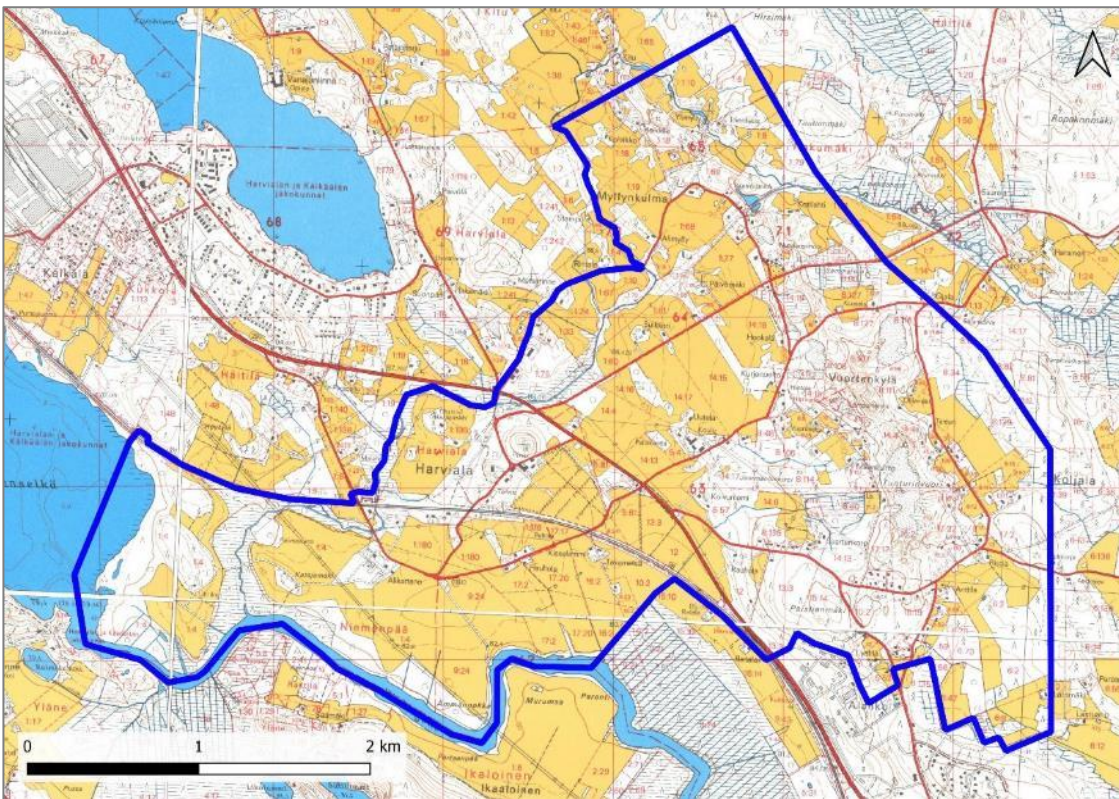
Kartta 10. Ote vuoden 1884 mittaukseen perustuvasta senaatin kartasta. Harvialan kartanon tilakeskus on siirtynyt nykyiselle ns. Yläkartanon paikalle radan pohjoispuolelle.

Kartta 11. Ote vuoden 1925 pitäjänkartasta. Kartalla näkyy Helsinki-Hämeenlinna rautatieltä Harvialan kohdalla haarautuva pistoraide sekä siitä Säijärvelle asti jatkuva kapearaiteinen metsärata. 1925 rata oli jo varsinainen rautatie, mutta varhaisempi hevosvetoinen rata kulki samaa linjausta pitkin.

Kartta 12. Yhdistelmäkartta 1960-luvun peruskartoista. Metsärautatie purettiin 1950-luvulla, mutta kartanolta Sääjärvelle tehty tie noudattaa samaa linjausta.

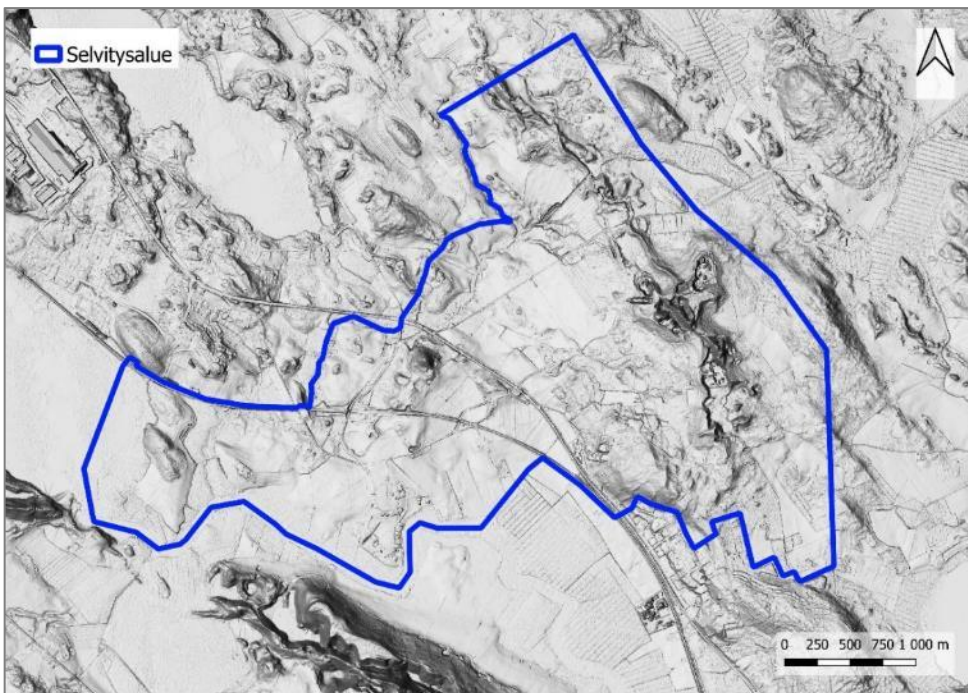
Kartta 13. Yhdistelmäkartta vuoden 1989 peruskartoista, asemointi KT/ Heilu Oy. Maiseman perusrakenne on säilynyt varsin samanlaisena. Harjialan Yläkartanolta on purettu kartanon entisiä työväen asuinrakennuksia. Selvitysalueen itä- ja pohjoisosaan on muodostunut omakotiasutusta.

4. Harvialan alueen maisema

4.1 Maisemamaakunta ja maisemaseutu

Valtakunnallisessa tarkastelussa Suomi on jaettu kymmeneen maisemamaakuntaan ja edelleen liki neljäkymmeneen maisemaseutuun. Maisemamaakuntajaossa Kanta-Häme kuuluu suurimmaksi osaksi Hämeen viljely- ja järvimaahan. Maisemaseutujaossa Harvialan alue sijoittuu aivan Keski-Hämeen viljely- ja järviseudun ja Tammelan ylänköseudun rajalle. Keski-Hämeen viljelyseutua voidaan pitää Hämeen varsinaisena ydinalueena. Vanhin asutus ja viljavien savikoiden viljelyalueet sekä vaihtelevat vesireitit keskittyvät tälle seudulle. Hyvien viljelymaiden tuntumassa on kukoistanut vauras kartanokulttuuri. Karjatalous on jättänyt jälkensä maisemaan monipuolisina perinnemaisemina. Kylämaisemia elävöittävät kumpuilevassa maastossa kiemurtelevat tiet. Tammelan ylänkö on ympäristöään karumpaa, lähes savetonta moreenialuetta. Seutu on metsäistä, ja soita on enemmän kuin muualla Hämeessä. Maasto on muuhun Hämeeseen verrattuna ylävää ja tasaista. Pieniä ja keskikokoisia vaihtelevan tyyppisiä järviä on runsaasti. (YM 1993, s. 16–17 ja 23–25.)

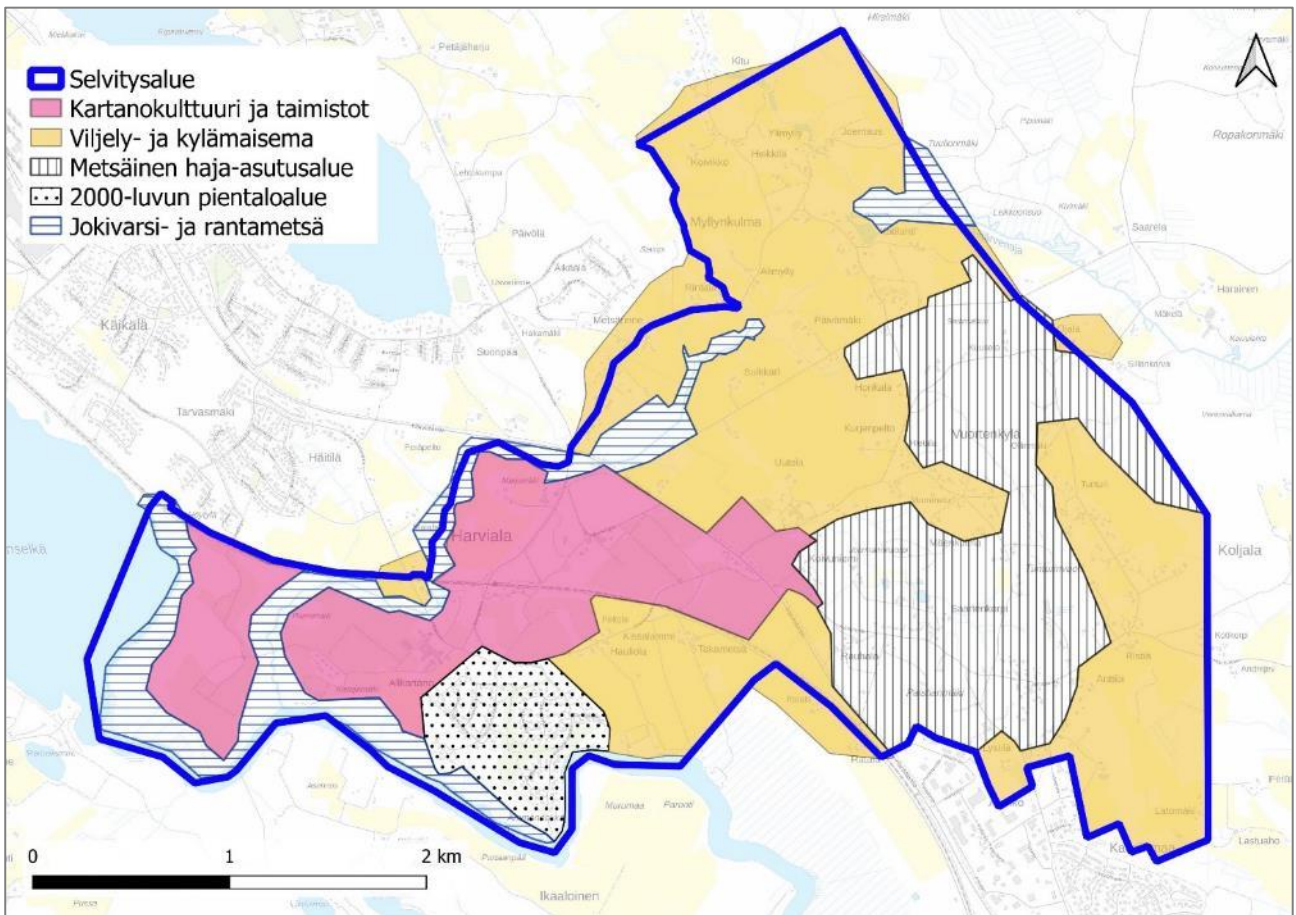
Maakunnallisessa maisematyyppiassa Harvialan alue kuuluu Vanajaveden laakson maisematyyppiin. Vanajaveden laakso on Suomen asutus- ja kulttuurihistorian merkittävimpiä seutuja. Kokemäenjokeen laskeva Vanajaveden pitkä vesireitti on tuonut asutusta ja välittänyt samalla kulttuurivaikutteita rannikolta sisämaahan. Vesistön suuntaisesti kulkevat harjuselänteet rajaavat pienilmastoltaan suotuisaa alavaa aluetta. Vanajaveden linnavuoret muodostavat maassamme ainutlaatuisen yhtenäisen ketjun. (Hämeen liitto 2016, s. 8–9.)

Kartta 14. Selvitysalue rajattuna korkeusvarjostekuvaan. Harvialan alue on suurimmaksi osaksi varsin alavaa, suurempia korkeusvaihteluita on lähinnä alueen itäosassa Vuortenmaan alueella. Karttakuva KT/ Heilu Oy, korkeusvarjoste MML.

4.2 Harvialan maiseman osa-alueet

Harvialan osayleiskaava-alueen maisemakuvasta on erotettavissa viisi erilaista maiseman osa-aluetta. Rajaus on tehty pääasiassa maiseman nykyisten visuaalisten ominaisuuksien ja kulttuuristen piirteiden perusteella. Alueen maisemahistoriallisia vaiheita on huomioitu, mikäli niillä on merkittävää vaikutusta alueen nykytilan ymmärtämiseksi. Esimerkiksi joitain alun perin maanviljelystiloiksi perustettuja asuintalojen pihapiirejä on rajattu kuuluviksi viljely- ja kylämaisemaan, vaikka niiden nykyinen ympäristö vastaakin lähinnä metsäistä haja-asutusaluetta. Luonnonpiirteet vaikuttavat maiseman osa-alueiden jaotteluun, mutta jako on nimenomaan visuaalinen ja kulttuurinen, ei luonnontieteellinen. Tässä esitetty jaottelu on yleispiirteinen jäsenitys selvitysalueen maiseman ominaispiirteistä alueittain. Alueiden rajat eivät välttämättä ole maastossa selkeitä, ja maisemassa voi esiintyä pienipiirteistä vaihtelua yli aluerajojen.

Kartta 15. Kartalla on esitetty selvityksessä tunnistetut Harvialan maiseman osa-alueet.

4.2.1 Kartanokulttuuri ja taimistot

Kartanokulttuurin maisemallisen osa-alueen keskuksen muodostaa Harvialan kartano. Aluetta halkoo rautatie, jonka molemmin puolin kartanon rakennuskanta on sijoittunut toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi. Radan pohjoispuolella sijaitsevaa Yläkartanoa määrittää maisemallisesti rakennusten sijoittuminen havupuuvältaista sekametsää kasvavan mäen rinteeseen. Mäki erottuu maisemassa kauempaakin ja toimii Yläkartanon maamerkinä. Päärakennuksen ympärillä kasvaa monilajista puistometsää. Yläkartanon rakennukset sijoittuvat säteittäin ”keskusaukion” ympärille, josta lähtevät myös molemmat Yläkartanolle johtavat tiet.

Rautatien eteläpuolelle sijoittuvan Alikartanon maisemallinen keskipiste on 1920-luvulla rakennettu entinen navettarakennus. Navetan ympärille on lisäksi keskittynyt muita talousrakennuksia, ja kokonaisuuden vaikuttavuus korostuu avoimessa maisematilassa entisestään. Navettakokonaisuuden länsipuolella, taimistopellon takana sijaitsevat puustoiselle kumpareelle sijoittuvat Katajamäen työväenasunnot. Kartanokulttuurin maisemakokonaisuutta halkoo itä-länsi suunnassa rautatie, jonka varrelle rautatierakennukset asemapuistoineen muodostavat pienimuotoisen maisemakohtan.

Kartanon ja VR:n rakennuskokonaisuuksien, Yläkartanon metsäisen mäen ja puistometsän ja avoimien taimistopeltojen lisäksi alueen maisemakuvalle ovat olennaisia 1950-luvulla istutetut, taimipeltoja rajaavat korkeat kuusi- ja pihta-aidat. Tummat havupuuaidat rajaavat myös Yläkartanon entisen puutarhan aluetta. Vanhimmat havupuuaidat Yläkartanolle on istutettu 1920–1930-luvuilla.

Kuva 7. Kuva Harvialan taimipelloista Katajamäentieltä. Kuvaussuunta on itään, horisontissa näkyvät Alikartanon suuret talousrakennukset.

Kuva 8. Avointa viljelymaisemaa ja taimipeltoja Katajamäen entisten työväenasuntojen luota Katajamäentieltä kuvattuna. Kuvaussuunta on kaakkoon.

Kuva 9. Harvialan kartanon maisemakuvalle ovat tyypillisiä korkeat kuusiainat. Kuva Yläkartanon alueelta Harvialan kartanon tieltä lounaaseen. Aivan tien vieressä sijaitseva kartanon entinen saunarakennus toimii porttirakennuksena Yläkartanon alueelle saavuttaessa.

Kuva 10. Marjoniemen asuinrakennus sijaitsee puustoisella kumpareella peltoaukean keskellä. Kuva Marjoniementieltä, kuvaussuunta on länteen.

Kuva 11. VR:n vanha vahtitupa 1870-luvulta sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla radan ja Alikartanontien varressa. Kuvaussuunta on pohjoiseen.

Kuva 12. Alikartanon massiivisen rakennuskokonaisuuden edustalla kasvava pylvämäisen lehtipuurivi näkyy maisemassa kauas. Kuva Alikartanontieltä, kuvaussuunta on länteen.

Kuva 13. Harvialanjoen länsipuolella, joen ja Miemalanselän välissä sijaitsevia taimipeltoja. Kuvaussuunta on pohjoiseen.

4.2.2 2000-luvun pientalojen asuinalue

Kartanokulttuurin maisemakokonaisuuden ja Hiidenjoen väliin on rakentunut 2000-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana pientalojen asuinalue. Rakennukset edustavat suurimmaksi osaksi tyyppillistä, uusvanhoja aiheita lainailevaa 2000-luvun omakotisuunnittelua. Talot muodostavat kaartuvien katujen varsille kylänraittimaista maisemaa. Kadut rakennuksineen muodostavat melko tiiviisti rakennettuja kokonaisuuksia, joiden välissä puistomaisilla, avoimilla kaistaleilla kulkee kevyenliikenteenväyliä. Tiiviistä rakentamisesta huolimatta alueen maisemakuva on avoin ja näkymät pitkiä. Alikartanon talouskeskusta ympäröivällä avoimella peltoaukealla on iso merkitys myös asuinalueen maisemakuvalle. Alue rajautuu Hiidenjokeen, jonka rannalla on uimaranta ja venelaitureita.

Kuva 14. Asuinalueen keskellä sijaitsevaa avaraa puistoaluetta, jota halkovat sorapintaiset kevyenliikenteenväylät. Kuvaussuunta on pohjoiseen.

Kuva 15. Omakotitalojen rivistöä Harvialan rantatien varrella. Kuvaussuunta on etelään.

Kuva 16. Asuinalueetta ympäröivä avoin kulttuurimaisema määrittää myös asuinalueen maisemallista luonnetta. Kuva Norkkokehän varrelta, kuvaussuunta on itään.

4.2.3 Jokivarsi- ja rantametsät

Selvitysalueetta rajaavat lännessä Vanajavesi ja etelässä osittain Hiidenjoki. Lisäksi Harvialanjoki virtaa alueen länsi- ja luoteisosan halki. Vanajaveden suuntaan selvitysalueetta rajaavat maisemallisesti kuusivaltaiset metsät, jotka muodostavat suojaavan vyöhykkeen taimipeltojen ja rannan väliin. Hiidenjoen pohjoisranta selvitysalueen etelärajalla kasvaa lehtipuuvaltaista sekametsää, joka rajaa Harvialan asutus- ja viljelymaisemaa joen suuntaan. Harvialanjoen varrella kasvaa rehevää lehtipuustoa ja kuusikkoa. Muuta maastoa alempana sijaitseva puustoinen jokivarsi muodostaa Harvialantien pohjoispuolella avointa viljelymaisemaa rajaavan maisemallisen elementin.

Kuva 17. Myllynkulmantien itäpuolista laajaa peltoaluetta. Harvialanjoen varsin näkyy kuvan oikeassa laidassa puustoisena pellonreunana. Kuvaussuunta on koilliseen.

Kuva 18. Harvialanjoki virtaa selvitysalueen länsiosassa rehevässä, metsän reunustamassa uomassa. Kuva on otettu joen ylittävältä tiesillalta (Katajamäentie), kuvaussuunta on etelään.

Kuva 19. Harvialanjoen rehevää jokivartta kuvattuna joen ylittävältä tiesillalta (Alikartano). Kuvaussuunta on länteen.

Kuva 20. Hiidenjokivarren rantametsää kuvattuna Katajamäen asuinalueen eteläpuolelta, kuvaussuunta on kaakkoon. Kuvan vasemmanpuoleinen ranta kuuluu Harvialan selvitysalueeseen.

4.2.4 Viljely- ja kylämaisema

Suurinta osaa selvitysalueesta voidaan luonnehtia viljely- ja kylämaisemaksi. Tälle maiseman osalle ovat tyypillisiä metsäkuvioiden väliin sijoittuvat peltoaukeat ja peltojen liepeille hiekkateiden varsille sijoittuvat pihapiirit. Osa talojen paikoista juontaa ainakin 1800-luvun alkupuolelta saakka vanhoista torpista. 1800- ja 1900-lukujen taitteesta on säilynyt myös sekä asuinpaikkoja että jonkin verran rakennuskantaakin. Alueelle perustettiin sodan jälkeen useita asutustiloja, ja Harvialassa varsin tyypillinen pihapiiri on 1950-luvun maatila, jonka rakennuskanta on säilynyt, mutta jonkin verran vuosien saatossa muutettuna. Talot sijaitsevat paikoin harvassa, paikoin taas tiheämmin toisiinsa nähden, jolloin ne muodostavat kylämäistä maaseutumiljöötä.

Kuva 21. Maaseutumaisemaa selvitysalueen itärajalla. Kuva Heinäjoentien varrelta, kuvaussuunta on länteen.

Kuva 22. Kylämaisemaa Heinäjoentien varrelta, kuvaussuunta on koilliseen. Tien vasemmalla puolella on Koljalan VPK:n paloasemarakennus, oikealla puolella Ristitien tilan rakennuksia.

Kuva 23. Hiidenjoen pohjoispuolen laajaa peltoaluetta kuvattuna Haulionranta-nimiseltä tieltä, kuvaussuunta on kaakkoon.

Kuva 24. Kulttuurimaisemaa vanhan kylätien varrella Alimyllyn entisen tilakeskuksen paikalla Myllynkulmantiellä. Kuvaussuunta on pohjoiseen.

Kuva 25. Selvitysalueen pohjoisosassa sijaitseva Koivikko on tyypillinen esimerkki Harvialan alueen 1900-luvun puolivälin maanviljelystilasta. Kuvaussuunta on lounaaseen.

Kuva 26. Hauliolan tila 1940-luvun lopulta sijaitsee Alikartanontien varrella Hiidenjoen ja rautatien välisessä avoimessa viljelymaisemassa.

4.2.5 Metsäinen haja-asutusalue

Selvitysalueen itäisessä osassa Vuorten kylän alueella sijaitsevaa aluetta voidaan kuvailla metsäiseksi haja-asutusalueeksi. Maasto on mäkisempää kuin muualla selvitysalueella, ja maisemakuvaa määrittävät eri-ikäiset, pääosin talousmetsistä koostuvat metsäkuviot. Omakotipihat sijoittuvat teiden varsille tai metsään pistävien pihateiden päähän. Alueen rakennuskanta on kerroksellista ja ulottuu 1900-luvun alkupuolen pientiloista 1970- ja 1980-lukujen omakotitaloihin ja 2000-luvun pientaloihin.

Kuva 27. Harvialantien koillispuolella sijaitseva 1980-luvun omakotitalo hakkuuaukean laidalla. Kuvaussuunta on pohjoiseen.

Kuva 28. Heinäjoentien pohjoispuolella sijaitseva, 1960–1970-luvuilla muodostunut omakotitalojen rivi pihoineen muodostaa haja-asutusalueeksi tiiviin kokonaisuuden. Kuvaussuunta on itään.

Kuva 29. Heinäjoentien varrella, Koljalantien ja Einiöntien risteysten välissä, on kerroksellista rakennuskantaa 1950-luvulta 2000-luvulle. Kuvaussuunta on pohjoiseen.

Kuva 30. Selvitysalueen tiet ovat suureksi osaksi maaseudun hiekkapintaisia teitä, joiden varsilla kasvaa monin paikoin eri-ikäisiä talousmetsiä. Kuva Myllytieltä, kuvaussuunta on pohjoiseen.

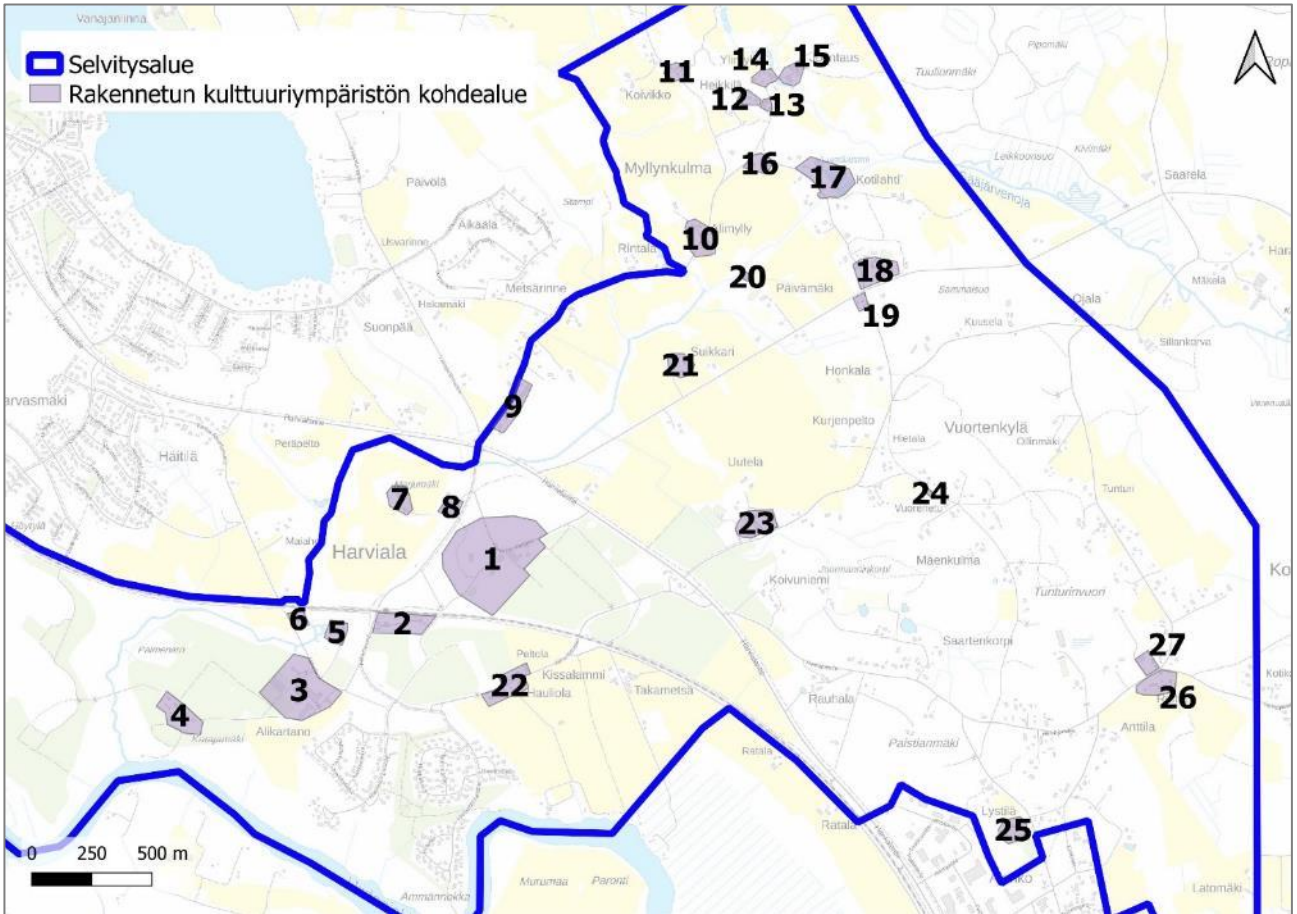
4.3 Maisemavauriot

Selvitysalue on pieni- ja vaihtelevaa, maisemakuvaltaan varsin ehjää maaseudun kulttuurimaisemaa. Alueen tiestö on pääosin maastonmuotoja seurailevaa, hiekkapintaista maaseututiestä. Alueen liikenteellinen pääväylä, Harvialantie, muodostaa kevyenliikenteenväylineen maisemaa jakavan elementin. 1950-luvun alussa tehdyn ja 1970-luvun lopulla levennetyn ja muutetun tielinjan voidaan kuitenkin katsoa vakiintuneen osaksi Harvialan maisemakuvaa. Varsinaiseksi pysyväksi maisemavaurioksi selvitysalueella voidaan katsoa Alikartanon avoimessa peltomaisemassa kulkeva voimalinja, jolla on selkeästi vaikutusta maisemakuvaan. Selvitysalueella kulkee myös kaksi muuta, pienempää voimalinjaa, jotka kuitenkin sopeutuvat maisemaan kohtalaisen hyvin. Selvitysalueella on muutamia tuoreita avohakkuita, mutta hakkuiden aiheuttama muutos maisemassa jää yleensä tilapäiseksi.

Kuva 31. Alikartanon avoimessa peltomaisemassa kulkevaa voimalinjaa, kuvaussuunta itään.

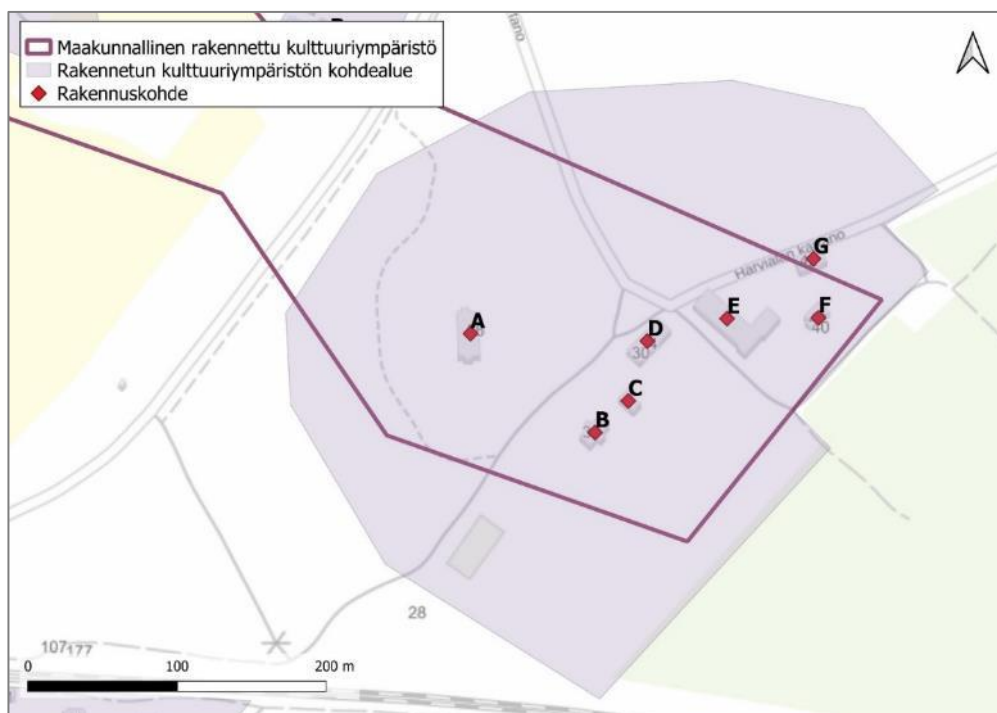
5. Rakennetun kulttuuriympäristön kohdealueet

Kartta 16. Kartalla on osoitettu inventoitujen rakennetun kulttuuriympäristön kohteiden sijainti selvitysalueella.

1) Harvialan kartano, Yläkartano	16) Tuliola
2) Harvialan aseman alue	17) Lussilammin ympäristö
3) Harvialan kartano, Alikartano	18) Harvialan entinen nuorisosiirtola
4) Katajamäen työväenasunnot	19) Sorola
5) Karrintalo	20) Harvialan voimala
6) Nyrkkiälä	21) Vanha-Suikkari
7) Marjoniemi	22) Haulionrannan ja Alikartanontien risteys
8) Harvialan korjauspaja	23) Harvialan koulu
9) Hakumäen työväenasunnot	24) Vuori
10) Alimylly	25) Lystilä
11) Vanha-Heikkilä	26) Ristitie (Ristiä)
12) Mäntymäki	27) Koljalan V.P.K
13) Mäenpää	
14) Ylimylly	
15) Joentaus	

5.1 Harvialan kartano, ns. Yläkartano

Kartta 17. Harvialan Yläkartanon alueen rakennukset: A) Päärakennus, B) Konttori, C) Lämpökeskus, D) Autotallirakennus, E) Yläpakkaamo, F) Alipuutarhurin asunto ja G) Saunarakennus.

KOHDE	Harvialan kartano, Yläkartanon alue
Aluekokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	maaseutuymäristö, puisto, puutarha
Ominaispiirteet, ilmiöt	Puistomainen kartanomiljö metsän ja taimipeltojen välissä
Säilyneisyys	Kartanon jäljellä oleva rakennuskanta säilynyt hyvin, alue säilynyt tunnistettavana
Nykykäyttö	Asuin- ja liikekäytössä
Rakennukset	Harvialan kartanon rakennuskantaa 1890-luvulta 1940-luvulle
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	I
Aiempi arvotus	Maakunnallinen rakennettu kulttuuriympäristö 2019, Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	kartano- ja maataloushistoria
Rakennushistorialliset arvot	rakennustaiteellinen
Maisemalliset arvot	Keskeinen osa Harvialan alueen kulttuurimaisemaa
Muutoksensietokyky	Alue kestää lähimaiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia. Rakennukset sietävät muutoksia heikosti.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein, pihapuiston ja harvinaisten puulajien vaaliminen

Niemenpää ja Harviala ovat olleet keskiajalla Kurki-suvun omistuksessa. Aluetta vuodesta 1816 hallinneiden Brusiinien aikana kartanon talouskeskus siirtyi nykyisen Alikartanon alueelta ylös mäelle Yläkartanolle. Brusiinit perustivat AB Harviala Oy:n 1908. Vuonna 1913 omistajaksi tuli W. Rosenlew & Co, jonka rakennustuotantoa ovat Alikartanon tiilirakennukset ja mahdollisesti osa Yläkartanon talousrakennuksista. Kartanoalueen rakennusten suunnittelijoina on ollut ainakin Valter ja Ivar Thomé 1800-luvun lopulla, Frosterus & Gripenberg 1910-luvulla sekä Jarl Eklund 1940-luvulla. Rakennusmestari Hilpi Kummila urakoi Harvialan tiilirakennuksia 1920-luvulla. (Ahola 2005, s. 31.) Kummila toimi Vanajan kunnan vuonna 1923 valitun rakennuslautakunnan ensimmäisenä puheenjohtajana, ja hänestä tuli sittemmin tunnettu rakentaja Hämeenlinnan seudulla. (Vilkuna 2004, s. 247.)

Yläkartanolla on säilynyt rakennuskantaa 1800-luvun lopulta 1940-luvulle. Yläkartanolle johtavan tien varrella, mäen rinteessä sijaitsi aiemmin myös työväen asuinrakennuksia ja koiratarha. Nämä purettiin kartta- ja ilmakuvatarkastelun perusteella jo 1960-luvulla. Rakennusten lisäksi Yläkartanon lähimaisemassa oleellisia tekijöitä ovat sijainti metsäisen mäen alarinteessä, päärakennuksen ympäristön puistometsä, konttorirakennuksen etelä- ja itäpuolella osittain säilynyt puutarha sekä kartanoaluetta sen kaakkoispuolisesta taimistosta rajaavat korkeat kuusiaidat.

Kartta 18. Kartanon entinen päärakennus sijaitsee vehreän pihapuiston ympäröimänä.

5.1.1 Päärakennus

Kiinteistönimi	Harvialan kartano
Kiinteistötunnus	165-440-2-80
Sijainti	Harvialan kartano 56

Kiinteistö on lohkottu Kunnan-Harvialasta 2023. (KTJ.) Otto R. Brusiiin rakennutti Harvialan uuden päärakennuksen vuosina 1861–63 paikalle, jossa nykyinenkin päärakennus sijaitsee. Puurakenteinen, osittain kolmikerroksinen rakennus tuhoutui lähistöllä sijainneen räjähdetehtaan räjähdettyä elokuussa 1941. Uusi, yksikerroksinen päärakennus tehtiin vanhan rakennuksen kivijalalle pian räjähdysten jälkeen arkkitehti Jarl Eklundin suunnitelmien mukaan. (Hakala 2007, s. 4, 8.; Putkonen et al. 2003, s. 121.) Rakennuksessa on lohkokiviperustus, valkoiseksi rapatut seinät ja aumakatto, katteena on punainen saumapelti. Ikkunat ovat kaksiruutuiset, puitteet ovat vaalean beiget. Pääjulkisivulla on sisäänvedetty, pylväiden kannattama terassi. Rakennuksen päädyissä on aumakattoiset kuistit. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 32. Päärakennuksen eteläpääty. Rakennusta ympäröi pihapuisto.

Kuva 33. Rakennuksen itäpuolen pääjulkisivu.

5.1.2 Konttori

Kiinteistönimi	Konttori
Kiinteistötunnus	165-440-2-81
Sijainti	Harvialan kartano 32

Kaksikerroksinen rakennus valmistui konttoriksi vuonna 1915. (Janakkalan Sanomat 9.5.2023.) Alakerta on tiili-, yläkerta hirsirunkoinen. Alakerran julkisivuissa on vaalean ruskea rappaus, yläkerrassa keltainen pystyrimavuoraus. Nurkat ja vuorilaudat ovat valkoiset. Rakennuksessa on lohkokiviperustus ja aumakatto, katteena on saumapelti. Ikkunat ovat pieniruutuiset. Rakennuksen luoteissivun sisäänkäynti on ulkonevassa, aumakattoisessa osassa. Kaakkoissivun sisäänkäynnin yllä on pylväiden kannattama avoparveke. (Inventointi 4.10.2023.) 2000-luvun puolella rakennus on mm. toiminut taiteilijoiden työtiloina, kunnes Janakkalan kunta laittoi rakennuksen myyntiin 2018. Rakennus on ollut yksityisomistuksessa vuodesta 2020 lähtien. Rakennus on kokenut julkisivuiltaan joitain muutoksia, siinä on mm. aiemmin ollut erkkeri. (Janakkalan Sanomat 9.5.2023.) Rakennus on kuitenkin säilyttänyt alkuperäiset piirteensä. Kiinteistö on lohkottu Kunnan-Harvialasta 2023. (KTJ.)

Kuva 34. Konttorirakennuksen luoteispuolen pääjulkisivu.

Kuva 35. Konttorirakennus kuvattuna länsikulmalta. Rakennusta ympäröivät pylväismäiset havupuut.

5.1.3 Lämpökeskus

Kiinteistönimi Konttori
Kiinteistötunnus 165-440-2-81

Lämpökeskukseksi valmistunut rakennus edustaa samaa koristeellista tiilirakentamista kuin Yläkartanon muutkin tiilirakennukset, mutta hieman vaatimattomampana. Rakennusta ei näy vuoden 1917 viljelykartalla (Rihtniemi-Rauh 2007, s. 9), joten se on mahdollisesti tehty 1910-luvun lopulla tai 1920-luvulla. Rakennuksessa on lohkokiviperustus ja harjakatto, katteena on tiili. Ikkunat ovat pieniruutuiset ja alkuperäiset. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 37. Lämpökeskusrakennuksen koillissivu.

Kuva 36. Rakennuksen luoteispääty.

5.1.4 Autotallirakennus

Kiinteistönimi	Kitarakartano
Kiinteistötunnus	165-440-2-75
Sijainti	Harvialan kartano 34

Kiinteistö on lohkottu Kunnan-Harvialasta 2019. (KTJ.) Tiilinen rakennus valmistui Brusiinien aikana vuonna 1896 talliksi. Rakennuksen suunnitteli arkkitehtuuritoimisto Valter & Ivar Thomé. Kun kartanon talouskeskus 1920-luvulla siirtyi takaisin Alikartanolle peltojen yhteyteen, otettiin Brusiinien aikaiset talli- ja navettarakennukset muuhun käyttöön. Vanhaan talliin tuli autotalli ja autonkuljettajan asunto. Ensimmäinen auto tilalle tuli vuonna 1926. (Hakala 2007, s. 5.) Harjakattoisessa rakennuksessa on lohkokiviperustus, katteena on saumapelti. Katolla on molemmin puolin viisi pystysuoraa, kaarevakattoista kattoikkunaa. Puhtaaksi muurattuja tiilijulkisivuja koristavat pilasterit, ikkuna-aukot ovat kaarevat. Ikkunat ovat kaksiruutuiset. (Inventointi 4.10.2023.) Rakennus on toiminut Ruokangas Guitarsin soitinrakentamona vuodesta 2011.

Kuva 38. Entinen autotallirakennus kuvattuna läntiseltä kulmalta.

Kuva 39. Rakennuksen kaakkoissivu kuvattuna pihan puolelta.

5.1.5 Yläpakkaamo

Kiinteistönimi Yläpakkaamo

Kiinteistötunnus 165-440-2-82

Kiinteistö on lohkottu Kunnan-Harvialasta 2023. (KTJ.) Nykyään Yläpakkaamona tunnettu tiilinen rakennus valmistui navetaksi vuonna 1896, samaan aikaan tallirakennuksen kanssa. L-muotoinen rakennus on rakennettu rinteeseen, ja itäisempi rakennusosa on kaksi-, läntisempi yksikerroksinen. Harjakaton katteena on tiili. Puhtaaksimuurattuja tiilijulkisivuja koristavat valetut pilasterit. Ikkunat ovat pieniruutuiset, ikkuna-aukot osittain kaarevat. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 40. Yläpakkaamon rakennus kuvattuna lännen suunnalta.

Kuva 41. Yläpakkaamo kuvattuna kaakosta.

5.1.6 Alipuutarhurin asunto

Kiinteistönimi	Alipuutarhurin talo
Kiinteistötunnus	165-440-2-78
Sijainti	Harvialan kartano 40

Kiinteistö on lohkottu Kunnan-Harvialasta 2022. (KTJ.) Alipuutarhurin asunnoksi valmistunut puurakenteinen pieni talo on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1930 (JAN), mutta saattaa olla vanhempi. Rakennuksessa on lohkokiviperustus ja harjakatto, katteena on tiili. Seinissä on punainen vaakavuoraus, vuorilaudat ovat valkoiset, ikkunat kuusiruutuiset. Räystäiden alla on kapeat ullakkoikkunat. Rakennuksen pohjoiskulmalla on sisäänvedetty avokuisti, eteläpäädyssä pulpettikattoinen umpikuisti, joka on mahdollisesti tehty myöhemmin. Rakennuksessa on käytetty valkoisia puukoristeluja kuistin kaiteissa ja räystäällä päätykolmioissa. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 42. Alipuutarhurin talon luoteissivu.

5.1.7 Saunarakennus

Kiinteistönimi	Harvialan helmi
Kiinteistötunnus	165-440-2-76
Sijainti	Harvialan kartano 42

Kiinteistö on lohkottu Kunnan-Harvialasta 2019. Rakennus on alun perin ollut kartanon sauna. Rakennusta ei näy vuoden 1917 viljelykartalla (Rihtniemi-Rauh 2007, s. 9), joten se on mahdollisesti rakennettu 1910-luvun lopulla tai 1920-luvulla. Jugend-piirteitä omaavassa tiilirakennuksessa on aumakatto ja kaksi koristeellista poikkipäätä. Katemateriaalina on tiili, perustus on lohkokiveä. Julkisivuissa on käytetty punatiiltä ja valupintoja. Rakennus on luultavasti tehty samassa yhteydessä lämpökeskuksen kanssa: ikkuna-aukoissa on käytetty samanlaisia valukoristeluja. Rakennus toimii porttirakennuksena saavuttaessa kartanoalueelle idän suunnasta. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 43. Saunarakennus kuvattuna koillisesta.

Kuva 44. Rakennus kuvattuna lännestä.

5.2 Harvialan aseman alue

Kartta 19. Rakennusten sijoittuminen Harvialan aseman alueella: A) Harvialan entinen asemarakennus, B) Vahtitupa.

KOHDE	Harvialan aseman alue
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	maaseutuympeiristo, rautatieymparisto, pihapiiri
Ominaispiirteet, ilmiot	1870- ja 1920-lukuja edustava rautatiemiljoo
Sailyneisyys	Rakennukset saylyttaneet piirteensa hyvin.
Nykykaytto	Asuinrakennus
Rakennukset	Entiset asema ja vahtitupa, piharakennuksia
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	I
Aiempi arvotus	Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	1870- ja 1920-lukuja edustava rautatiemiljoo
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustaiteellinen: VR:n tyyppiirustusrakentaminen
Maisemalliset arvot	Rakennukset ja puistomainen piha muodostavat pienimuotoisen maisemakokonaisuuden radan varteen.
Muutoksensietokyky	Alue kestaah lahimaiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia. Rakennukset sietavah muutoksia heikosti.
Suosituks	Rakennusten saylyttavah korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein, Harvialan kulttuurimaiseman maisemarakenteen huomioiminen.

5.2.1 Harvialan entinen rautatieasema

Kiinteistönimi	Harvialan vanha asema
Kiinteistötunnus	165-440-1-3
Sijainti	Harvialan asemantie 41

Helsinki-Hämeenlinna-rata valmistui 1862. Harvialaan avattiin Turengin aseman alainen laiturivaihte 1899. (Iltaanen 2009, s. 70.) Harvialan 1920-luvulla rakennetun asemarakennuksen suunnitteli VR:llä työskennellyt arkkitehti Thure Hellström. Tyypiasemarakennukseen tuli alun perin 3. luokan odotussali, toimistohuoneet, asemapäällikön asunto ja yleistilat. Alakertaan kunnostettiin tilat postille 1969. (Häme-Wiki.) Harvialan asema alennettiin pysäkiksi 1954 ja 1968 miehittämättömäksi seisakevaihteeksi. Tavaraliikenne lopetettiin 1976 ja henkilöliikenne 1981, ja liikennepaikka lakkautettiin 1982. (Iltaanen 2009, s. 70.)

Asemarakennus on ollut yksityisasuntona 2000-luvun taitteesta lähtien. Asema lohkottiin Harvialan vahtituvasta omaksi kiinteistöksi vuonna 2020. (KTJ.) Rakennuksessa on molemmin puolin poikkipäädyt, lohkokiviperustus ja harjakatto, katteena on saumapelti. Julkisivuissa on keltainen rimalautavuoraus, vuorilaudat ovat valkoiset. Rakennus on kokenut pieniä muutoksia sisäänkäyntien osalta, mutta säilynyt julkisivuiltaan pääosin alkuperäisenä. Aseman kahdessa piharakennuksessa on myös keltainen pystyrimavuoraus. Piharakennukset ovat säilyttäneet alkuperäiset piirteensä. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 45. Entisen aseman pihapiiri kuvattuna radan yli koillisesta.

Kuva 46. Entinen asemarakennus kuvattuna radan yli.

5.2.2 Vahtitupa

Kiinteistönimi	Harvialan vahtitupa
Kiinteistötunnus	165-440-1-187
Sijainti	Alikartanontie 89

Nykyisen Alikartanontien varressa sijaitseva ratavartijan asuinrakennus, vahtitupa, on 1870-luvulta. Samanlainen tupa sijaitsi n. 350 metrin päässä lännessä radan pohjoispuolella, mutta se on purettu ilmakuvatarkastelun perusteella 2020-luvulla. Vahtitupia rakennettiin 1800-luvulla radan varteen jopa 2–4 kilometrin välein, mutta niitä on säilynyt hyvin vähän. (Ahola 2005, s. 31; Häme-Wiki.) Rakennuksessa on korkea, betonoitu sokkeli ja harjakatto. Sisäänkäynti on itäisivulla ja sen päällä on harjamuotoinen katos. Ikkunat ovat kuusiruutuiset, vuorilaudat valkoiset. Seinissä on punainen pystyrimavuoraus. Rakennus edustaa VR:n tyyppiirustusrakentamista 1870-luvulta. Pihapiirissä on säilynyt tiilinen kellari mahdollisesti 1800-luvun puolelta. (Inventointi 4.10.2023.) Kiinteistö on erotettu rautatiealueesta 2002. (KTJ.) Rakennus on yksityisasuntona.

Kuva 47. Vahtitupa kuvattuna lounaasta Alikartanontien varrelta.

Kuva 48. Vahtituvan eteläpääty ja itäisivua pihan puolelta.

5.3 Harvialan kartano, Alikartanon alue

Kartta 20. Alikartanon alueen rakennukset: A) Entinen karjarakennus, B) Tiilinen talousrakennus, C) Työntekijöiden rakennus ja D) Hallirakennus.

KOHDE	Harvialan kartano, Alikartanon alue
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Alueyyppi	maaseutuymäristö, avoin viljelymaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Entinen kartanon massiivinen talouskeskus. 1920-luvun tiilirakentaminen
Säilyneisyys	Rakennukset säilyneet hyvin, ympäröivä maisemarakenne säilynyt pääosin
Nykykäyttö	Taimitarhan käytössä
Rakennukset	Entinen karjarakennus, tiili- ja puurakenteisia talousrakennuksia
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	I
Aiempi arvotus	Maakunnallinen rakennettu kulttuuriympäristö 2019, Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	kartano- ja maataloushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustaiteellinen, rakennusperinteinen
Maisemalliset arvot	Rakennuskokonaisuus muodostaa erittäin merkittävän maisemallisen kiintopisteen avoimessa viljelymaisemassa.
Muutoksensietokyky	Rakennukset sietävät muutoksia heikosti.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein, avoimen maisemakuvan säilyttäminen.

Kiinteistönimi
Taimi-Harviala

Kiinteistötunnus
165-450-1-8

Sijainti
Alikartano 9

Lohkottu Niemenpäästä 1991.

5.3.1 Karjarakennus

Kuva 49. Karjarakennus kuvattuna idästä.

Punatiilinen rakennus valmistui alun perin Harvialan kartanon karjarakennukseksi vuonna 1923. Rakennuksen suunnittelivat arkkitehdit Frosterus & Gripenberg. Harvialan kartanossa harjoitettiin hyvin voimakasta karjanjalostusta vuodesta 1922 lähtien, ja suurimmillaan, ennen sotia, karjaa oli yli 200 yksilöä. Karjarakennus oli valmistuessaan Suomen suurimpia. (Hakala 2007.) Atraimen muotoinen rakennus on osittain auma-, osittain harjakattoinen. Koillisella sivulla sijaitsevat poikkipäin sijoittuvat kaksikerroksiset, harjakattoiset osat. Koillisen sivun keskellä on kulkusilta, rakennuksen kaakkoiskulmalla sijaitsevat tiiliset rehusiilot. Rakennuksessa on korkea lohkokiviperustus. Yli 100 metriä pitkän rakennuksen maisemallinen merkittävyys on edelleen poikkeuksellinen. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 50. Karjarakennus kuvattuna kaakosta 1920-luvulla. Viereistä hallirakennusta ei ole vielä rakennettu. Kuva: Museovirasto.

Kuva 51. Karjarakennus kuvattuna luoteiskulmalta.

5.3.2 Tiilinen talousrakennus

Entisen navettarakennuksen luoteiskulmalla sijaitsee harjakattoinen, suorakaiteen muotoinen tiilirakennus luultavasti navetan rakentamisen ajoilta. Rakennuksessa on tiilikate ja muurattuja tiilikoristeluja ikkuna-aukokuksissa ja räystäillä. Rakennus on säilyttänyt alkuperäiset piirteensä. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 52. Talousrakennus kuvattuna idän suunnalta.

5.3.3 Työntekijöiden rakennus

Rakennuksen tarkempi historia ei ole tiedossa. Pitkänomainen, puurakenteinen rakennus on ilmakuvatarkastelun perusteella 1930-luvulta, mahdollisesti tehty kartanon työntekijöiden käyttöön. Rakennuksessa on lohkokiviperustus ja harjakatto, katemateriaalina tiili. Katonharjalla on neljä tiillistä piippua. Sisäänkäynti on rakennuksen päädyssä. Seinissä on punainen pystyrimavuoraus, vuorilaudat ovat valkoiset. Ikkunat ovat kahdeksanruutuiset. Rakennuksen julkisivuihin on tehty pieniä ilmanvaihtoon liittyviä muutoksia, mutta pääosin rakennus lienee säilynyt julkisivuiltaan alkuperäisenä. Rakennus on taimiston käytössä. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 53. Rakennuksen koillissivu ja luoteispäätty.

Kuva 54. Lähikuva rakennuksen luoteispäädystä.

5.3.4 Hallirakennus

Osittain tiili-, osittain puurakenteinen hallirakennus on rakennettu navetan valmistumisen jälkeen, valokuva- ja ilmakuvatarkastelun perusteella ennen vuotta 1932. Säterikattoisen rakennuksen eteläpääty on tiilirakenteinen, ja siinä on harjakattoinen poikkipääty. Rakennuksen pohjoisosa on puurakenteinen, ja päädyssä on harjakattoinen, vaakalautapintainen poikittainen rakennusosa. Rakennuksen puinen osa on kokenut muutoksia mm. ovien osalta, mutta rakennuksen tiiliosa lienee säilynyt alkuperäisenä. (Inventointi 4.10.2023.)

Kuva 56. Hallirakennus kuvattuna koilliskulmalta Katajamäentieltä.

Kuva 55. Lähikuva rakennuksen eteläpäädyistä.

5.4 Katajamäen työväenasunnot

Kartta 21. Katajamäen rakennusten sijoittuminen: rakennukset A-D asuintalot, E entinen yhteisrakennus, F entinen talli ja käymälä.

KOHDE	Katajamäen työväenasunnot
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	maalaismaisema, pihamiljö
Ominaispiirteet, ilmiöt	Viljelymaisemassa sijaitseva 1920-luvun kartanon työväen asuintalojen kokonaisuus.
Säilyneisyys	Rakennukset A-F säilyttäneet alkuperäiset piirteensä. Piharakennukset ovat 1990-luvulta.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennukset A-D, talousrakennukset E-F
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	I
Aiempi arvotus	Maakunnallinen rakennettu kulttuuriympäristö 2019
Historialliset arvot	kartano- ja maataloushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustaiteellinen, 1920-luvun tiiliarkkitehtuuri
Maisemalliset arvot	Osa Alikartanon maisemakokonaisuutta, rakennukset sijaitsevat puustoisella kumpareella peltoaukean keskellä.
Muutoksensietokyky	Kestää heikosti muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein, pihapuuston ja avoimen maisemarakenteen säilyttäminen.

Kuva 57. Katajamäen yhteisrakennus kuvattuna Katajamäentieltä. Rakennus on tyhjiillään.

Asuinrakennukset A ja B
 Kiinteistönimi Kannel
 Kiinteistötunnus 165-450-1-11
 Sijainti Katajamäentie 63 ja 67

Yhteisrakennus ja talli-käymälä, E ja F
 Kiinteistönimi Linna
 Kiinteistötunnus 165-450-1-12
 Sijainti Katajamäentie 71

Asuinrakennukset C ja D
 Kiinteistönimi Helmi
 Kiinteistötunnus 165-450-1-10
 Sijainti Katajamäentie 75 ja 79

Kiinteistöt on lohkottu Niemenpäästä 1996.

Alikartanon länsipuolella sijaitseva Katajamäen työväen asuinalue on rakennettu 1920-luvulla arkkitehtitoimisto Frosterus & Gripenbergin piirustusten mukaan. Alue koostuu neljästä tiilisestä, alun perin kahden perheen asuinrakennuksesta. (Putkonen 2003, s. 121.) Lisäksi alueella on säilynyt tiilinen yhteisrakennus, jossa on sijainnut mm. sauna, sekä tiilinen talli- ja käymälärakennus. (Katajamäen mittauspiirustukset.) Keskenään samanlaisissa asuintaloissa on lohkokiviperustus, jyrkkä harjakatto ja aumakattoiset, tiilipilareiden kannattamat avokuistit molemmissa päädyissä. Katemateriaalina on tiili. Ikkunat ovat 16-ruutuiset, yläkerrassa kahdeksanruutuiset. (Inventointi 4.10.2023.) Asuintalot on muutettu yhden perheen taloiksi (JAN), mutta julkisivuiltaan ne ovat säilyttäneet alkuperäiset piirteensä. Kiinteistöt on lohkottu Niemenpäästä 1996. (KTJ.) Nykyiset talousrakennukset on ilmakuvatarkastelun perusteella tehty 1990-luvulla.

Katajamäen rakennusten tiiliarkkitehtuuri heijastelee keskieurooppalaisia vaikutteita, mikä on tyypillistä Harvialan kartanon työväenasunnoille.

Kuva 59. Katajamäen asuinalue 1920-luvulla. Kuvaussuunta on länteen. Kuva: Lusto - Suomen Metsämuseo.

Kuva 58. Läntisin asuintalo kuvattuna Katajamäentieltä.

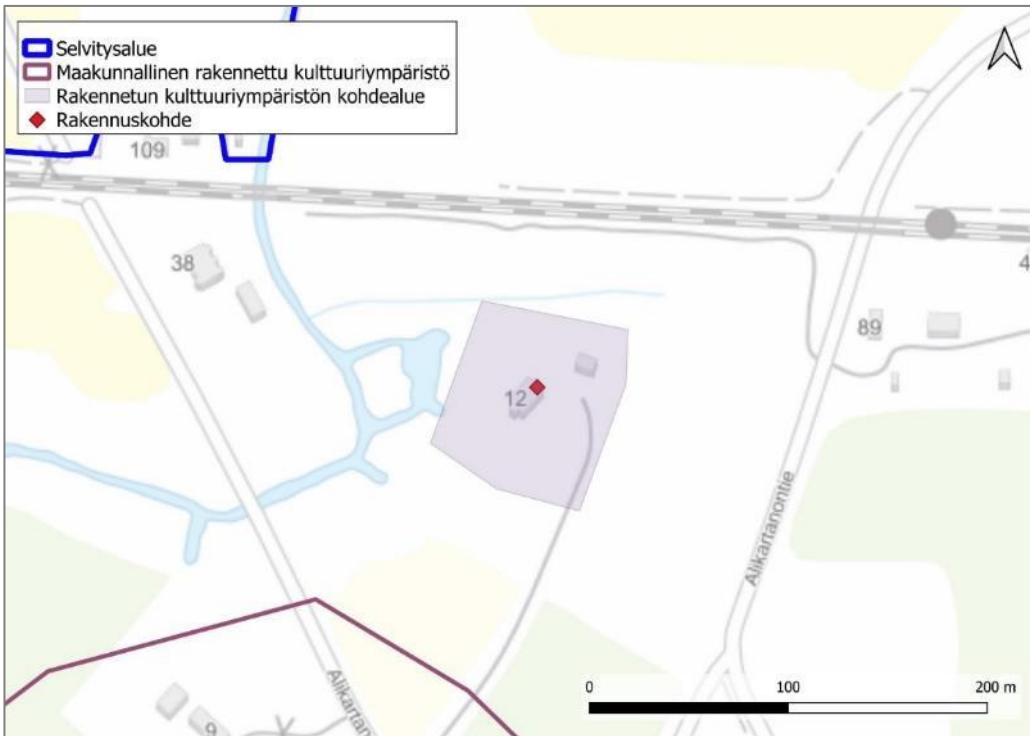

Kuva 61. Katajamäen varttunut puusto muodostaa puistomaisen miljööön talojen ympärille. Kuvassa itäisin asuintalo.

Kuva 60. Katajamäen läntisin asuinrakennus kuvattuna pohjoisesta. Kuvan oikeassa laidassa näkyy 1990-luvulla valmistunut piharakennus.

5.5 Karrintalo

Kartta 22. Karrintalon sijainti Alikartanon läheisyydessä. Asuinrakennus on osoitettu punaisella vinoneliöllä.

KOHDE	Karrintalo
Pihamiljö	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Puustoisella kumpareella sijaitseva pihapiiri
Ominaispiirteet, ilmiöt	1920-luvun kartanon työväen asuinrakentaminen
Säilyneisyys	Asuinrakennus on säilyttänyt tunnistettavat piirteensä.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, piharakennus
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	I
Aiempi arvotus	Maakunnallinen rakennettu kulttuuriympäristö 2019, Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	agraari- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustaiteellinen, 1920-luvun tiiliarkkitehtuuri
Maisemalliset arvot	Osa Alikartanon maisemakokonaisuutta, talolle johtaa koivukuja.
Muutoksensietokyky	Kestää heikosti muutoksia
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Karrintalo

Kiinteistötunnus:
165-440-1-185

Sijainti: Alikartano 12

Kiinteistö on lohkottu
Harvialasta 1995.

Karrintalo (ent. Sikopiiri) on yksi Rosenlewin Harvialaan rakennuttamista työsuhdeasunnoista 1920-luvulta. Tiilirakennusten suunnittelijana oli arkkitehtitoimisto Frosterus & Gripenberg. Karrintalo sijaitsee pienellä, selkeästi ympäristöään korkeammalla maakummulla, joka tiettävästi on muodostunut maasta, jota on siirretty karjarakennuksen rakennuspaikalta. Rakennus on vesikatemateriaalia, parveketta ja ikkunoiden ruutujakoa lukuun ottamatta säilynyt alkuperäisessä asussaan. (Ahola 2005, s. 31.) Karrintalon arkkitehtuuri heijastelee keskieurooppalaisia vaikutteita, mikä on tyyppillistä Harvialan kartanon rakennustuotannolle. Nykyisin katteena on profiilipelti ja ikkunat ovat kaksiruutuiset, parveke on tehty rakennuksen eteläpäätyyn. Muutoksista huolimatta rakennus on säilyttänyt oleelliset piirteensä ja edustaa tunnistettavasti Harvialan kartanon 1920-luvun asuintuotantoa. Pihaan johtavaa tietä reunustaa koivukuja. (Inventointi 4.10.2023.)

Karrintalo jää maakunnallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön aluerajauksen ulkopuolelle, mutta sitä tulee kohdella osana arvokasta aluetta.

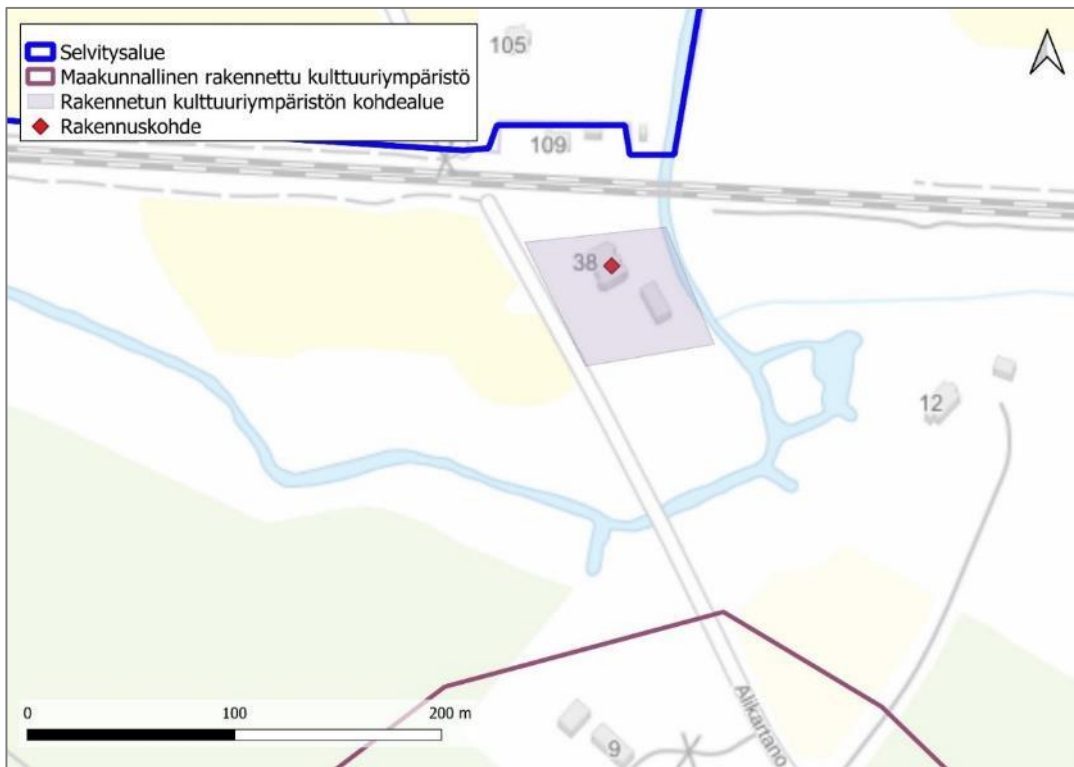

Kuva 62. Karrintalon asuinrakennus 1920-luvulla. Kuva: Lusto - Suomen Metsämuseo.

Kuva 63. Asuinrakennuksen kaakkoissivu.

5.6 Nyrkkiälä

Kartta 23. Nyrkkiälän sijainti. Asuinrakennus on osoitettu punaisella vinoneliöllä.

KOHDE	Nyrkkiälä
Pihamiljö	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	1900-luvun alun työvään asuinrakennus joen ja rautatien varrella
Säilyneisyys	Rakennus on säilyttänyt tunnistettavat piirteensä, ympäristö on kokenut muutoksia.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, piharakennus
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	Kartano- ja maataloushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen
Maisemalliset arvot	Rakennus sijaitsee avoimen pihan keskellä rautatien varressa
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden alkuperäistä ilmiä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi:
Nyrkkiälä

Kiinteistötunnus:
165-440-1-175

Sijainti:
Alikartano 38

Kiinteistö on lohkottu
Harvialasta 1966.

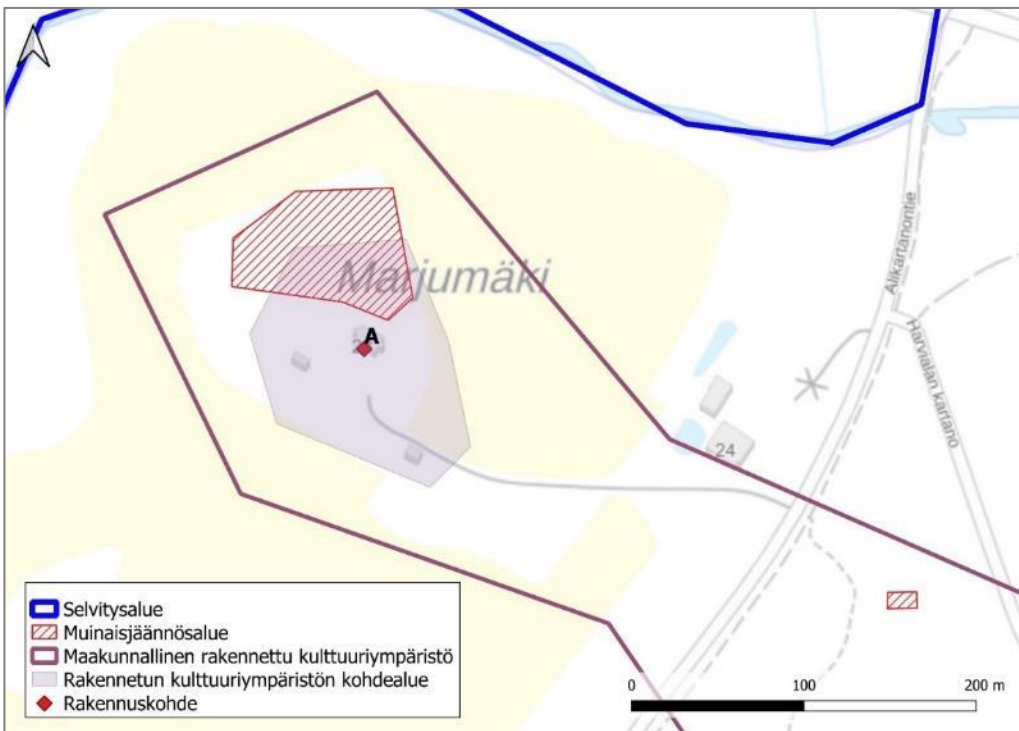
Nyrkkiälän neljän perheen työväenasuintalo edustaa Harvialan kartanon 1900-luvun alkupuolen rakennustuotantoa. Harjakattoinen, huoneistokohtaisin sisäänkäynnein varustettu puutalo on Alikartanon yhtenäisen viljelymaiseman ulkopuolella metsikön takana. (Ahola 2005, s. 32.) Rakennuksessa on punainen pystyrimavuoraus, vuorilaudat ovat valkoiset. Katteena on profiilipelti. Sisäänkäyntien yllä on pulpettikattoiset avokuistit. Rakennus sijaitsee aidatulla pihalla tien, rautatien ja joen välissä. Pihapiirissä sijaitsee osittain tiili-, osittain puurakenteinen piharakennus. Tien katkaiseminen tasoristeyksen poiston myötä ja radan varressa sijainneen vahtituvan purkaminen ovat muuttaneet lähiympäristöä. (Inventointi 4.10. ja 20.12.2023.)

Nyrkkiälä muodostaa paikallisesti arvokkaan osan Harvialan kartanon maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

Kuva 64. Nyrkkiälän asuinrakennus kuvattuna rautatien suunnalta.

5.7 Marjoniemi

Kartta 24. Marjoniemen sijainti. Asuinrakennus on osoitettu punaisella vinoneliöllä (A).

KOHDE	Marjoniemi
Rakennusryhmä	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	1920-luvun kartanon työväen asuinrakentaminen
Säilyneisyys	Rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäiset piirteensä.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, piharakennus, talusrakennus
KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT	
Arvoluokka	I
Aiempi arvotus	Maakunnallinen rakennettu kulttuuriympäristö 2019, Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	Kartano- ja maataloushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustaiteellinen, 1920-luvun tiiliarkkitehtuuri
Maisemalliset arvot	Rakennus sijaitsee puistomaisen pihan keskellä puustoisella kumpareella peltomaisemassa
Muutoksensietokyky	Rakennukset ja lähimaisema kestävät muutoksia heikosti.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein, maisemarakenteen vaaliminen.

Kiinteistönimi: Marjoniemi

Kiinteistötunnus:
165-440-2-79

Sijainti:
Marjoniementie 28

Kiinteistö on lohkottu Kunnan-Harvialasta 1995.

Tiilinen talusrakennus sijaitsee kiinteistöllä 165-440-2-77.

Marjoniemi on yksi Rosenlewin Harvialaan 1920-luvulla rakennuttamista tiilisistä, keskieurooppalaista arkkitehtuuria henkivistä työsuhteasunnoista. Rakennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Frosterus & Gripenberg. Marjoniemi sijaitsee pienellä Marjumäen kumpareella Yläkartanon luoteispuolella. Kumpareella on toinen kartanokeskuksen läheltä löydetyistä uhrakivistä. (Ahola 2005, s. 32.) Asuinrakennuksessa on päädyissä pulpettikattoiset avokuistit. Katemateriaalina on tiili, ikkunat ovat kuusiruutuiset. Marjumäen puustoinen kumpare sijaitsee metsän rajaamalla peltoaukealla ja muodostaa oman, pienipiirteisen maisematilan. Päärakennus sijaitsee puistomaisen pihan keskellä. Pihaan johtavan tien varrella sijaitsee tiilinen, tiilikatteinen talousrakennus, joka ilmakuvatarkastelun perusteella on peräisin 1930-luvulta. Rakennus on luultavasti liittynyt sen vierestä 2000-luvun alkupuolella purettuun Harvialan työväenkasarmiin. (Inventointi 4.10.2023.)

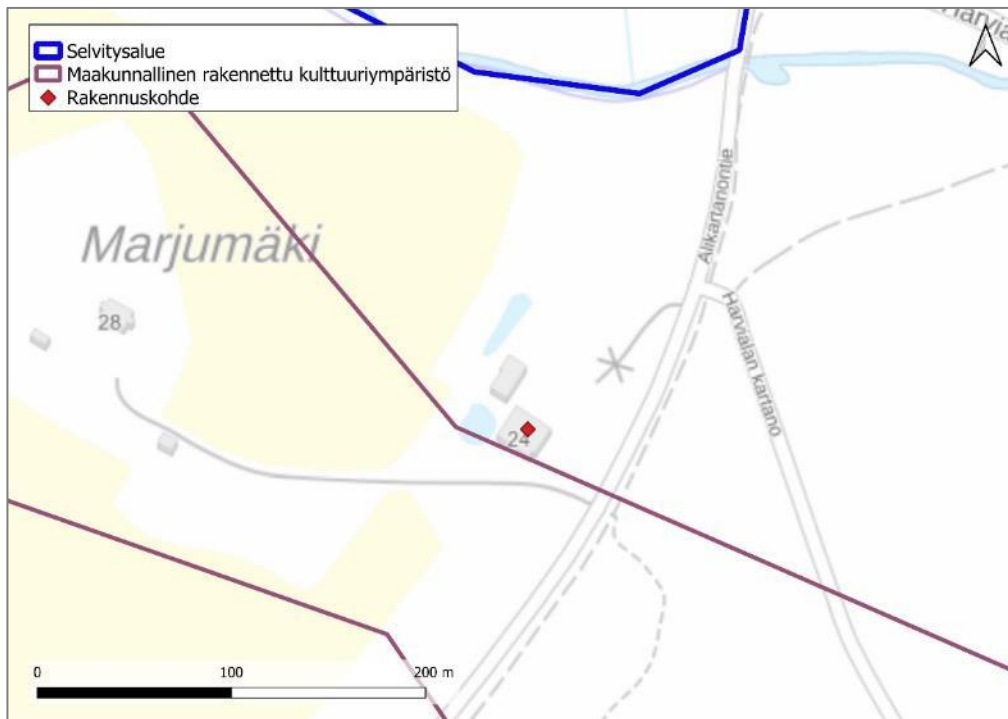

Kuva 66. Marjoniemen asuinrakennus kuvattuna kaakon suunnalta.

Kuva 65. Tiilinen, luultavasti purettuun työväenkasarmiin liittynyt talousrakennus.

5.8 Harvialan korjauspaja

Kartta 25. Harvialan entisen korjauspajarakennuksen sijainti on osoitettu kartalla punaisella vinoneliöllä.

KOHDE	Harvialan korjauspaja
Rakennus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Pienteollisuus- ja varastotontti
Ominaispiirteet, ilmiöt	1900-luvun alun entinen junien korjauspaja
Säilyneisyys	Rakennus on muutoksista huolimatta säilyttänyt tunnistettavat piirteensä, ympäristön alkuperäinen luonne ei ole hämmästyttävissä.
Nykykäyttö	Tyhjillään
Rakennukset	Entinen korjauspaja
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	Kartanohistoria, rautatiehistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustekninen
Maisemalliset arvot	Rakennus sijaitsee Alikartanolle johtavan tien varressa metsän reunassa
Muutoksensietokyky	Rakennus kestää sen alkuperäistä ilmeisyyttä kunnioittavia muutoksia.
Suosituks	Rakennuksen säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi:
Harvialan Korjaamo

Kiinteistötunnus:
165-440-2-85

Sijainti:
Marjoniementie 24

Kiinteistö on lohkottu Kunnan-
Harvialasta 2023.

Harvialan maille rakennettiin 1900-luvun alussa oma 20 km:n pituinen kapearaiteinen metsärata puutavaran kuljettamiseen. Rata kulki Vanajan linnan suuntaan. Tiilirunkoinen verstasrakennus rakennettiin radan varteen 1920-luvulla junien korjauspajaksi. Korjaamo-varastorakennus uudistettiin 1970-luvulla jätemuovin käsittelytehtaaksi. (Ahola 2005, s. 30.) Leveärunkoisessa rakennuksessa on loiva satulakatto, katteena on saumapelti. Rakennuksen julkisivut ovat puoliksi tiiltä, toisella puolella on punainen pystyrimavuoraus. Rakennuksen tunnistaa muutoksista huolimatta 1900-luvun alkupuolen pajarakennukseksi. (Inventointi 4.10.2023.) Vieressä sijaitseva halli on rakennettu ilmakuvatarkastelun perusteella 1970-luvulla ja sitä on laajennettu 1980–1990-luvulla.

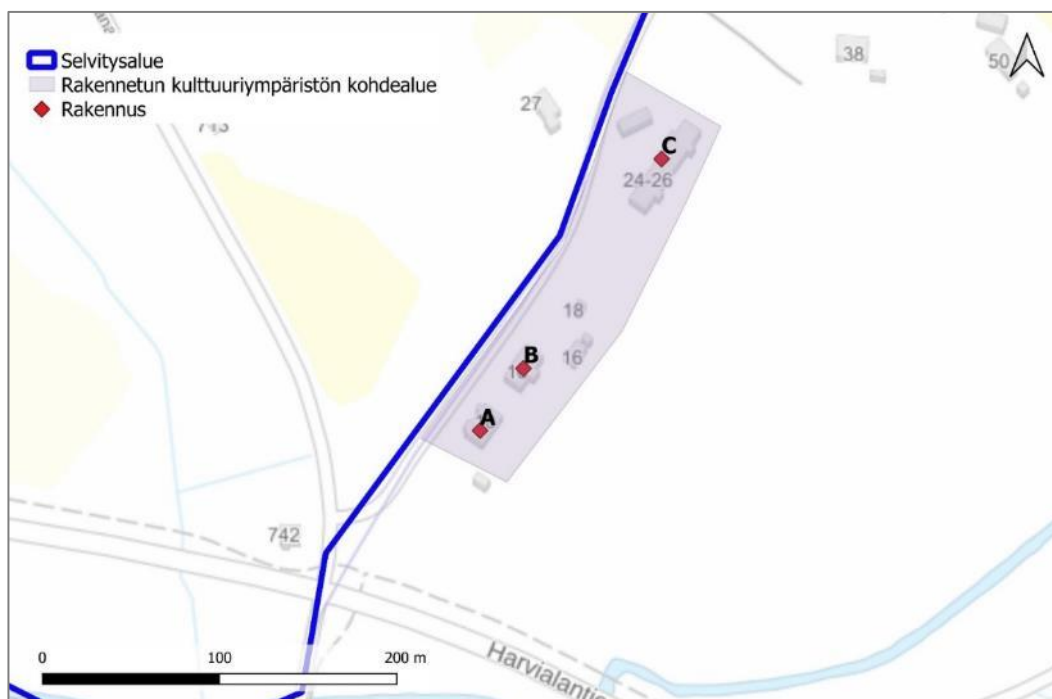

Kuva 68. Entinen korjauspaja (vasemmalla) ja halli kuvattuna koillisesta.

Kuva 67. Korjauspajan itäsiivu.

5.9 Hakumäen työväenasunnot

Kartta 26. Hakumäen entisten työväenasuntojen sijainti: rakennukset A ja B tiiliset asuintalot 1910-luvulta, rakennus C rivitalo 1940-luvulta.

KOHDE	Hakumäen työväenasunnot
Rakennusryhmä	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, kylämaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	kartanon työväen asuinrakentaminen 1910- ja 1940-luvuilta
Säilyneisyys	Rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäiset piirteensä.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Kaksi omakotitaloa, yksi rivitalo
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	Asuintalot A ja B I, rivitalo II
Aiempi arvoitus	Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	Kartano- ja maataloushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustaiteellinen, rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset sijaitsevat tien vieressä kylämaisessa maaseutumiljöössä.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät muutoksia heikosti. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Rakennus A:
Kiinteistönimi: Hakala 1
Kiinteistötunnus:
165-439-1-72
Sijainti:
Myllynkulmantie 10

Rakennus B:
Kiinteistönimi: Hakala 2
Kiinteistötunnus:
165-439-1-73
Sijainti:
Myllynkulmantie 16

Kiinteistöt on lohkottu
Hakumäestä 1980.

Rakennus C, rivitalo:
Kiinteistönimi: Hakaportti
Kiinteistötunnus:
165-439-1-78
Sijainti:
Myllynkulmantie 24-26

Lohkottu Hakumäestä 1983.

Harvialan kartanoa omistanut W. Rosenlew & Co rakennutti Hakumäkeen kaksi ammattihenkilökunnan asuintaloa vuonna 1917. Tiilirakennukset sijaitsevat Harvialan kartanokeskuksen koillispuolella. Rakennukset ovat yleisilmeeltään säilyneet rakennusaikaisessa asussaan, toisessa taloista kiuksit on uudistettu. (Ahola 2005, s. 30.)

Tiilitalojen lähellä on yhtiön rakennuttama rivitalo, jonka urakoi rakennusliike Kummila. (Ahola 2005, s. 30.) Rakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan valmistunut vuonna 1940. Oy W. Rosenlew Ab myi rakennuksen Asunto Oy Hakaportille 1981. (JAN.) Rakennus on betoniperustainen ja harjakattoinen, katteena on punainen tiili. Ikkunat ovat kaksiruutuiset, seinissä on valkoinen rappaus. Rakennuksen keskellä on läpikäytävä, jonka ympärillä seinissä on ruskea pystyrimavuoraus. Rakennus lienee säilynyt rakentamisaikaisessa asussaan. (Inventointi 9.10.2023.)

Kuva 69. Hakumäen tiiliset työväen asuintalot kuvattuna Myllynkulmantieltä, kuvaussuunta koilliseen. Etummaisena asuintalon (rakennus A) kiuksit on uudistettu.

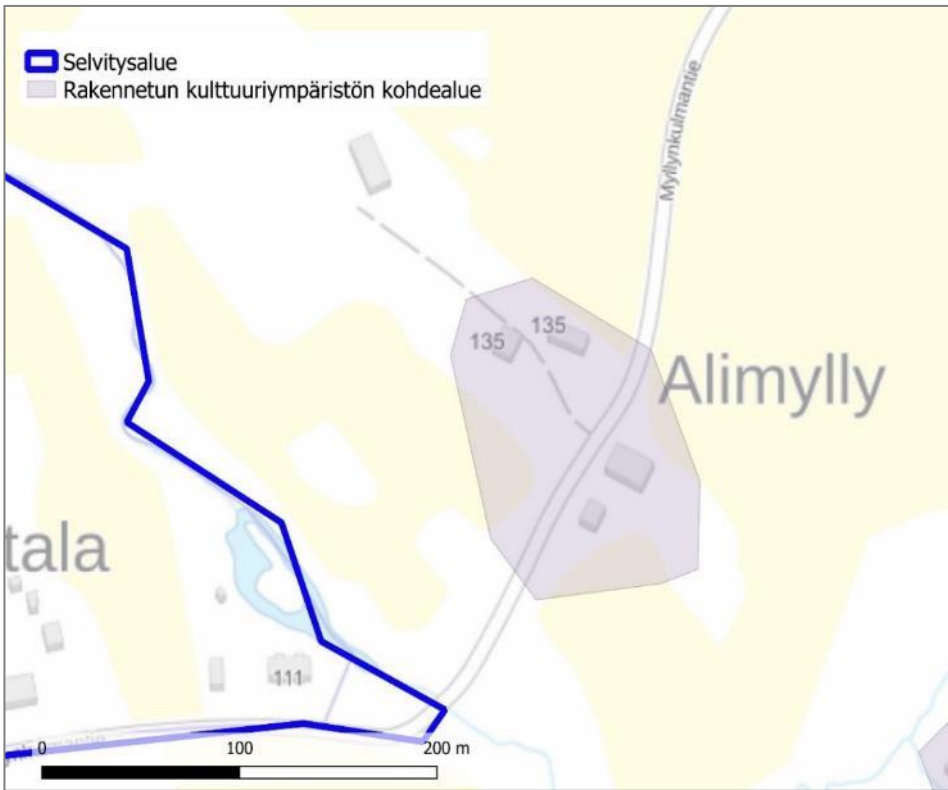

Kuva 71. Pohjoisempi tiilitaloista (rakennus B) kuvattuna Myllynkulmantieltä.

Kuva 70. Hakaportin rivitalo (rakennus C) kuvattuna Myllynkulmantieltä.

5.10 Alimylly

Kartta 27. Alimyllyn rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Alimylly
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	1900-luvun alun talousrakennukset ja puolivälin asuinrakennukset maalaismaisemassa vanhan asuinpaikan ympäristössä
Säilyneisyys	Historiallisesti kerroksellinen ympäristö. Rakennukset ovat säilyttäneet ajalleen ominaiset piirteensä.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Kaksi asuinrakennusta, talousrakennukset
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Maatalous- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset sijaitsevat tien molemmin puolin avoimessa peltomaisemassa. Pihaa rajaava ja tienvarren varttunut puusto luo tärkeän maisemallisen kerroksen.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden alkuperäistä ilmiä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein, varttuneen puuston ja avoimen maiseman vaaliminen.

Asuinrakennukset sijaitsevat kiinteistöllä Petäjämäki, 165-439-1-101, Myllynkulmantie 135.

Kokonaisuus muodostuu Petäjämäki-nimisellä kiinteistöllä sijaitsevasta kahden asuinrakennuksen pihapiiristä ja tien toisella puolen sijaitsevista vanhoista talousrakennuksista, jotka sijaitsevat kiinteistöllä 165-439-1-19 Ali-Mylly. Petäjämäki on lohkottu Ali-Myllystä 2008. Ali-Mylly on lohkottu Hakumäestä 1948. (KTJ.)

Ali-Mylly näkyy torppana jo vuoden 1842 pitäjänkartalla. Asuinpiha on aiemmin sijainnut lähempänä jokea. Joessa on kartan mukaan ollut myös mylly. Tila on 1900-luvun alkupuolella siirtynyt nykyiselle paikalleen. Ali-Myllyn säilyneet talousrakennukset tien itäpuolella ovat ilmakuvatarkastelun perusteella 1930-luvulta. Vanhasta asuinpaikasta kertovat myös vanhat koivut Myllynkulmantien varrella. Asuinrakennus on valmistunut rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuonna 1947. (JAN.) Pidempi rakennus on ilmakuvatarkastelun perusteella valmistunut 1950-luvun lopulla, ja on ilmeisesti myöhemmin muutettu asuinkäyttöön.

Rakennukset edustavat aikakausiensa tyypillistä maaseudun rakentamista. Ne muodostavat yhdessä varttuneiden pihapuiden kanssa maisemallisesti merkittävän kokonaisuuden Myllynkulmantien avoimessa viljelymaisemassa ja muistuttavat Ali-Myllyn tilan pitkstä historiasta.

Kuva 72. Asuinrakennus vuodelta 1947.

Kuva 74. Alkujaan 1950-luvulta oleva rakennus, joka luultavasti myöhemmin on muutettu asuinrakennukseksi.

Kuva 73. Alimyllyn talousrakennukset kuvattuna lounaasta.

5.11 Vanha-Heikkilä

Kartta 28. Vanha-Heikkilän rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Vanha-Heikkilä
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Kerroksellista maaseudun rakennuskantaa vanhan tilan paikalla.
Säilyneisyys	Rakennukset ovat kokeneet muutoksia.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, kaksi aittaa, entinen navetta
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Maatalous- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen: rakennukset kokeneet muutoksia
Maisemalliset arvot	Rakennukset sijaitsevat tien molemmin puolin maalaismaisemassa peltoaukean ja metsän rajassa
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi:
Vanha-Heikkilä
Kiinteistötunnus:
165-439-1-98
Sijainti: Lakkimäentie 52

Pihapiiri lohkottu Heikkilästä
1994. Heikkilä lohkottu
Hakumäestä 1929.

Vanha-Heikkilä on alkuperäiseltä nimeltään Heikkilä, joka näkyy tilana jo vuoden 1884 senaatinkartalla. Nykyinen rakennuskanta lienee 1900-luvun alusta. Asuinrakennus ja kaksi hirsiaittaa on ilmakuvatarkastelun perusteella rakennettu ennen vuotta 1932, navetta on peräisin 1930-luvulta. Asuinrakennus on kokenut muutoksia vuosien saatossa: rakennusta on laajennettu ja ikkunat on muutettu. Rakennuksessa on vaalea pystylautavuoraus ja katteena aaltopelti. Aitat lienevät alkuperäisessä asussaan. Valkoiseksi slammatun tiilinavetan katteena on sementtitiili. (Inventointi 9.10.2023.)

Rakennukset luovat historiallista maalaismaiseman kerroksellisuutta vanhan tilan paikalla.

Kuva 75. Aittarakennukset ovat säilyttäneet autenttisen asunsa.

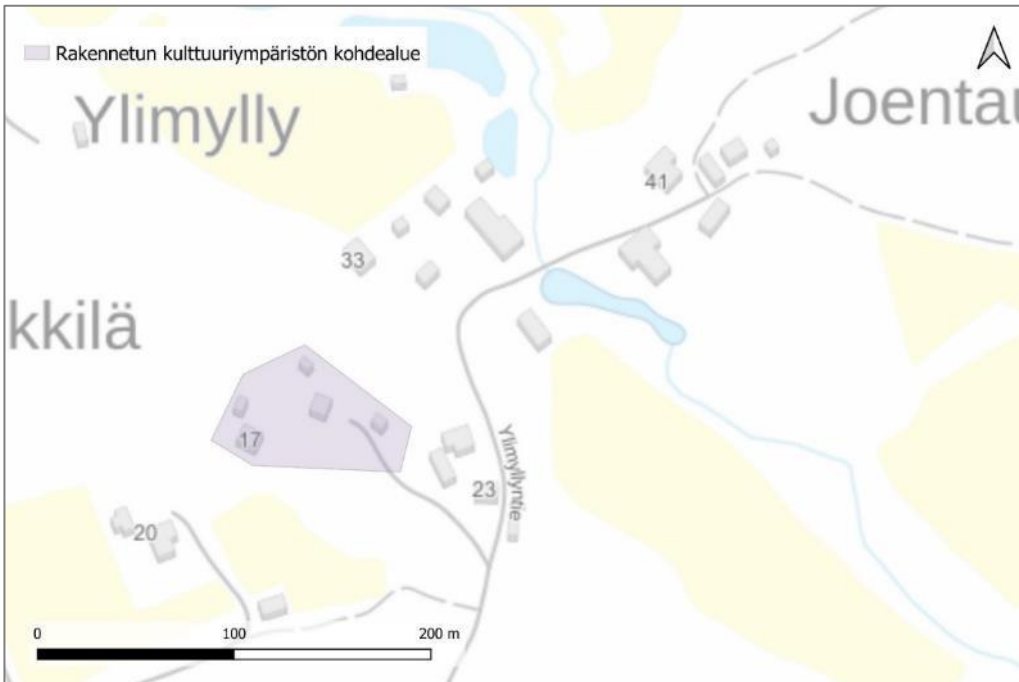

Kuva 77. Entinen navetta sijaitsee tien toisella puolella.

Kuva 76. Vanha-Heikkilän päärakennus on kokenut muutoksia.

5.12 Mäntymäki

Kartta 29. Mäntymäen rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Mäntymäki
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Kerroksellista maaseudun rakennuskantaa
Säilyneisyys	Rakennukset ovat säilyttäneet ajalleen ominaiset piirteensä.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, vanha asuinrakennus, piharakennuksia, kellari
KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Maatalous- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Pihapiiri sijaitsee pihaan päättyvän tien päässä puuston suojissa.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden alkuperäistä ilmiä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi:
Mäntymäki
Kiinteistötunnus:
165-439-1-103
Sijainti: Ylimyllyntie 17

Kiinteistö on lohkottu Ylimyllystä 1927. (KTJ.) Nykyinen päärakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1963. (JAN.) Rakennus edustaa tyypillistä jälleenrakennuskauden taloa. Tilalla on säilynyt pienimuotoista 1900-luvun alkupuolen rakentamista, joka ilmakuvatarkastelun perusteella on peräisin 1930- ja 1940-luvuilta. Vanha asuinrakennus on säilyttänyt alkuperäiset piirteensä. Pihapiiriä rajaa koillissivulla luonnonkivimuuri. Mäntymäki muodostaa historiallisesti kerroksellisen, pienimuotoisen maaseudun maisemakokonaisuuden vieressä sijaitsevan Mäenpään rakennusryhmän kanssa. (Inventointi 9.10.2023.)

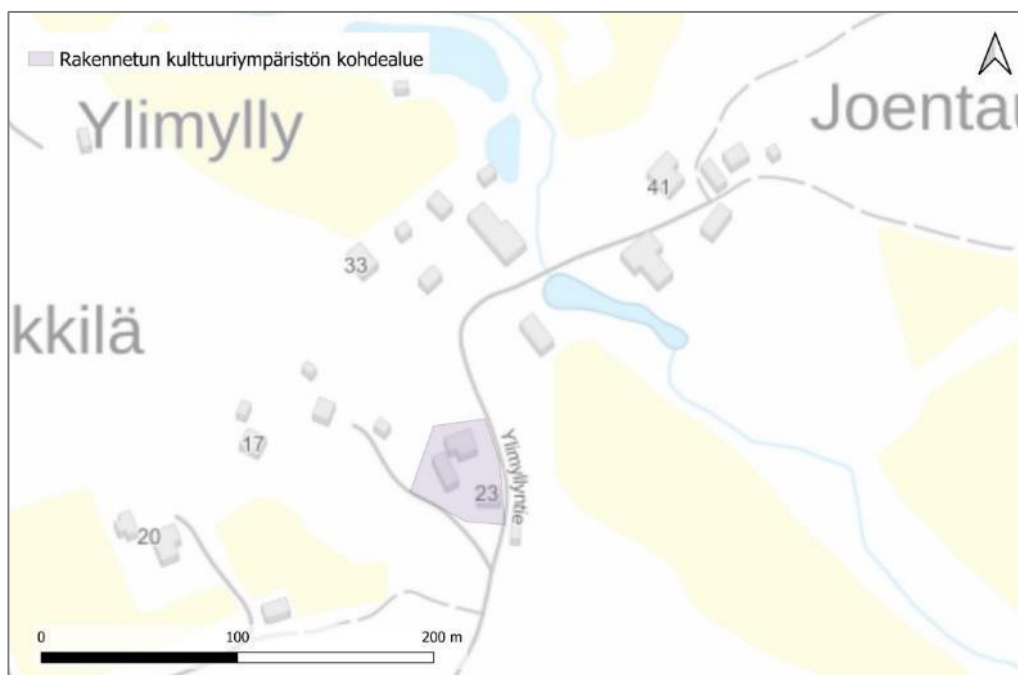

Kuva 79. Taustalla 1960-luvun asuintalo, etualalla vanha asuinrakennus.

Kuva 78. Pihapiirissä on suhteellisen alkuperäisessä asussa säilyneitä piharakennuksia, kuvassa sauna. Rakennuksen vasemmalla puolella näkyy pihaa rajaava luonnonkivimuuri.

5.13 Mäenpää

Kartta 30. Mäenpään rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Mäenpää
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	1900-luvun alun maaseudun rakennuskantaa tien varressa
Säilyneisyys	Rakennukset ovat kokeneet osittain muutoksia.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, vanha asuinrakennus, piharakennus
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Maatalous- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset sijaitsevat mäen päällä aivan tien varressa.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmasua kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Mäenpää
Kiinteistötunnus: 165-439-1-7
Sijainti: Ylimyllyntie 23

Lohkottu Joentauksesta 1927.

Kartta- ja ilmakuvatarkastelun perusteella Mäenpään rakennukset on tehty 1900-luvun alussa, ennen vuotta 1932. Rakennukset sijaitsevat mäen päällä Ylimyllyntien varrella. Pihapiiriin kuuluu vanha asuinrakennus, piharakennus ja nykyinen asuinrakennus. Hirsisen piharakennuksen jatkeeksi on tehty pystyrimavuorattu osa 1960-luvun alussa. Vanhassa päärakennuksessa on luonnonkivi- ja tiilimuuriperustus, vaalea pystyrimavuoraus ja tiilikatteinen harjakatto. Nykyinen asuinrakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1947 (JAN), mutta on mahdollista, että se on tuolloin korjattu paikalla jo olleesta rakennuksesta. Rakennukseen on tehty myöhemmin pulpettikattoinen laajennusosa.

Mäenpään rakennukset muodostavat historiallisesti kerroksellisen, pienimuotoisen maaseudun maisemakokonaisuuden vieressä sijaitsevien Mäenpään ja Yli-Myllyn rakennusryhmien kanssa.

Kuva 80. Vanhan asuinrakennuksen eteläsivua.

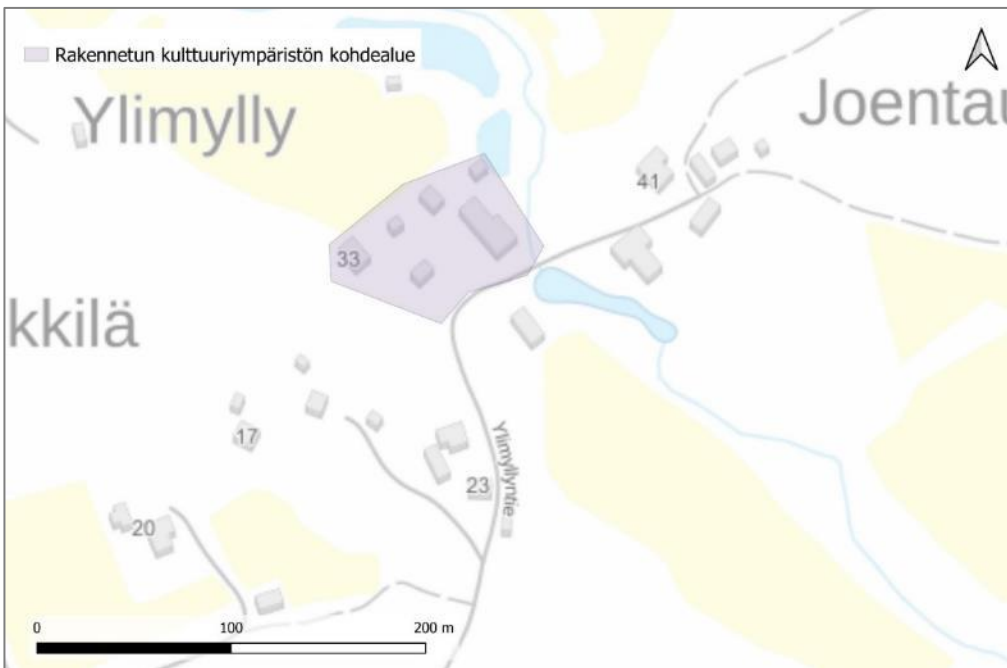

Kuva 82. Piharakennus kuvattuna lännen puolelta.

Kuva 81. Mäenpään ulkorakennus ja päärakennus kuvattuna Ylimyllyntieltä. Päärakennus on kokenut muutoksia.

5.14 Ylimylly

Kartta 31. Ylimyllyn rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Ylimylly
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Kerroksellista maaseudun rakennuskantaa vanhan tilan paikalla.
Säilyneisyys	Rakennukset ovat pääasiassa säilyttäneet rakennusaikaiset piirteensä.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, vanha asuinrakennus, aitta, entinen navetta
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Maatalous- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset sijaitsevat tien vierellä joen varrella maalaismaisemassa
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Ylimylly
Kiinteistötunnus: 165-439-1-6
Sijainti: Ylimyllyntie 33

Lohkottu Joentauksesta 1927.

Yli-Mylly näkyy torppana jo vuoden 1842 pitäjänkartalla. Joessa on kartan mukaan ollut myös mylly. Torppa on sijainnut nykyisestä tilakeskuksesta hieman pohjoisempana, eikä torpan rakennuksia ole säilynyt. Nykyisellä paikallaan tilakeskus on sijainnut karttatarkastelun perusteella ainakin 1880-luvulta. Nykyinen rakennuskanta on 1900-luvun alkupuolelta. Ilmakuvatarkastelun perusteella asuinrakennukset ja hirsinen aitta on tehty ennen vuotta 1932, mutta rakennukset ovat kokeneet muutoksia. Tiilinen navetta on tehty 1930-luvulla ja laajennettu 1960-luvulla.

Rakennukset luovat historiallista maalaismaiseman kerroksellisuutta vanhan tilan paikalla yhdessä viereisten Mäenpään ja Joentauksen rakennusryhmien kanssa.

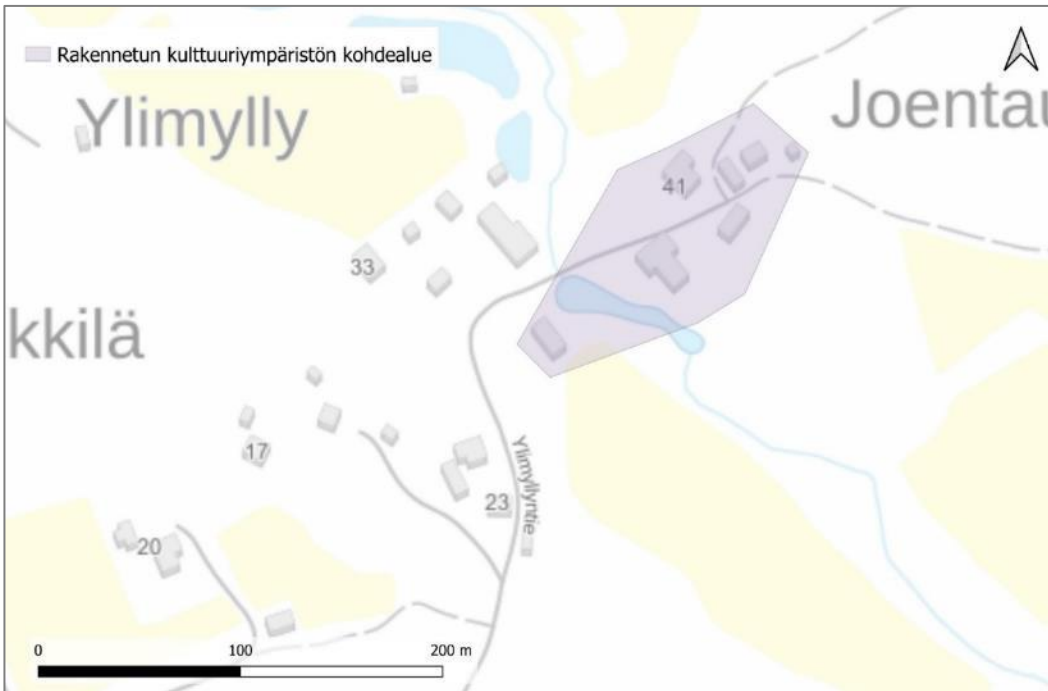

Kuva 83. Ylimyllyn asuinrakennus ja aitta kuvattuna Ylimyllyntieltä.

Kuva 84. Vanha asuinrakennus ja navetta kuvattuna Ylimyllyntieltä.

5.15 Joentaus

Kartta 32. Joentaus rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Joentaus
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Kerroksellista maaseudun rakennuskantaa
Säilyneisyys	Rakennukset ovat kokeneet muutoksia.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, hirsinen talousrakennus, entinen navetta, piharakennuksia
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Maatalous- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen: rakennukset kokeneet muutoksia
Maisemalliset arvot	Rakennukset sijaitsevat joen molemmin puolin maalaismaisemassa metsän rajassa
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsua kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Joentaus
Kiinteistötunnus: 165-439-1-8
Sijainti: Ylimylyntie 41

Kiinteistö on lohottu
Hakumäestä 1923.

Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi osin hirsi-, osin lautarakenteinen piharakennus ja 1930-luvulta peräisin oleva tiilinen navetta, jota on ilmakuvatarkastelun perusteella laajennettu 1960-luvulla tai se on rakennettu tuolloin kokonaan uusiksi. Päärakennus on mahdollisesti korjattu ja laajennettu 1930-luvulla rakennetusta talosta. Rakennuksen ikä ei ole ulkoasusta pääteltävissä. Joen toisella puolella sijaitsee kookas hirsinen talousrakennus, joka ilmakuvatarkastelun perusteella on rakennettu ennen vuotta 1932. (Inventointi 9.10.2023.) Rakennukset luovat historiallisesti kerroksellista maaseudun maisemaa molemmin puolin jokivartta yhdessä viereisen Ylimyllyn rakennusryhmän kanssa.

Kuva 85. Navetta pihan puolelta kuvattuna.

Kuva 87. Asuinrakennuksen pääjulkisivu.

Kuva 86. Joen toisella puolella sijaitseva hirsirakennus.

5.16 Tuliola

Kartta 33. Tuliolan rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Tuliola
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Kerroksellista maaseudun rakennuskantaa vanhan tilan paikalla
Säilyneisyys	Rakennukset ovat osittain kokeneet muutoksia.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, hirsinen sauna, navetta-konehalli
KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Maatalous- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset sijaitsevat avoimessa pihapiirissä laajan peltoaukean laidalla tien vieressä
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein, maaseudun maisemarakenteen huomioiminen.

Kiinteistönimi: Tuliola
 Kiinteistötunnus: 165-439-1-69
 Sijainti: Myllynkulmantie 176

Kiinteistö on lohkottu
 Hakumäestä 1948.

Tila näkyy nykyisellä paikallaan vanhalla nimellään Tulittu jo vuoden 1884 senaatinkartalla. Tulittu on Harvialan kartanon vanha torppa. (Vilkuna 2004, s. 97.) Asuinrakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1928. (JAN.) Rakennuksessa on lohkokiviperustus ja harjakatto, katteena on profiilipelti. Seinissä on keltainen vaakalautavuoraus, vuorilaudat ovat valkoiset. Rakennuksen pohjoissivulla on pitkähäkö, harjakattoinen lasikuisti. Rakennus on kokenut jonkin verran muutoksia mm. ikkunoiden osalta. Pihapiirissä on lisäksi hirsinen sauna ja puurakenteinen navetta-konehalli 1940-1950-luvuilta.

Tilakeskus sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla peltoaukean laidalla.

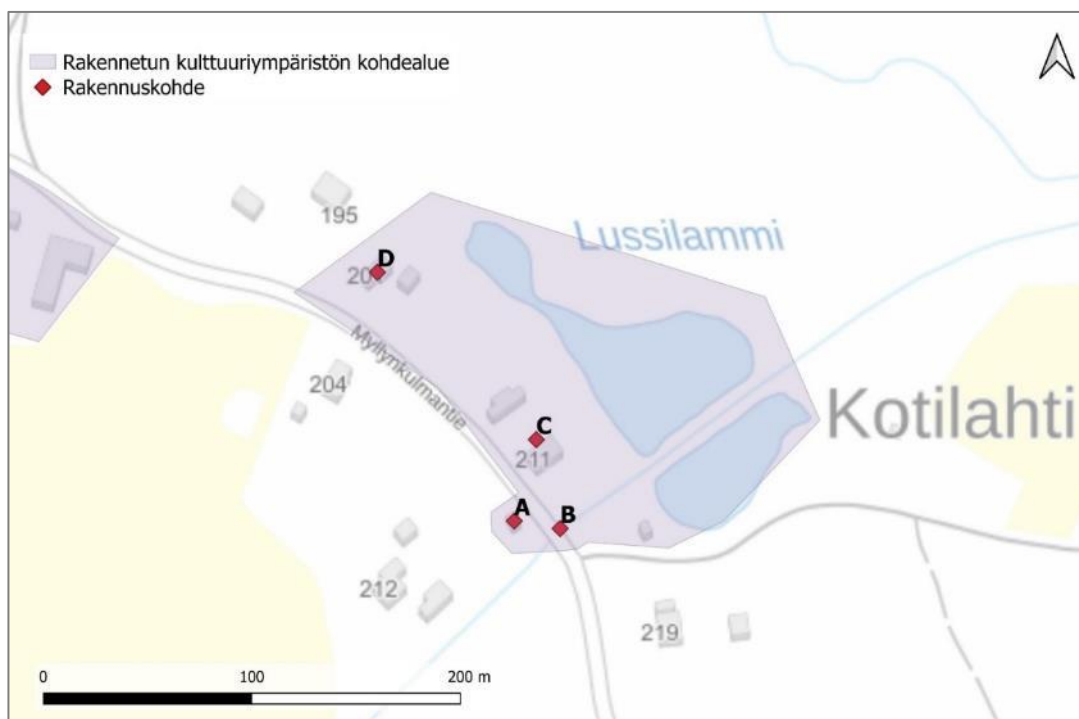

Kuva 89. Tuliolan sijainti peltoaukean laidalla tien vieressä on maisemallisesti merkittävä. Kuvaussuunta koilliseen.

Kuva 88. Päärakennuksen itäpäätty ja pohjoissivu. Taustalla näkyy navetta-konehalli.

5.17 Lussilammin ympäristö

Kartta 34. Lussilammin aluekokonaisuuden ja rakennuskohteiden sijainti: A) Patoniitty, B) patolaitteet, C) Patomäki ja D) Männikkö1.

KOHDE	Lussilammin ympäristö
Aluekokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema, tie, pato, uittorakennelma
Ominaispiirteet, ilmiöt	Kerroksellista maaseudun 1900-luvun alkupuolen asuinrakentamista ja uittorakenteita 1900-luvun alusta
Säilyneisyys	Historiallisesti kerroksellinen ympäristö, jossa säilynyt 1900-luvun uittorakenteita. Rakennukset ovat osittain kokeneet muutoksia, osin säilyneet alkuperäisinä.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Kaksi asuinrakennusta, piharakennukset, Patoniityn hirsirakennus, patorakenteet
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Metsätalous- ja asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Historiallisesti kerroksellinen kokonaisuus vanhan tien varrella
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmasua kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Rakennuskohde A:
Kiinteistönimi: Patoniitty
Kiinteistötunnus: 165-439-1-63
Sijainti: Myllynkulmantie 212
Lohkottu Numminiitystä 1974.

Rakennuskohde C:
Kiinteistönimi: Patomäki
Kiinteistötunnus: 165-439-1-47
Sijainti: Myllynkulmantie 211
Lohkottu Hakumäestä 1960.

Rakennuskohde D:
Kiinteistönimi: Männikkö 1
Kiinteistötunnus: 165-439-1-25
Sijainti: Myllynkulmantie 201
Lohkottu Hakumäestä 1948.
Piharakennus sijaitsee kiinteistöllä
165-439-1-42.

Myllynkulmantien linjaus näkyy jo vuoden 1842 pitäjänkartalla. Lussilampi ja sen läpi kulkeva uittokanava ovat peräisin 1900-luvun alusta: yhdyskanava Sääjärvenojasta Harvialanjokeen on tehty Harvialan kartanon tukinuittoa varten. Tien varressa on säilynyt patolaitteita, joilla on säännöstelty kanavaan pääsevän veden määrää. Tien toisella puolella, Patoniitty-nimisellä kiinteistöllä on pieni, autenttisenä säilynyt hirsirakennus, joka ilmakuvatarkastelun perusteella on rakennettu ennen vuotta 1932. Rakennus liittyy mahdollisesti patolaitteisiin. Rakennuksessa on lohkokiviperustus ja tiilikatto. Toisessa päädyssä on pystyrimavuoraus. (Inventointi 9.10.2023.)

Patomäen asuinrakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1928. (JAN.) Rakennuksessa on punainen pystyrimavuoraus, katteena on profiilipelti. Rakennus on kokenut joitain muutoksia ja sitä on myöhemmin laajennettu, mutta on yhä tunnistettavissa 1900-luvun alun asuinrakennukseksi. Lisäksi pihassa on pitkänmallinen, lohkokiville perustettu piharakennus. Männikkö1-nimisellä kiinteistöllä sijaitseva asuinrakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1951 ja viereisellä kiinteistöllä sijaitseva piharakennus vuodelta 1940. (JAN.) Asuinrakennuksessa on betonoitu sokkeli, punainen pystyrimavuoraus ja tiilikatto. Rakennusta on myöhemmin jatkettu ja ikkunat on vaihdettu. Luonnonkiville perustetussa piharakennuksessa on punainen pystyvuoraus ja aaltopeltikate. (Inventointi 9.10.2023.)

Rakennukset ja patolaitteet muodostavat historiallisesti kertovan maisemallisen kokonaisuuden vanhan maalaistien varteen.

Kuva 90. Harvialan tilan pato kuvattuna yläjuoksun puolelta 1910–1920-luvulla. Kuva: Lusto - Suomen Metsämuseo, Rosenlewin kokoelma.

Kuva 92. Rakennuskohde C, Patomäen asuinrakennus.

Kuva 91. Rakennuskohde B, Myllynkulmantien varressa säilyneet patolaitteet.

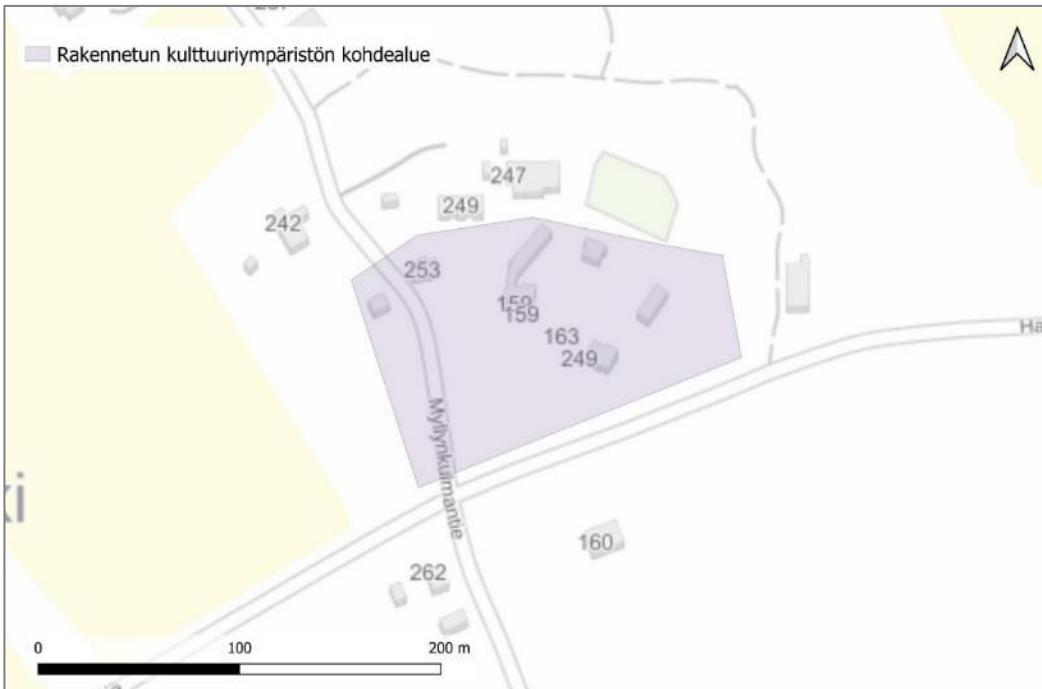

Kuva 94. Rakennuskohde A, Patoniitty-kiinteistöllä sijaitseva hirsirakennus.

Kuva 93. Rakennuskohde D, Männikkö:n pihapiiri.

5.18 Harvialan entinen nuorisosiirtola

Kartta 35. Harvialan entisen nuorisosiirtolan alue.

KOHDE	Harvialan entinen nuorisosiirtola
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpihat, haja-asutusalue
Ominaispiirteet, ilmiöt	Valtion laitoksen 1940-50-lukujen tyyppirakentaminen
Säilyneisyys	Rakennukset ja alue ovat kokeneet muutoksia.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Entisiä nuorisosiirtolan rakennuksia
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Janakkalan rakennusinventointi 2005
Historialliset arvot	Sosiaalihistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennushistoriallinen: 1940-50-lukujen tyyppirakentaminen
Maisemalliset arvot	Rakennukset muodostavat kylämäisen kokonaisuuden Myllynkulmantien ja Häitintien kulmassa
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmasua kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Harvialan nuorisosiirtolan kiinteistö erotettiin Hakumäestä 1956. Nykyiset kiinteistöt on lohkottu siirtolasta 2010-luvulla.

Valtio perusti Vanajaan 1940-luvulla naisten työsiirtolan. Vuonna 1948 paikka muuttui sosiaaliministeriön alaiseksi nuorten kasvatuslaitokseksi. (Ahola 2005, s. 30.) Valtion kasvatuslaitokset olivat aluksi vankeinhoidon alaisia laitoksia, joihin sijoitettiin alaikäiset rikoksenteijät. Myöhemmin kasvatuslaitokset yhdistettiin kouluhallituksen lastensuojeluosaston alaisuuteen ja 1940-luvulla ne nimettiin koulukodeiksi. Harvialan nuorisosiirtola toimi 1960-luvulla valtion koulukodeista tulevien poikien jälkihuoltolaitoksena ja muuttui myöhemmin sekini koulukodiksi. Koulukoti toimi Harvialassa vuoteen 2014 saakka, jolloin sen toiminnot muuttivat Hämeenlinnan Miemalaan. Vuonna 2015 koko koulukodin alue siirtyi yksityisomistukseen. Sen jälkeen alue on lohkottu reilun kokoisiksi tonteiksi, huonokuntoisia piharakennuksia on purettu ja tiejärjestelyjä muutettu niin, että jokaisella talolla on oma looginen kulkureitti. (Tarinoita Janakkalasta.)

Alueella säilyneet, 1940–1950-luvun rakennukset ovat pääosin säilyttäneet jälleenrakennuskauden arkkitehtuurille tyypilliset piirteensä, mutta alue on menettänyt aiemmin yhtenäisen luonteensa.

Kuva 95. Ilmakuva alueesta vuodelta 1959, MML. Kuvassa näkyy rakennusten säännöllinen sijoittelu kaaren muotoon. Rakennusten ja teiden risteyksen välinen avoin alue on hyötypuutarhana.

Kuva 96. Entisen nuorisosiirtolan alue nykyisin kuvattuna Myllynkulmantieltä. Kuvaussuunta on koilliseen.

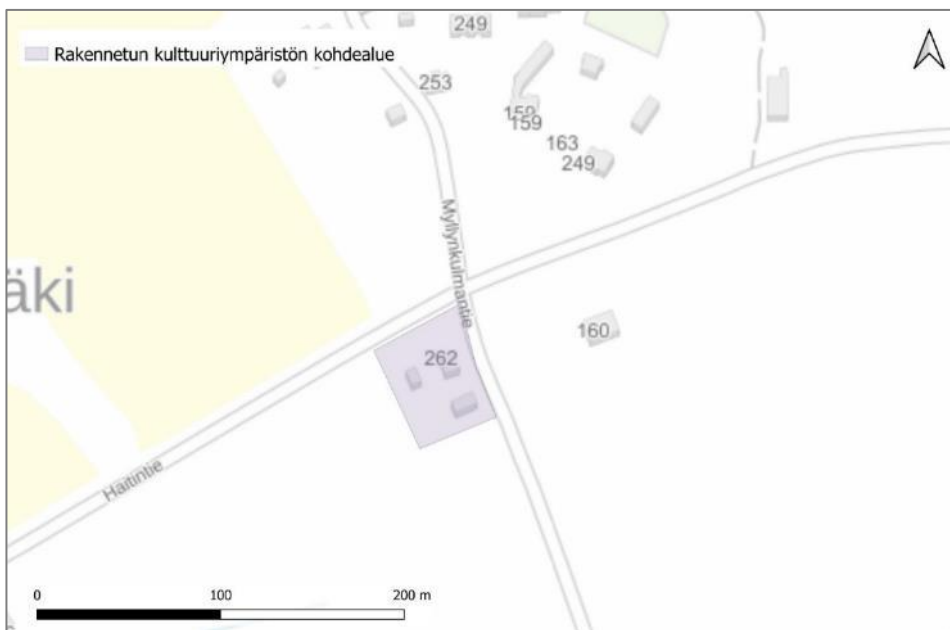

Kuva 98. Entisen nuorisosiirtolan säilynyttä rakennuskantaa.

Kuva 97. Entisen nuorisosiirtolan säilynyttä rakennuskantaa.

5.19 Sorola

Kartta 36. Sorolan rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Sorola
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Asuinpiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	1900-luvun alun asuinrakentaminen
Säilyneisyys	Rakennukset ovat säilyttäneet piirteensä
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, hirsinen talousrakennus, sauna
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen
Maisemalliset arvot	Pihapiiri sijaitsee Myllynkulmantien ja Haitintien kulmassa entistä nuorisosiirtolaa vastapäätä. Pihassa kasvaa suuria mäntyjä.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmasua kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Sorola
Kiinteistötunnus: 165-412-8-79
Sijainti: Myllynkulmantie 262

Lohkottu Tulittulasta 1960.

Kohteen tarkempi historia ei ole tiedossa. Rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan asuinrakennus on vuodelta 1927. (JAN.) Puolitoistakerroksinen, harjakattoinen talo on perustettu betonipalkkien varaan. Rakennuksessa on vaaleanpunainen pystyrimavuoraus, vuorilaudat ovat valkoiset. Katteena on profiilipelti. Sisäänkäynnin yllä on harjakattoinen avokuisti. Rakennus on kokenut muutoksia mm. vesikatemateriaalin ja ulko-oven osalta, mutta on tunnistettavissa 1900-luvun alkupuolen asuintaloksi. Pihapiiriin kuuluu lisäksi keltainen hirsirakenteinen, tiilikatteinen piharakennus, joka on säilyttänyt autenttiset piirteensä, sekä huonoon kuntoon päässyt sauna.

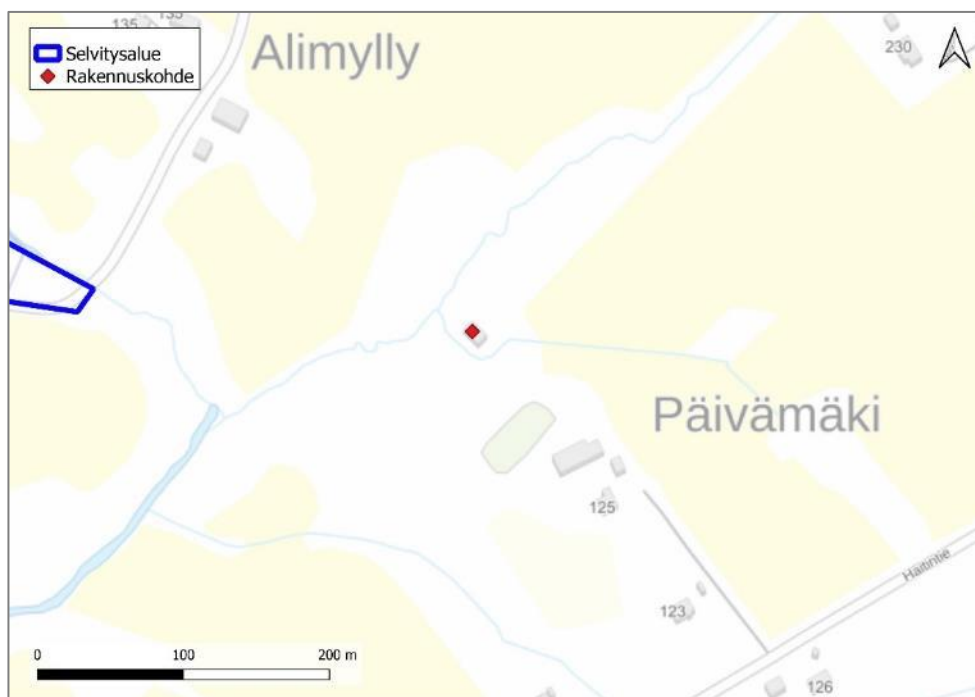

Kuva 99. Sorolan pihapiiri kuvattuna Myllynkulmantieltä. Kuvaussuunta on etelään.

Kuva 100. Asuinrakennuksen eteläpäätty ja itäisivu.

5.20 Harvialan voimala

Kartta 37. Harvialan sähkövoimalan sijainti osoitettu punaisella vinoneliöllä.

KOHDE	Harvialan voimala
Rakennus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Viljelymaisema, puronotkelma
Ominaispiirteet, ilmiöt	Harvialan kartanon 1900-luvun alun rakennustuotanto, varhainen sähköntuotanto
Säilyneisyys	Rakennus on säilynyt alkuperäisenä.
Nykykäyttö	Tyhjillään
Rakennukset	Entinen sähkövoimala
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	I
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Kartano- ja maataloushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustaiteellinen
Maisemalliset arvot	Rakennus sijaitsee viljelymaisemassa puustoisessa puronotkossa
Muutoksensietokyky	Rakennus kestää heikosti muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennuksen säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Rakennus sijaitsee kiinteistöllä Harviala, 165-412-1-188.

Harvialan tilan voimalaksi valmistunut rakennus on historiallisen valokuva-aineiston perusteella rakennettu 1910- tai 1920-luvulla. Voimalan ohi on kulkenut uittoruuhi. Rakennus on merkitty sähkölaitoksena vielä vuoden 1962 peruskartalla. Tiilirakennuksessa on jyrkkä harjakatto, ja kaakkoispäädystä korkea, harjakattoinen tornimainen osa. Katemateriaalina on tiili. Rakennus on säilynyt alkuperäisessä asussaan. Rakennus sijaitsee puustoisessa notkelmassa kahden ojan risteyksessä viljelymaiseman keskellä. (Inventointi 20.12.2023.)

Kuva 101. Harvialan voimala 1910–1920-luvulla. Vasemmalla näkyy uittoruuhi. Kuva: Lusto - Suomen Metsämuseo, Rosenlewin kokoelma.

Kuva 102. Voimalan kaakkoispäätty.

Kuva 103. Voimala kuvattuna etelän puolelta.

5.21 Vanha-Suikkari

Kartta 38. Vanha-Suikkarin rakennusryhmän sijainti.

KOHDE	Vanha-Suikkari
Rakennusryhmä	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyppi	Pihamiljö, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Jälleenrakennuskauden maaseudun omakotirakentaminen
Säilyneisyys	Rakennukset ovat säilyttäneet piirteensä.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, sauna, talousrakennukset
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset sijaitsevat puuston suojissa peltoaukealla.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Vanha-Suikkari
 Kiinteistötunnus: 165-439-1-99
 Sijainti: Haitintie 75

Vanha-Suikkarin pihapiiri on lohkottu omaksi kiinteistöksi Suikkarista vuonna 2005. Suikkari puolestaan on lohkottu Hakumäestä 1972. (KTJ.) Päärakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1950. (JAN.) Rakennuksessa on betoniperustus ja harjakatto, katteena on saumapelti. Seinissä on keltainen vaakalautavuoraus, räystäiden alla on suorakaiteen muotoiset ullakkoikkunat. Rakennus on kokenut joitain muutoksia, mm. ikkunat ja ulko-ovi on vaihdettu. Pihapiirissä on autenttisesti asussaan säilynyt hirsinen sauna, jossa on tiilikatto. Lisäksi pihapiirissä on kaksi isohkoa puurakenteista talousrakennusta, joista pohjoisempi sijaitsee Suikkarin kiinteistöllä. (Inventointi 13.10.2023.)

Rakennukset sijaitsevat puuston suojassa peltoaukealla ja muodostavat lähimaisemassa merkittävän, historiallisesti kertovan maaseudun jälleenrakennuskauden pihapiirin.

Kuva 104. Päärakennuksen länsisivu.

Kuva 105. Pihapiirin saunarakennus.

5.22 Haulionrannan ja Alikartanontien risteys

Kartta 39. Haulionrannan ja Alikartanontien risteysrakennuskokonaisuuden sijainti. Hauliolan pihapiiri on merkitty punaisella vinoneliöllä (A).

KOHDE	Haulionrannan ja Alikartanontien risteys
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyppi	Asuinpihat, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Jälleenrakennuskauden maaseudun omakotirakentaminen
Säilyneisyys	Rakennukset ovat säilyttäneet piirteensä
Nykykäyttö	Asuinkäyttö
Rakennukset	Asuinrakennukset, piharakennukset, kaksi entistä navettaa
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Jälleenrakennuskauden asuinrakentaminen
Maisemalliset arvot	Pihapiirit muodostavat kauniin, kylänraittimaisen kokonaisuuden avoimen peltomaiseman keskellä.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Hauliola 165-412-17-23
Alikartanontie 232
Lohkottu Tulittulasta 1956.

Haulionkumpare 165-412-17-31
Alikartanontie 218
Lohkottu Haulionmäestä 2012.

Suoranta 165-440-1-183
Alikartanontie 237

Haulionrannan ja Alikartanontien risteykseen on muodostunut 1940- ja 1950-luvuilla neljän talon keskittymä. Suhteellisen tiiviisti sijaitsevat jälleenrakennuskauden pihapiirit muodostavat kylämäisen keskittymän maisemallisesti merkittäväällä paikalla peltoaukean keskellä. Hauliolan pihapiiri omenatarhoineen muodostaa hyvin säilyneen esimerkin jälleenrakennuskauden maaseutupihasta. Asuinrakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1947. (JAN.) Puolitoistakerroksisessa rakennuksessa on valkoinen pystyrimavuoraus, katteena on punainen profiilipelti. Räystäiden alla on kaksiruutuiset ullakkoikkunat. Rakennus on säilyttänyt autenttiset piirteensä. Pihaa reunustavassa puurakenteisessa navetassa on punainen pystyrimavuoraus ja tiilikate. Viereisellä, Haulionkumpare-nimisellä kiinteistöllä sijaitseva osittain tiilinen, osittain puurakenteinen navetta on hyvin säilynyt esimerkki rakennusaikansa navettarakennuksesta. Alikartanontien toisella puolella sijaitsevan Suorannan pihapiiri muodostaa myös historiallisesti todistusvoimaisen kokonaisuuden. (Inventointi 13.10.2023.) Suorannan päärakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan vuodelta 1949. (JAN.)

Kuva 106. Hauliolan pihapiiri kuvattuna Alikartanontieltä.

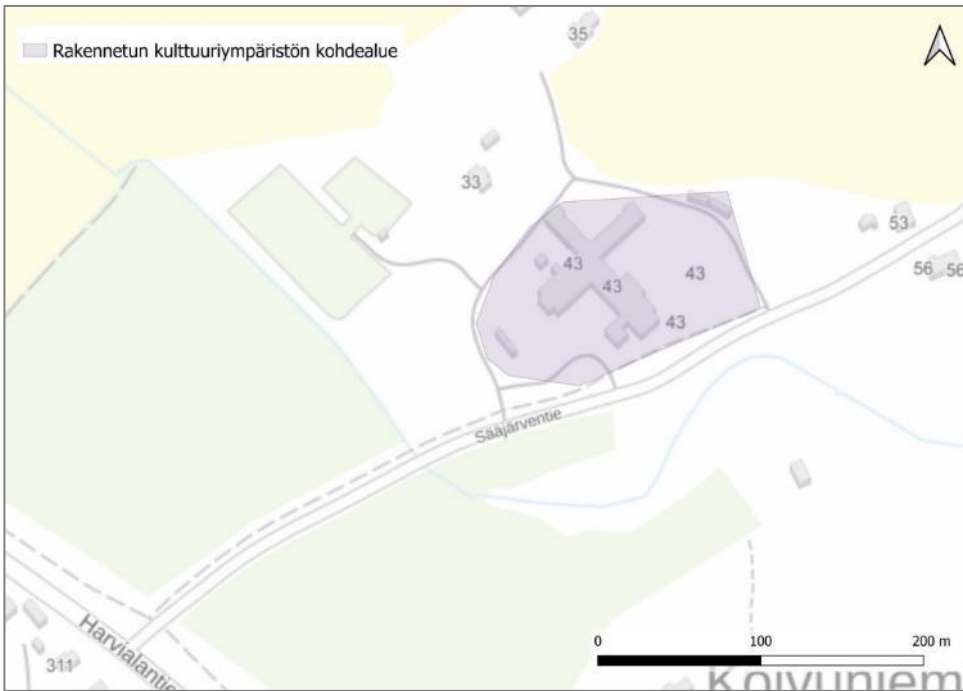

Kuva 108. Haulionkumpareen navetta kuvattuna itäsivulta.

Kuva 107. Suorannan pihapiiri, päärakennus vasemmalla. Kuvaussuunta pohjoiseen.

5.23 Harvialan koulu

Kartta 40. Harvialan koulun rakennuskokonaisuuden sijainti.

KOHDE	Harvialan koulu
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Koulupiha, maalaismaisema
Ominaispiirteet, ilmiöt	Koulu- ja päiväkotirakentamista 1950-60-lukujen taitteesta 2000-luvulle vanhalla koulutontilla
Säilyneisyys	Rakennusosat ovat säilyttäneet rakennusaikaiset piirteensä.
Nykykäyttö	Koulu- ja päiväkotikäytössä
Rakennukset	Koulurakennus
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	1950-60-lukujen taitteen kouluosa II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Sivistyshistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennustaiteellinen
Maisemalliset arvot	Koulurakennus sijaitsee näkyvällä paikalla Harvialantien varrella levittäytyvässä avoimessa maisemassa.
Muutoksensietokyky	Koulun vanhin osa kestää heikosti muutoksia. Uudemmat osat kestävät niiden ilmiänsä kunnioittavia muutoksia.
Suosituks	Rakennuksen säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistötunnus 165-412-5-4
Sijainti Sääjärventie 43
Lohkottu Antilasta 1924.

Aloite kansakoulun perustamisesta Koljalan koulupiiriin tuli Harvialan kartanon alustalaisilta vuonna 1912. Harvialan läänin keskuksesta eli kartanon päärakennuksen lähiympäristöstä puuttui koulu, ja laajan läänin lapset kävivät koulua Ruununmyllyllä, Heinäjoella ja Miemalassa. Päätös koulun perustamisesta tehtiin saman vuoden toukokuussa. Koulutalo rakennettiin Koljalan kylään Sauvalaksi kutsutulle paikalle Aintilan talosta etelään. Ab Harvialan Kartanot Oy lahjoitti tontin lisäksi rakennushirret ja peltoa opettajan viljelyksiä ja koulupuutarhaa varten. (Vilkuna 2004, s. 225–226.) Laki oppivelvollisuudesta tuli voimaan elokuun alussa 1921. Lain mukaan jokaisessa koulupiirissä tuli olla sekä kaksivuotinen alakansakoulu että nelivuotinen yläkansakoulu eri opettajien hoitamina. Oppivelvollisuuslain tultua voimaan Vanajassa tehtiin uudet kansakoulupiirien jaot ja laadittiin uusien koulutalojen rakentamissuunnitelmat. (Vilkuna s. 242–243.) Harvialassa alakansakoululaiset pääsivät aloittamaan syyskuussa 1923. (Vilkuna s. 250.)

Laaja mutta harvaan asuttu Harvialan alue tuotti vaikeuksia Vanajan kansakoulujen uutta piirijakoa pohdittaessa. Loppuvuodesta 1923 esitetty piirijakoehdotus sisälsi kaksitoista kansakoulupiiriä, joista neljä oli entisen kartanoläänin alueella. Harvialan alueella toimivat jo Harvialan ja Heinäjoen kansakoulut. Kolmantena vuonna 1934 aloitti Kirrin supistetussa muodossa toiminut kansakoulu vuokrahuoneissa. Suunnitelmissa ollutta Sääjärven koulupiiriä ei koskaan toteutettu, koska alueen lapsiluku ei kasvanut tarpeeksi suureksi. (Vilkuna 2004, s. 250–251.)

Vuoden 1967 alueliitosta edeltävien viidentoista vuoden aikana Vanajan kunta rakennutti useita koulurakennuksia, mm. Harvialan koulun lisärakennuksen, jonka vihkiäisiä vietettiin 1960. Lisärakennuksen suunnitteli arkkitehti Mika Erno. (Vilkuna 2004, s. 444.) Ala-asteen lisärakennus valmistui vuoden 1960 koulurakennuksen jatkeeksi 1990-luvun lopulla. Rakennuslupa laajennukselle myönnettiin helmikuussa 1997. Laajennuksen suunnitteli Arkkitehtuuritoimisto Rantanen & Janhunen Oy. Laajennuksen alta purettiin vanha koulurakennus. (JAN.) Harvialan koulun lounaissivulle valmistui päiväkotisiipi 2000-luvun ensimmäisen kymmenluvun lopulla. Rakennuslupa laajennukselle myönnettiin kesäkuussa 2007. Rakennuksen suunnitteli Arkkitehtitoimisto Tähti-Set Oy. (JAN.)

Vuonna 1960 käyttöön vihitty, Ernon suunnittelema L-muotoinen koulurakennus edustaa puhdaspiirteistä ja tunnistettavaa sotien jälkeistä koulurakentamista. Rakennus on säilyttänyt alkuperäiset piirteensä. Sokkeli on kuvioitua betonia, seinissä on käytetty vaaleaa rappausta ja puhtaaksi muurattuja tiilipintoja. Kattomuotona on loiva harja, katteena saumapelti. 1990-luvun laajennus edustaa aikakautensa tunnistettavaa, melko tavanomaista suunnittelua. Matalan, harjakattoisen laajennussiiven julkisivuissa on käytetty vaaleita pinnoitettuja teräslevykasetteja ja tiililaattapintaisia betonielementtejä. Katteena on konesaumattu pelti. Tiililaiheet sitovat laajennuksen alkuperäiseen rakennusosaan. (Inventointi 18.10.2023.)

Harjakattoisen päiväkotisiiven katteena on vihreä saumapelti. Julkisivuissa on käytetty poltettua tiiltä, valkoista rappausta ja maalattua vaneria. Rakennus edustaa tunnistettavaa ja tarkoituksenmukaista 2000-luvun koulu- ja päiväkotisuunnittelua. (Inventointi 18.10.2023.)

Kuva 110. Kuva koulun länsipuolelta. Kuvassa koulun 1960 käyttöön vihityn osan toinen siipi. Kuvan oikeassa laidassa näkyy 2000-luvun puolella valmistuneen päiväkodin tiiliverhous.

Kuva 109. Kuva koulun pohjoispuolelta. Kuvassa 1960 käyttöön vihitty osa.

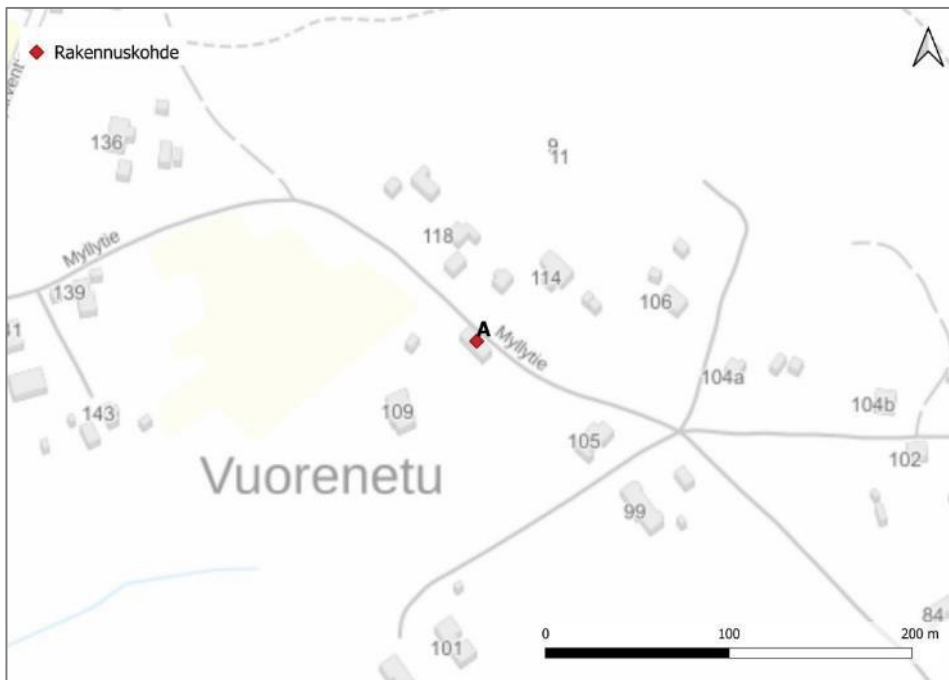

Kuva 112. Kuva koulun koillissivulta. Vasemmalla 1990-luvun laajennus, oikealla 1960 käyttöön vihitty koulun osa.

Kuva 111. Kuva Harvialan koulun lounaissivulta. Vasemmalla 2000-luvun päiväkotisiipi, oikealla 1990-luvun ala-asteen laajennus.

5.24 Vuori

Kartta 41. Vuoren vanhan asuinrakennuksen sijainti Myllytien varressa merkitty punaisella vinoneliöllä (A).

KOHDE	Vuori
Rakennus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Pihapiiri, maaseudun haja-asutusalue
Ominaispiirteet, ilmiöt	Vanha asuinrakennus entisen torpan paikalla
Säilyneisyys	Rakennus on säilyttänyt alkuperäiset piirteensä.
Nykykäyttö	Tyhjillään tai loma-asuntona
Rakennukset	Vanha asuinrakennus
KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT	
Arvoluokka	I
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen
Maisemalliset arvot	Rakennus sijaitsee näkyvällä paikalla Myllytien varrella osana kylämäistä miljöötä.
Muutoksensietokyky	Rakennus kestää heikosti muutoksia.
Suosituks	Rakennuksen säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi Vuori
 Kiinteistötunnus 165-412-8-142
 Sijainti Myllytie 109
 Lohkottu Tulittulasta 1948.

Vuori on Koljalan henkikirjakylään kuulunut Harvialan kartanon entinen torppa (Vilkuna 2004, s. 97), joka näkyy jo vuoden 1842 pitäjänkartalla. Paikalla Myllytien varressa on säilynyt vanha hirsinen asuinrakennus mahdollisesti 1800- ja 1900-lukujen taitteesta. Pitkänmallinen, harjakattoinen rakennus on perustettu luonnonkiville. Katteena on profiilipelti. Ikkunat ovat 16-ruutuiset. Pihan puolella on kaksi sisäänkäyntiä, joiden yllä on pulpettikattoiset lipat. Rakennus on historiallisesti ja säilyneisyydeltään arvokas ja luo historiallista kerroksellisuutta Myllytien maisemaan.

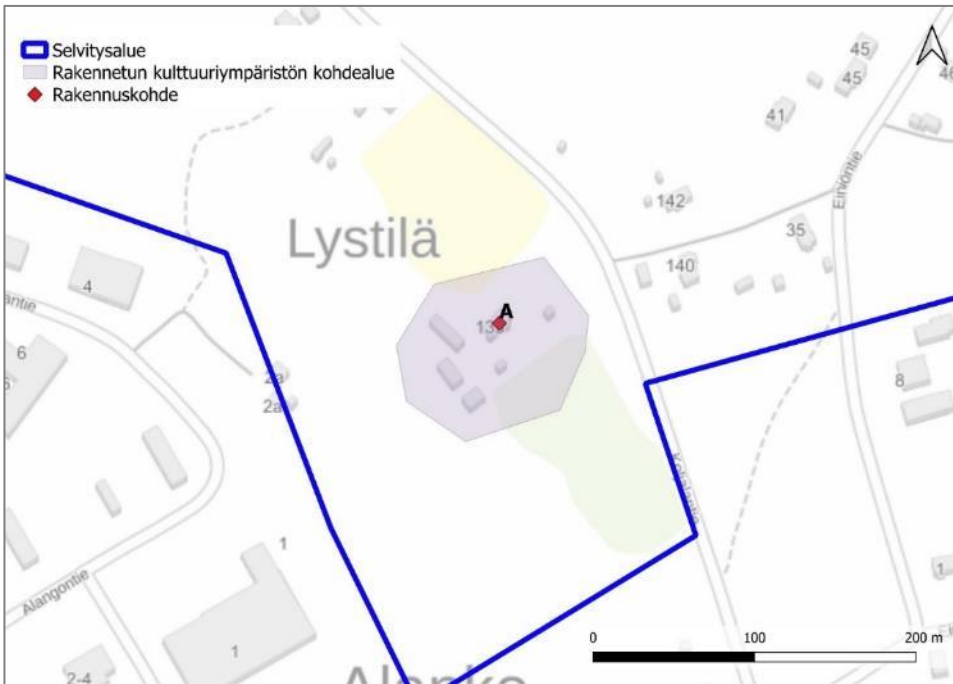

Kuva 113. Rakennuksen luoteispääty ja koillisivu kuvattuna Myllytieltä.

Kuva 114. Rakennuksen lounaissivua kuvattuna pihan puolelta.

5.25 Lystilä

Kartta 42. Lystilän rakennuskokonaisuuden sijainti. Päärakennus on merkitty punaisella vinoneliöllä (A).

KOHDE	Lystilä
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Vanha maatilamiljöö maalaismaisemassa
Ominaispiirteet, ilmiöt	1900-luvun alun rakennuskantaa vanhan torpan paikalla
Säilyneisyys	Rakennukset säilyneet osittain, asuinrakennus kokenut muutoksia.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, sauna, aitta, navetta, piharakennus
KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset muodostavat Koljalantien maisemassa kauas näkyvän kokonaisuuden.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsä kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Lystilä
 Kiinteistötunnus: 165-412-5-52
 Sijainti: Koljalantie 133

Kiinteistö on lohkottu Antilasta 1923.

Paikalla näkyy talo jo vuoden 1884 senaatinkartassa. Lystilä on ollut Harvialan kartanon torppa 1900-luvun alussa. (Vilkuna 2004, s. 97.) Päärakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1920 (JAN). Myös muu rakennuskanta on 1900-luvun alkupuolelta, ilmakuvatarkastelun perusteella viimeistään 1930-luvulta. Päärakennusta on ilmakuvatarkastelun perusteella laajennettu 1960-luvulla, ja rakennus on ulkoisesti jälleenrakennuskautta henkivässä asussa. Rakennuksessa on keltainen pystyrimavuoraus, katteena on punainen aaltopelti. Ikkunat ovat kaksiruutuiset. (Inventointi 18.10.2023.)

Kuva 116. Lystilän pihapiiri kuvattuna Koljalantieltä. Kuvaussuunta etelään.

Kuva 115. Lystilän pihapiiri kuvattuna idän suunnalta.

5.26 Ristitie (Ristiä)

Kartta 43. Ristitien rakennuskokonaisuuden sijainti. Päärakennus on merkitty punaisella vinoneliöllä (A).

KOHDE	Ristitie (Ristiä)
Rakennuskokonaisuus	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyyppi	Vanha maatilamiljöo maalaismaisemassa
Ominaispiirteet, ilmiöt	1900-luvun alun rakennuskantaa vanhan torpan paikalla
Säilyneisyys	Rakennukset säilyneet osittain, asuinrakennus kokenut muutoksia.
Nykykäyttö	Asuinrakennus
Rakennukset	Asuinrakennus, piharakennuksia, navetta
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Asutushistoria
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset muodostavat Heinäjoentien varrella kauas näkyvän kokonaisuuden osana kylämäistä maisemaa.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsua kunnioittavia muutoksia. Ympäristö kestää maiseman luonteen ja arvot huomioivia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Ristitie
Kiinteistötunnus: 65-412-6-2
Sijainti: Heinäjoentie 204

Muodostettu omaksi kiinteistöksi 1923.

Paikalla näkyy Ristitie-niminen torppa jo vuoden 1842 pitäjänkartassa. Asuinrakennus on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1923. (JAN.) Asuinrakennuksen lisäksi pihan hirsiset talousrakennukset ovat 1900-luvun alkupuolelta. Osittain tiili-, osittain puurakenteinen navetta on ilmakuvatarkastelun perusteella 1900-luvun puolivälin paikkeilta. Asuinrakennuksen kuisti on laajennettu 1980–1990-luvun aikana. Harjakattoisen rakennuksen katteena on profiilipelti, seinissä on vihreä vaakalautavuoraus. Ikkunat ovat kuusiruutuiset. (Inventointi 18.10.2023.)

Kuva 117. Ristitien asuinrakennus kuvattuna pohjoisen suunnalta.

Kuva 118. Ristitien pihapiiriä kuvattuna Heinäjoentietä, kuvaussuunta on itään.

5.27 Koljalan V.P.K.

Kartta 44. Koljalan VPK:n rakennusryhmän sijainti.

KOHDE	Koljalan V.P.K.
Rakennusryhmä	
RAKENNUSTIEDOT	
Aluetyppi	Vapaapalokunnan tilat ja tanssilava kylämäisessä maisemassa.
Ominaispiirteet, ilmiöt	VPK-toiminta, rakennukset 1940-1950-luvuilta
Säilyneisyys	Rakennukset säilyttäneet piirteensä.
Nykykäyttö	Yhdistystoiminta
Rakennukset	Tanssilava, pieni paloasemarakenus, kalustohalli
KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	
Arvoluokka	II
Aiempi arvotus	Ei
Historialliset arvot	Yhdistystoiminnan historia
Rakennushistorialliset arvot	Rakennusperinteinen, rakennustyyppillinen
Maisemalliset arvot	Rakennukset muodostavat kylämäisen maisemakohdan Heinäjoentien varressa Ristitien (Ristiän) tilakeskusta vastapäätä.
Muutoksensietokyky	Rakennukset kestävät niiden ilmiänsua kunnioittavia muutoksia.
Suosituks	Rakennusten säilyttävä korjaaminen ajan ja tyylin mukaisin materiaalein.

Kiinteistönimi: Koljalan V.P.K.
Kiinteistötunnus: 165-412-8-16
Sijainti: Heinäjoentie 199

Lohkottu Tulittulasta 1948.

Kiinteistöllä sijaitsee ilmakuvatarkastelun perusteella vuosien 1938 ja 1949 välillä valmistunut tanssilava ja 1982–1996 välillä valmistunut kalustohalli. Heinäjoentien varressa sijaitseva VPK:n rakennus letkunkuivaustorneineen on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan vuodelta 1952. (JAN.) Puurakenteinen, harjakattoinen tanssilava on perustettu betonipalkkien varaan. Sisäänkäynnin edustalla on lohkokiviportaait. VPK-rakennuksessa 1950-luvulta on betoniperustus, aaltopeltikatteinen harjakatto ja punainen pystyrimavuoraus. (Inventointi 18.10.2023.)

Rakennuksilla on maisemallista merkitystä osana Heinäjoentien ja Ojalantien risteuksen kylämäistä maisemaa ja historiallista merkitystä osana kiinteistöllä edelleen jatkuvaa vireää yhdistystoimintaa.

Kuva 119. Koljalan VPK:n palosamarakennus sijaitsee näkyvällä paikalla Heinäjoentien vieressä. Taustalla kalustohalli 1980–1990-luvulta.

Kuva 120. Koljalan VPK:n tanssilava.

7. Yhteenveto Harvialan alueen kulttuuriympäristöarvoista

7.1 Maisemalliset ominaispiirteet

Harvialan alueen maisemallisia ja kulttuurihistoriallisia ominaispiirteitä:

- Alueen halki kulkeva Helsinki-Hämeenlinna-rautatie, VR:n rakennuskanta 1870- ja 1920-luvuilta
- Harvialan kartanon rakennuskannan keskittyminen toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi radan molemmin puolin:
 - Yläkartanon puistomainen miljöö ja koristeellinen rakennuskanta
 - Alikartanon massiivisen tiilinavetan ympärille keskittynyt talousrakennusten kokonaisuus
 - Kartanon työntekijöiden asuntojen tiiliarkkitehtuuri
- Harvialan kartanon maa- ja metsätaloustoiminnan vaikutukset maisemassa: taimipellot ja niitä rajaavat korkeat kuusiaidat, Sääjärvenojalta Harvialanjokeen rakennettu uittokanava (Lussilammin ympäristö), 1950-luvulla tieksi muutettu kartanon rautatie 1900-luvun alusta
- Laajat avoimet peltoalueet, joita reunustavat erikokoiset metsiköt ja jokivarsien tai järvenrannan puusto
- Maastonmuotoja seurailevat hiekkapintaiset tiet, joista monien linjaus on ajoitettavissa jo 1800-luvun alkupuolelle
- Asutushistoria: Harvialan kartanon entisten torppien tai 1900-luvun alun tilojen paikalla säilynyt kerroksellinen maaseudun rakennuskanta, 1940–1950-luvun tilakeskukset
- Sivistyshistoria: Harvialan koulun ajallisesti kerroksellinen koulurakennus, joka sijaitsee vanhan kansakoulun tontilla

7.2 Rakennetun kulttuuriympäristön arvot

Luokan I kohteet ilmentävät merkittäviä rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja, ja kohteet tulisi huomioida kaavoituksessa. Luokan II kohteet ilmentävät alueella oleellisia kulttuurihistoriallisia arvoja, mutta niiden huomioiminen kaavoituksessa on harkinnanvaraista.

Kohde	Arvoluokka	Arvokkaat piirteet	Huomiointi kaavassa
Harvialan kartano, Yläkartano	I	Rakennusten sijoittuminen puistomaiseen miljööseen, kartanon rakennuskanta 1890-luvulta 1940-luvulle	Rakennukset ja pihapuisto
Harvialan aseman alue	I	Liikennehistorialliset ja arkkitehtoniset arvot, VR:n tyyppiirustusrakentaminen	Entinen asemarakennus, entinen vahtitupa
Harvialan kartano, Alikartano	I	1900-luvun alkupuolen talousrakennukset, rakennusten sijainti avoimessa viljelymaisemassa	Rakennukset
Katajamäen työväenasunnot	I	1920-luvun tiilinen rakennuskanta	1920-luvun rakennukset
Karrintalo	I	Harvialan kartanon 1920-luvun tiilinen rakennustuotanto	Asuinrakennus
Nyrkkiälä	II	Harvialan kartanon 1900-luvun alkupuolen työväen asuinrakentaminen	Asuinrakennus (mahdollisesti)
Marjoniemi	I	Harvialan kartanon 1920-luvun tiilinen rakennustuotanto	Asuinrakennus, talousrakennus (mahdollisesti)
Harvialan korjauspaja	II	Harvialan kartanon 1920-luvun tiilinen rakennustuotanto	Entinen korjauspaja (mahdollisesti)
Hakumäen työväenasunnot	I ja II	Harvialan kartanon työväenasuinrakentaminen 1910- ja 1940-luvuilta	1910-luvun asuinrakennukset
Alimylly	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus entisen torpan paikan lähistöllä. Maisemallisesti merkittävä sijainti.	
Vanha-Heikkilä	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus maalaismaisemassa vanhan tilan paikalla.	
Mäntymäki	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus maalaismaisemassa.	
Mäenpää	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus maalaismaisemassa.	
Ylimylly	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus maalaismaisemassa vanhan torpan paikalla.	

Kohde	Arvoluokka	Arvokkaat piirteet	Huomiointi kaavassa
Joentaus	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus maalaismaisemassa.	
Tuliola	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus maalaismaisemassa vanhan torpan paikalla.	
Lussilammin ympäristö	II	Harvialan kartanon metsätalouden ja asutushistorian muovaama, historiallisesti kerroksellinen ympäristö maalaismaisemassa.	Pieni hirsirakennus (Patonniitty) (mahdollisesti), patolaitteet (mahdollisesti)
Harvialan entinen nuorisosiirtola	II	Koulukotilaitoksen historiasta kertova rakennuskokonaisuus	
Sorola	II	1900-luvun alkupuolen historiallisesti todistusvoimainen pihamiljö.	
Harvialan voimala	I	Harvialan kartanon 1900-luvun alkupuolen rakennustuotanto, varhainen sähköntuotanto.	Voimalarakennus
Vanha-Suikkari	II	Maisemallisesti kauniilla paikalla sijaitseva 1900-luvun puolivälin tilakeskus.	
Haulionrannan ja Alikartanontien risteys	II	Maisemallisesti kauniilla paikalla sijaitseva 1900-luvun puolivälin asutustilojen muodostama kokonaisuus.	
Harvialan koulu	II	Maisemallisesti merkittävällä paikalla sijaitseva, ajallisesti kerroksellinen koulurakennus	1960 käyttöön vihitty rakennusosa (mahdollisesti)
Vuori	I	Vanhan torpan paikalla sijaitseva, autenttisenä säilynyt asuinrakennus	Vanha asuinrakennus
Lystilä	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus maalaismaisemassa vanhan torpan paikalla.	
Ristitie	II	Historiallisesti kerroksellinen rakennuskokonaisuus maalaismaisemassa vanhan torpan paikalla.	
Koljalan VPK	II	Vapaapalokuntatoiminnan historiasta kertova rakennusryhmä kylämaisemassa.	

Lähteet

Kartat

Avander, Niklas 1702

Uthi ?yhland Taswastehus Lähn nedre Hållola härad och Mästälä Sochn beltår Kåddiala by. H89a:20/1-2 Koljala; Tiluskartta ja selitys.

Nordenstedt, A. 1798-1804

Harviala byars åkrar. H89:4/5-30 Harviala; Tiluskartta ja selitys sekä pyykkiselitys.

Pitäjänskartta 1842

Geograf Karta öfver Janakkala Socken i Nedre Hollola Härad af Tavastehus län. Myöhemmin nimetyt karttalehdet 2131 08, 2131 09 + 2132 07, 2131 11 ja 2131 12.

Pitäjänskartta 1925

Janakkala. Maanmittaushallitus 1925.

Senaatinkartta. Sivu XIV, lehti 28. Vuoden 1884 mittaus

Vanhat peruskartat (Maanmittaushallitus)

Karttalehti 2131 08 Hyvikkälä, vuosi 1962

Karttalehti 2131 09 Hämeenlinna, vuosi 1961

Karttalehti 2131 11 Janakkala, vuosi 1962

Karttalehti 2131 12 Harviala, vuosi 1962

Peruskarttalehdet 213108, 213109, 213111 ja 213112 vuodelta 1989

<https://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Historialliset valokuvat ja rakennuspiirustukset

Katajamäen mittauspiirustukset. Harvialan kartano, työväenasunnot, Janakkala, Katajamäki, Yhteisrakennus, I krs ja ullakon pohjat, pitkät julkisivut 1/50. 1989–1991. Aalto-yliopiston arkisto, arkkitehtuurin mittauspiirustukset. Finna.fi: https://finna.fi/Record/raami.urn:nbn:fi-aalto:w_http%253A%252F%252Fwww.profiom.com%252Ftaikarchivedobject%252FE1D879BD-9521-2D71-96CC-8769A089DFDF?sid=4039596239

Katajamäen mittauspiirustukset. Katajamäki, Harvialan kartano, Janakkala, talli, käymälä, ikkuna. Julkisivut koilliseen, luoteeseen ja lounaaseen 1/50; ikkuna 1/10. 1989–1991. Aalto-yliopiston arkisto, arkkitehtuurin mittauspiirustukset. Finna.fi: https://finna.fi/Record/raami.urn:nbn:fi-aalto:w_http%253A%252F%252Fwww.profiom.com%252Ftaikarchivedobject%252F5B06EC5F-CBCC-14FC-F8B1-49CA5E93B84B?sid=4039596239

Kuva 4. Harvialan kartanon entinen päärakennus. "A.B. Harviala O.Y. Gamla karaktärshuset, direktionsvillan och kontursbyggnaden." (alkuperäinen teksti albumissa). 1910–1920-luku, kuvaaja tuntematon. Lusto- Suomen Metsämuseo, Rosenlewin kokoelma, tunniste V01018:518

Kuva 5. Harvialan kasvihuoneita ja taimitarhaa. Vesterinen, Emil, Valokuvaaja 1936. Lusto – Suomen Metsämuseo, Suomen Metsäyhdistyksen kokoelma / Metsätaloudellinen Valistustoimisto. Tunniste: Vg1002:6401.

Kuva 6. Höyryveturi vetää tukeilla kuormattuja vaunuja. "A. B. Harviala O. Y. Järnvägen" (alkuperäinen teksti albumissa). Kuvassa on 750 mm raidelevydeillä olevia kapearaidehöyryvetureita. Lusto – Suomen Metsämuseo. Rosenlewin kokoelma. Tunniste: V01018:190.

Kuva 50. Harvialan karjarakennus. Harvialan kartanon rehutorni. Aineistotyyppi: kuva. Organisaatio: Museovirasto. Kokoelma: Historian kuvakokoelma. Tunniste: HK19710314:1151. Valmistusaika 1920-luku.

Kuva 59. Katajamäen työväen asuinalue. "A. B. Harviala O. Y. Arbetarebostäder" (alkuperäinen teksti albumissa) Sundström, Eric, valokuvaaja, 1910–1920-luku. Organisaatio: Lusto – Suomen Metsämuseo, Rosenlewin kokoelma, tunnistus V01018:185.

Kuva 62. Karrantalon asuinrakennus 1920-luvulla. "A. B. Harviala O. Y. Tjänstemannsbostad (alkuperäinen teksti albumissa). Sundström, Eric, Valokuvaaja 1910–1929. Lusto – Suomen Metsämuseo, Rosenlewin kokoelma, tunnistus V01018:186.

Kuva 90. Harvialan tilan pato voimalan yläpuolella. "Mies ohjaa tukkien kulkua keksillä padon läpi. "A. B. Harviala O. Y. Dammarna ovanom elektricitetsverket " (alkuperäinen teksti albumissa). Sundström, Eric, Valokuvaaja 1910–1929. Lusto- Suomen Metsämuseo. Rosenlewin kokoelma. Tunniste: V01018:189.

Kuva 101. Harvialan tilan voimala. Sundström, Eric, valokuvaaja 1910–1929. "A. B. Harviala O. Y. Elektriska Centralen" (alkuperäinen teksti albumissa). Lusto – Suomen Metsämuseo. Rosenlewin kokoelma. Tunniste: V01018:188.

Kirjallisuus ja julkaisut

Ahola, Teija (2005). *Rakennusinventointi Janakkala*. Hämeen ympäristökeskuksen moniste 92/2005.

Hämeen liitto (2016). *Kanta-Hämeen maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi 2016*. https://www.hameenlinna.fi/wp-content/uploads/2019/03/kh_maakunnallisesti_arvokkaat_maisemat_raportti_04112016.pdf

Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa. Suomen ympäristö 14 | 2013, Ympäristöministeriö, Rakennetun ympäristön osasto, 2013.

Opas Dive-menetelmän käyttöön. Kulttuuriympäristön analyysi.

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/opas-dive-menetelman-kayttoon.pdf>

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020: Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö, Helsinki 2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4290-1>

Putkonen, Lauri (toim.) (2003) *Rakennettu Häme. Maakunnallisesti arvokas rakennusperintö*. Hämeen liitto ja Rakennustieto.

Rytkönen, Raili 1992. *Vanajan historia II*. Jyväskylä 1992.

Salokannel, Akseli 1956. Vanajan kirja II. Wanaja-seuran julkaisuja I. Hämeenlinna 1956.

Salokannel, Akseli (1959). *Vanhaa Vanajaa*. Hämeenlinna.

Suvanto Seppo 1976. Vanajan keskiaika. Sivut 113–224 teoksesta Koskimies, Y.S. ja Lampinen, Pekka (toim.) 1976. Vanajan historia I. Hämeenlinna 1976.

Vilkuna, Anna-Maria (2004). *Vanajan historia: 3, Vanajan kunnan ja Hämeenlinnan maalaiskunnan historia 1860-luvulta kuntien lakkauttamisen vuosiin 1948 ja 1967*. [Hämeenlinna]: Wanaja-seura.

Ympäristöministeriö (1993). *Maisemanhoito. Maisema-alueyöryhmän mietintö, osa I*. Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66/1992. Painatuskeskus Oy, Helsinki.

Sähköiset lähteet

Hakala, Veera (2007). *Harvialan kulttuuri- ja puutarhataiteen historia*. Puutarha- ja puistoinventointi, Harvialan kartano, Janakkala.

Harvialan kartanoalue. Asemakaava ja asemakaavan muutos. https://www.janakkala.fi/wp-content/uploads/2023/01/harvialankartanoalue_kv09012023-9.pdf

Hämeen liitto (2019). Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt. https://www.hameenliitto.fi/wp-content/uploads/2020/02/Maakunnallisesti_arvokkaat_rakennetut_kulttuuriymparistot.pdf

Häme-Wiki. Harvialan rautatierakennukset. https://www.hamewiki.fi/Harvialan_rautatierakennukset

Janakkalan kunta (2023). *Harvialan osayleiskaava. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma*. Dnro JAN/1181/2020. 13.3.2023.

Janakkalan Sanomat 9.5.2023. Veera Visapää. *Harvialan kartanon sivurakennuksessa avautuu loppukesästä kahvila ja se on vasta alkua – Omistaja remontoi historiallista kohdetta myös majoituskäyttöön sopivaksi*. <https://www.janakkalansanomat.fi/uutiset/art-2000009553726.html>

Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040:n aineistot. <https://www.hameenliitto.fi/alueidenkaytto-ja-saavutettavuus/aluesuunnittelu/maakuntakaava-2040/>

Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040:n kartta-aineisto avoimena rajapintapalveluna (WMS): <https://www.lounaistieto.fi/maakuntakaavat/>

Rihtniemi-Rauh, Anne (2007). *Harvialan inventointikurssi 2007. Päätalon ympäristö*.

Tarinoita Janakkalasta. 13.4.2016 Leena Joutsenniemi. *Harvialan koulukodin hurja nuoruus ja seesteinen nykypäivä*. <https://www.tarinoitajanakkalasta.fi/harvialan-koulukodin-hurja-nuoruus-ja-seesteinen-nykypaiva/>

Ympäristöhallinnon verkkopalvelu ymparisto.fi: Perinnebiotoopit. <https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/luonnon-monimuotoisuus/luontotyypien-monimuotoisuus/luontotyypien-uhanalaisuus/perinnebiotoopit>